к76.12,
Л25
Ч-47746

Николай ЛАРИОНОВ

Чĕмпĕрти «Канаш» хаçат – 25 çулта

Национальная библиотека ЧР
4-047746

К
К76.12
Л25

Николай ЛАРИОНОВ

Чӗмпӗрти «Канаш» хаҫат – 25 ҫулта

Ульяновск, 2015

ББК (Чув)
Л 25

Ларионов Н.
Л 25 "Чӗмпӗрти "Канаш" хаҫат – 25 ҫулта". – Ульяновск, 2015. – 122 с.

Чӗмпӗр чӑвашӗсен «Канаш» хаҫачӗ тухма тытӑннӑранпа 25 ҫул ҫитнине халалласа.

Книга посвящена 25-летию начала выхода ульяновской областной чувашской газеты «Канаш».

И-47746
Национальная библиотека Чувашской Республики

Проверено 15 ИЮН 2017

© Н.Ларионов, Ульяновск, 2015
© Составление – В.А.Ефимова, 2015

Кӳртӗм

Чӗмпӗр хули — чӑвашсен сӑваплӑ вырӑнӗ. Кунта 1868 ҫулта Кӑнна Кушки каччи, тӑван халӑ хӑмӑрӑн хастар ывӑлӗ И.Я. Яковлев, тӗнчипе чапа тухнӑ чӑваш шкулне уҫнӑ, чӑвашсен ҫӗнӗ ҫырулӑхне хатӗрленӗ, пӗрремӗш букварь кӑларнӑ. Ун ӗҫӗ — хальхи вӗрентӗвӗн тата культурӑмӑрӑн никӗсӗ.

И. Я. Яковлев ҫак шкулта 54 ҫул халӑхӑмӑра ҫутта кӑларассишӗн ырми-канми вӑй хунӑ. Чӗмпӗр чӑваш шкулне "пирвайхи чӑваш университечӗ" теме те пулать. Ҫак "университетра" чӑвашсен профессиллӗ музыкипе сӑнарлӑ ӳнерӗ тӗвӗленнӗ, чӑваш гуманитари пӗлӗвӗсен никӗсӗ хывӑннӑ, тӑван литературӑмӑр амаланнӑ, куҫару ӑсталӑхӗ аталаннӑ. Чӑваш театрӗ те, опери те ҫакӑнтах пуҫланнӑ.

Мӗн чухлӗ паллӑ ҫын тухман-ши кунтан!

Литературӑна илес пулсан ҫаксене асӑнмалла: К.Иванов (вилӗмсӗр "Нарспие" вӑл шӑпах Чӗмпӗрте вӗреннӗ чух ҫырнӑ), И.Иванов, Тайӑр Тимкки, М.Акимов, Г.Кореньков, Н.Кириллов-Патман, Д.Элмен, Г.Тал-Мӑрса, Ф.Павлов, И.Максимов-Кошкинский, М. Трубина, Ваҫҫа Аниҫҫи, Н. Шупуҫҫынни, Г. Комиссаров-Вантер, Г. Тимофеев, Мӗтри Юман, Тихӑн Петӗркки, Ехрем Иванӗ, Митта Ваҫлейӗ, С.Сорокин...

Чӑваш чӗлхи тӗпчевҫисем – В.Г.Егоров, С.П.Горский профессорсем те ҫакӑнтах пӗлӳ илнӗ. Пӗрремӗш чӑваш журналисчӗсем те ҫак йышран тухнӑ. Вӗсем каярах (С.Сорокин тата ыттисем) Н.Никольский Хусанта 1906 ҫулта уҫнӑ "Хыпар" хаҫатра ӗҫлеме пуҫланӑ, апла пулсан чӑваш журналистикине никӗсленӗ.

Чӗмпӗр тӑрӑхӗнче чӑвашла хаҫат кӑларас шухӑш вунтӑххӑрмӗш ӗмӗр вӗҫӗнчех пулнӑ-ха. Паллӑ чӑваш этнографӗ, ҫыравҫи И.Н. Юркин 1899 ҫулта "Пулхар" ятлӑ хаҫат кӑларма ирӗк ыйтнӑ. Анчах ӑна пичет енӗпе ӗҫлекен тӗп управленире хирӗҫленӗ. "Ходатайство о разрешении издавать газету на чувашском языке под названием "Пулхар" признано господином управляющим Министерства внутренних дел не подлежащим удовлетворению", – тесе хурав панӑ. /1/

И.Н.Юркин чӑваш усламҫисенчен те пулӑшу ыйтса пӑхнӑ – усси пулман. Ехрем хуҫа ман мул халь пӗтӗмпех вӑрман кастарнӑ ӗҫре, ытлашши – ҫук, ҫавӑнпа та пулӑшма пултараймастӑп тесе хуравланӑ. Хӑш енчен те пулин пулӑшу пулнӑ пулсан пӗрремӗш чӑваш хаҫачӗ Чӗмпӗрте тухмаллаччӗ...

Патша йӗри-тавраше ун чухне вырӑс мар халӑхсем ҫутлӑх енне туртӑннинчен хӑранӑ ҫав.

Ун пирки Н. В. Никольский çапла çырать: “Вырăс халăхĕ валли хаçат кăларас шухăша никам та хирĕç пулман. Вырăс мар халăхсем валли хаçат кăларасси пирки калаçнă чухне вара хирĕçлеме тапратнă: вырăс мар халăхсене хаçат мĕн тума кирлĕ; вĕсен вырăссемпе пĕрлешсе каймалла; хаçат вырăсланас юхăма вăрăмлатни кăна; хаçат кăларни вара – пуçланнă пулăмăн чаракĕ çеç тата, унсăр пуçне, вăл Раççейри пĕчĕк тата аслă халăхсем хушшинчи пачах кирлĕ мар сепаратизм туртăмне çуратать. 1905 çулта сăмахпа пичет ирĕклĕхĕ çинчен паллă манифеста кăларнă хыççăн та “инородецсем” тесе чĕнекен халăхсем валли хаçат-журнал ĕçне йĕркелессине кăмăллакансем пулман”. /2/

1928 çулта Ульяновскра Н. Н. Столовăн “Периодическая печать Ульяновской губернии 1837-1927 г.г.” ятлă библиографи справочникĕ тухнă. Унта чăвашсен “Çĕнĕ пурнăç” хаçачĕн пĕрремĕш номерĕ 1918 çулхи ака уйăхĕн 13-мĕшĕнче тухнă тенĕ. Кăлараканĕ – Чĕмпĕр кĕпĕрнин халăха вĕрентес тĕлĕшпе ĕçлекен комиссариачĕ. Пĕрремĕш редакторĕ – кĕпĕрнери çутĕç пайĕнчи чăваш уйрăмĕн инструкторĕ С.Авксентьев-Лашман. Вăл Шăмăршă районĕнчи Патирек ялĕнче çуралнă, Чĕмпĕр чăваш шкулĕнче вĕреннĕ.

“Çĕнĕ пурнăç” 1918 çулхи утă уйăхĕн 19-мĕшĕнчен пуçласа юпа уйăхĕн 31-мĕшчен тухайман. Шуррисене Чĕмпĕртен хăваласа ярсан çĕнĕрен чĕрĕлнĕ. Пурĕ 137 номер пичетленнĕ. 1920 çулхи пуш уйăхĕн 21-мĕшĕнче ун юлашки номерĕ тухнă. Ку хаçат ĕçне И. Юркин çыравçă та хастар хутшăннă. Çаплах Çеçпĕл Мишши те хăйĕн “Иртнĕ самана” сăввине пичетленĕ. Юлашки вăхăтра “Çĕнĕ пурнăçа” губсовет кăларнă (редакторĕ Г. Савандеев пулнă).

Çаплах Чĕмпĕрте пĕр хушă “Çутталла” (1920), “Хĕрлĕ салтак” (1919) хаçатсем чăвашла тухса тăнă. “Чухăнсен сасси” ятлă çар хаçачĕ те пĕр вăхăт Чĕмпĕрте пичетленнĕ. Вăл тĕрлĕ хулара тухкаланă, шуррисене хăваласа кайнă май кунта те çитнĕ. Çак хаçатсем хупăннă хыççăн Чĕмпĕр çĕрĕ çинче чăваш пичечĕ сÿнет (1920-1921 çулсенче “Атăл юрри” журналăн икĕ номерĕ тухнине шута илмесен).

1956 çулта Чĕмпĕр чăваш шкулне Ульяновск облаçĕн ĕç тăвакан комитечĕ йышăнăвĕпе килĕшÿллĕн хупса лартаççĕ. Шкул картишĕнче чăваш кĕнекисенчен пысăк кăвайт тăваççĕ. П.П.Ургалкин каласа хăварнă тăрăх, вут-çулăм 3-4 метра çити çĕкленнĕ. Ку хăрушă япала хыççăн пирĕн тăрăхра чăваш чĕлхи вăйсăрланса пырать. Чăвашсене ирĕксĕрех «вырăслатаççĕ». Нумай шкулта вырăсла çеç вĕрентме тытăнаççĕ. Чăвашла калаçнине илтсен (класра та,

коридорта та) ачасене канцелярие илсе кĕрсе "тăн кĕртеççĕ", айăплаççĕ. Çав вăхăтрах чăвашла калаçма, вĕрентме пăрахтаракан шкул директорĕсене, вĕрентӳçĕсене мухтаççĕ, вĕсен кăкăрĕ çине орден-медаль çакаççĕ. "Тăрăшуллă" ĕç харама кайман. Халĕ пирĕн облаçри мĕн чухлĕ чăваш ялĕнчи чăвашсем хăйсен тăван чĕлхине пĕлмеççĕ! Уйрăмах Мелекесс, Çĕнĕ Малăкла, Барăш, Николаевка, Çинкĕл, Тереньга, Чартаклă районĕсенче пурăнакан ентешсене пырса тивет ку. Çакăн тĕп сăлтавĕ — шкулта тăван чĕлхене вĕрентменни тата чăвашла хаçат тухса тăманни. Çынсем хăйсен хуйхине уйрăм чăтса ирттернĕ, вĕсем хăйсене пăшăрхантаракан ыйтусене пĕрле сӳтсе явма, пĕр-пĕрне пулăшма пултарайман.

1980-мĕш çулсен варринче пирĕн çĕршывра Уççăнлăх, Ирĕклĕх, Демократи самани çитсен наци ыйтăвĕсене тинех тимлĕх уйăрма пуçларĕç. Çĕнĕ тапхăр варкăшĕ Чĕмпĕр чăвашĕсемшĕн те ăшă хыпар, савăнăç илсе çитерчĕ.

1989 çулхи раштавăн 30-мĕшĕнче Чĕмпĕр Енре "Канаш" ятлă чăвашла хаçатăн 1-мĕш номерĕ çапăнса тухрĕ. Унăн учредителĕсем — КПСС Ульяновск обкомĕ, халăх депутачĕсен область совечĕ тата облаçри чăвашсен И. Я. Яковлев ячĕллĕ çутĕç обществи. Тиражĕ — 2000 экземпляр.

Ку хаçат 25 çул тухса тăрать ĕнтĕ. "Канаш» — Чĕмпĕр чăвашĕсен çĕнĕ саманари пурнăç летопиçĕн тĕкĕрĕ. Чăваш наци юхăмĕнче пулса иртнĕ событисем унта пĕтĕмпех кĕнĕ. Чĕмпĕр Енре чăвашсем сахал мар. Кивĕ çырав тăрăх (1989 çулхи), облаçра 116,5 пин чăваш пурăннă. Уйрăмах çак районсенче йышлă вĕсем: Чăнлă — 19,9 пин, Мелекесс — 7,7, Ульяновск — 8,1, Барăш — 4,2, Çĕнĕ Малăкла — 4,2, Çинкĕл — 4,7, Чартаклă — 3,1. Область центрĕнче — 41 пин чăваш. Облаçри халăхсен 8,3 проценчĕ — чăвашсем.

2010 çулхи çырав тăрăх вара цифрăсем урăхларах, облаçра 111 пин те 100 чăваш.

Халăх пур пулсан ун культури те, аталанăвĕ те пур. Апла çырмалли темăсем те çуралсах тăраççĕ. Информаци хатĕрĕсен тĕллевĕ — хыпара халăх патне çитересси, çынсенчи ăнлавсене йĕркелесси, пĕр-пĕринпе хутшăнма пулăшасси, пурнăçа пуянлатасси, наци ăнланулăхне ӳстересси.

"Канаш" хаçатăн ĕçĕ тата анлăрах: пăрçа пек сапаланма пуçланă ентешĕмĕрсене пĕр чăмăра пуçтарасси, чăваша чăваш пулма пулăшасси. Хăйĕн малтанхи ĕçне вăл пурнăçларĕ: çĕр пин сăмахлă, çĕр пин юрăллă, çĕр пин тĕрĕллĕ чăваш халăхĕн пĕтмелле мар, авалхи çепĕç чĕлхемĕре, культурăмăра аталантармалла тесе

ентешсене ĕнентерчĕ. "Канаш" хаҫат пичет уйĕнче хăй вырăнне тупса ҫирĕпленчĕ.

Ҫак темăпа ҫырма мана "Канаш" хаҫата 1-мĕш номертен пуҫласа пĕр сиктермесĕр вуласа пыни, 19 ҫула яхăн редакцире вăй хуни пулăшрĕ. Мĕнпур событисем тенĕ пекех куҫ умĕнче пулса пычĕҫ. Чăваш юхăмĕнчи кашни хастара тенĕ пекех паллатăп: хуларисене те, тĕрлĕ ялтисене те. Вĕсемпе халăхăмăрăн пуласлăхĕ, культури пирки чылай калаҫнă.

Кӳртĕм сăмахĕнче эпĕ И. Я. Яковлев шкулĕн пĕлтерĕшĕ чăваш ҫырулăхĕшĕн, культуришĕн пысăк пулнине кăтартма тăрăшрăм. Ҫирĕммĕш ĕмĕр пуҫламăшĕнче Чĕмпĕрте чăвашла хаҫатсем те тухса тăнă. Вĕсен сасси сӳнсен чăваш пичечĕ кунта ҫĕнĕрен 1989 ҫулта ҫеҫ чĕрĕлнĕ.

Пĕрремĕш пайĕ хаҫат пуҫланса кайнă тапхăра сăнлать. Пысăк влаҫрисем темиҫе теҫетке ҫул татса паман наци ыйтăвĕсем обществăра ҫиеле тухаҫҫĕ. Вĕсене татса памасăр ирĕклĕ патшалăх туса хума ҫук. Ирĕклĕхĕн пĕр енĕ — пичет ирĕкĕ. Ҫавăнпа та Ульяновск облаҫĕнче наци хаҫачĕсене уҫма ирĕк паракан йышăну тухать. Тутарсен "Ĕмĕт", чăвашсен "Канаш" ятлă хаҫачĕсем пичетлеме пĕр кунтах пуҫлаҫҫĕ.

"Канаш" хаҫатăн чи ҫивĕч теми тӳрех палăрать: нумай мăшкăл тӳснĕ чăваш чĕлхине шкулта вĕрентмелле, халăхра мăнаҫлăх ҫуратмалла, хамăрăн культурăна, йăла-йĕркене тавăрмалла!

Ҫаплах ку сыпăкра малтанхи редакцин штат расписанийĕ йĕркеленсе пынине кăтартнă, приказ кĕнекинчен илнĕ йĕркесемпе усă курнă.

Хаҫатăн паянхи сăн-сăпатне кăтартнă чух тĕрлĕ цифрăсемпе усă курнă, коллективра ĕҫлекенсемпе, рубрикăсемпе паллаштарнă. Хаҫат производстви пирки те сăмах хускатнă.

Иккĕмĕш сыпăк Чĕмпĕр Ен чăвашĕсен паянхи пурнăҫне ҫутатса парать, экономикăпа производство кăтартăвĕсемпе те паллашма пулать.

Наци ăнланăвне аталантарас ĕҫре хаҫат тӳпи пысăк. Ун йĕри-тавра интеллигенци пуҫтарăнать. Пĕлӳ илнĕ ҫынсем тĕрлĕ ҫĕрте вăй хурса халăхăмăрăн ăс-тăн шайне кунсерен ӳстереҫҫĕ. Ҫулсерен чăваш чĕлхине вĕрентекен шкулсем йышланса пыраҫҫĕ, ачасем тăван чĕлхене вĕренме май пур. Ульяновск педуниверситетĕнчи филологи факультетĕнче чăваш уйрăмĕ уҫăлнă. Ҫаплах ҫакăн пек уйрăмсем 1-мĕш тата Ҫинкĕл педучилищисенче те пур. Пилĕк ҫул каялла Чĕмпĕр чăваш шкул комплексĕнче Чăваш патшалăх университечĕн

представительстви уçăлни те пирĕн тăрăхри çамрăксемшĕн питĕ паха. Кунта куçăмсăр вĕренме пулать -- Шупашкара каймасăрах. Культура вучахĕ те амаланнăçемĕн амаланса пырать. Халĕ Ульяновскра чăвашсен юрăпа ташă ушкăнĕсем пур. Ялсенче те çынсем хастартарах, малалла пăхса ĕçлеççĕ ку енĕпе.

Вĕрентӳ, культура ĕçĕсене йĕркелесе пыма халĕ Чĕмпĕр облаçĕнчи чăвашсен наципе культура автономийĕ, И. Я. Яковлев ячĕллĕ общество пур. Вĕсем йĕркелемесĕр, хутшăнмасăр облаçра пĕр культура мероприятийĕ те иртмест.

1997 çулхи август уйăхĕнче хаçат çумĕнче "Шевле" литпĕрлешӳ ĕçлеме пуçларĕ. Вăл илемлĕ сăмаха юратакансене пĕрлештерет. Вĕсем 2000 çулта "Шевле çути" альманах кăларма пултарчĕç. Çаплах 1920-21 çулсенче Чĕмпĕрте тухса тăнă "Атăл юрри" журнала 80 çул иртсен çĕнĕрен чĕртрĕç. Паян пирĕн облаçри çыравçăсенчен вуннăшĕ ытла Писательсен союзĕнче тăраççĕ: А.Юман, В. Тарават, Серте Мишши, Н. Ларионов, А.Ырьят, Л.Данилов, Н.Казаков... Çак çулсенче çĕре кĕнĕ А.Чебанов, В.Чекушкин, П.Ишутов, В. Деменкова та çак йышрахчĕ.

Вырăнти телевиденире 25 çул ĕнтĕ "Еткер" телекăларăмĕ тухать. Ăна Çамрăксен Çеçпĕл Мишши ячĕллĕ премийĕн лауреачĕ, Чăваш Республикин культура тава тивĕçлĕ ĕçченĕ О.Н. Мустаев ертсе пырать. "Еткер" пĕлтерĕшĕ пысăк, халăх хăйĕн шухăш-кăмăлне ун витĕмĕпе те йĕркелет.

Хаçат урлă пултаруллă чăваш ӳкерӳçисем пирки те пĕлме пултартăмăр. Кашнин çинчен тĕплĕн çырса кăтартнă. Вĕсем пысăк уявсене хăйсен картинисемпе илемлетеççĕ, ятарлă куравсем ирттереççĕ. Халăх вĕсене курса савăнать.

22 çул каялла И. Я. Яковлев шкулĕнче Турă саккунĕсене вĕренмелли чиркӳ тепĕр хут уçăлчĕ, тĕне ĕненекенсене чан сассипе пуçтарчĕ. Игнатий игумен чăвашла кĕлĕсем ирттерет кунта. Библие куçарнă чухне Патриархăмăр çакăн çинчен ĕмĕтленнĕ ĕнтĕ.

Спортра, медицинăра палăрнă ентешсене асăннă ку сыпăкра.

Виççĕмĕш сыпăкра журналистика жанрĕсем пирки сăмах пырать. Кунта "Канаш" хаçатри материалсен чĕлхипе стильне тишкернĕ, анатри чăвашсен диалект уйрăмлăхĕсене палăртнă. Çаплах редакцире ĕçлекен журналистсен çырас ăсталăхĕ пирки вулама пулать.

“Канаш” хаçатăн малтанхи утăмĕсем

Хаçат пуçланса кайни

Мĕнпе танлаштарма пулать-ха Чĕмпĕрте тăван чĕлхепе хаçат тухма пуçланине? Вăрманта аташса кайнă çынсем пĕр-пĕрне тупасшăн “ау!” кăшкăрнипе те, пĕр ĕç тума чĕнсе чан çапнипе те, шыв тулнине чăтаймасăр пĕве татăлса кайнипе те...

Акă мĕн аса илет Чĕмпĕр тăрăхĕнчи паллă журналист, Ульяновск КПСС обкомĕнчи пичет секторĕн пуçлăхĕ А. Богатов: “1989 çулхи çулла КПСС обкомĕн пленумĕ иртрĕ. Унта тĕрлĕ наци представителĕсем пурччĕ. Вĕсем наци культурине, чĕлхине, йăли-йĕркине чĕртсе тăратас, наци хаçачĕсене тата телекăларăмĕсене уçас ыйтусене пăхса тухрĕç. Телекăларăма йĕркелесе яма йывăрах пулмарĕ, вăл, “Еткер” ятлăскер, авăн уйăхĕн 17-мĕшĕнче пĕрремĕш хут эфира тухрĕ.

Хаçат кăларасси вара чылай тертлĕрех пулчĕ. Йышăнусем нумайланса пычĕç, анчах калаçу шайĕнчен çӳлерех хăпараймарăмăр. Тĕп чăрмав — укçа-тенкĕ çуккинче. Пурте çĕнĕ 1990 çула кĕтрĕç. Çак лару-тăрура пичет секторĕпе И. Я. Яковлев ячĕллĕ çутĕç обществи (пуçлăхĕ И. С. Кирюшкин) ыттисем хывман çулпа кайма шутларĕç: обществăлла пуçарупа темиçе номер кăлармалла та влаçа факт умне тăратмалла. Тивĕçсене пайласа патăмăр. Пĕр ушкăн номер валли материалсем хатĕрлерĕ, тепри йĕркелӳ ыйтăвĕсемпе аппаланчĕ. Чăнлă район типографийĕ (директорĕ В. Салюкин) çителĕклĕ хут уйăрса пачĕ. “Коммунизм çути” хаçат (редакторĕ В. Ромашкин) ĕçченĕсем наборларĕç, верстка турĕç. Хамăр ума тĕллев лартрăмăр: СССР йĕркеленсе кайнă кун тĕлне хаçатăн 1-мĕш номерне кăлармалла. Çапла пулса тухрĕ те: 1989 çулхи раштавăн 30-мĕшĕнче “Канаш” кун çути курчĕ.

Парти бюровĕн пĕр членĕ те хаçат кăларма хатĕрленнине пĕлмен -- пуçару ушкăнĕ вăрттăн ĕçлемен пулсан та. Никам пуçне те çакăн пек хăюллă утăм тума пултарас шухăш килсе çапман пулĕ. Пуçаруçăсем шутлани тĕрĕсех пулчĕ.

Пĕрремĕш номер тухнă хыççăн çак ыйтупа ĕçлекенсене облĕçтăвком пуçлăхĕ Ю.Ф.Горячев хăй патне чĕнтерчĕ. Тĕлпулăва обкомăн пропагандăпа агитаци пайĕн пуçлăхĕ Е.Чарный, наци ыйтăвĕсемпе ĕçлекен сектор пуçлăхĕ В. Обушинский, пичет секторĕн пуçлăхĕ А.Богатов, И.Я.Яковлев ячĕллĕ общество председателĕ

И.Кирюшкин пынăччĕ. Калаçу вунă минута пычĕ. Çак вăхăтра пĕтĕм кирлĕ ыйтăва татса пачĕç. Йĕркелӳ тата кадрсем суйлас ыйтусене пуçару ушкăнĕ хăй çине илчĕ.

1990 çулхи кăрлач (январь) уйăхĕнче облĕçтăвком хаçат пичетлес енĕпе йышăну кăларчĕ. Унта укçа-тенкĕпе, материалпа тивĕçтерес тата редакцие пӳлĕм, журналистсене хваттер уйăрса парас ыйтусем пур. Хаçат редакторĕ В.Ромашкин пулса тăчĕ.

"Канаш" — тулай чăвашĕсем хушшинче чăваш чĕлхипе тухса тăракан пĕрремĕш хаçат. Пуçару илĕртӳллĕ пулчĕ. Пирĕн пата Куйбышев (халĕ Самар), Оренбург, Пенза, Хусан, çаплах Чăваш çĕршывĕн делегацийĕсем опытпа паллашма килме тытăнчĕç".

Кунта çакна палăртса хăвармалла: çĕнĕ саманара пĕрремĕш чăваш хаçатне кăларакансем – Пушкăрт чăвашĕсем. Вĕсен «Урал сасси» ятлă хаçачĕ 1989 çулхи октябрь уйăхĕнче кун çути курнă, анчах темиçе номер кăларнă хыççăн ĕç чарăнса ларнă. Тепĕр хут ăна çулталăкран кăна чĕртсе янă.

Хаçат кăларма тытăннин тĕллевĕ — тăван чĕлхене манма, пăрça пек сапаланма пуçланă халăхăмăра пĕр чăмăра пуçтарасси, чăваш сăмахне уççăн янратса хамăрта мăнаçлăх туйăмĕ çуратасси. Кун пирки малалла тĕплĕн калаçăпăр-ха. Халĕ вара хаçатăн пĕрремĕш номерне пăхса тухар. Мĕн пирки сăмах пырать унта? Хаçат девизĕ — "Чăваш чĕлхи ячĕпе пурте пĕр пулар".

Пĕрремĕш полоса тăрринче "Çĕнĕ çул ячĕпе сире, юлташсем" тесе пысăк саспаллисемпе çырса хунă. Кунта вăрттăн шухăш та пытаннă. Ытарлăх мелĕпе усă курнă хаçата никĕслекенсем. Чăнах та, тата тепĕр кунран Çĕнĕ çул — 1990 çул — çитет. Анчах ку япалана, хаçат тухма пуçланине, урăхла ăнланма та пулать. Чĕмпĕр чăвашĕсен çĕнĕ çулĕ, тапхăрĕ, самани çитнине пĕлтерет ку. Хаçат "Аван-и, вулакан" статьяпа уçăлать. Кунта авторне кăтартман, анчах вăл паллă — Чăнлă районĕнчи "Коммунизм çути" хаçат редакторĕн çумĕ А. Юман. Унта вăл вулакансене Чĕмпĕр çĕрĕ çинчи чăваш пичечĕн историйĕпе кăштах паллаштарать, чăваш сăмахĕ хисепрен тухнă вăхăта аса илет, малашнехи плансене, ĕмĕт-тĕллеве палăртать. Çаплах ку страницăра "Ĕмĕт" (Чĕмпĕр Енри тутарсем валли тухакан хаçат) тата "Канаш" хаçатсене вулакансем патне КПСС Ульяновск обкомĕ тата халăх депутачĕсен Ульяновск область Совечĕ сăмахпа тухать. Унта çапла çырни пур: "Эпир журналистсемпе вулакансен активĕ хăйсен тăван чĕлхипе ĕç çыннисен интересĕсен пĕрлĕхне тата пирĕн облаçри мĕнпур халăхсен социаллă шăпине яр уççăн тата ĕненмелле кăтартса парасса, халăхсен интернационаллă пĕрлĕхне çирĕплетме пулăшасса шанатпăр". /3/

Çаплах кунта Д. Белоусов ӳкерчӗкӗ пур: Хӗл мучи почтальон "Канаш" хаçат валеççе çӳрет. Аялта вара А. Юманӑн "Çулталӑк кӗнеки", Шупашкар поэчӗн П. Ялкирӗн "Çӗн çулпа" сӑввисене пичетленӗ. Иккӗмӗш полосара — саламсем. "Канаш" хаçата Писательсен союзӗн членӗ, Чӑваш Писательсен союзӗн республика тулашӗнчи чӑвашсемпе ӗçлекен комиссийӗн яваплӑ çыннисенчен пӗри Виталий Енӗш (Шупашкар), Ульяновск облаçӗнчи тутарсен "Туган тел" çутӗç обществин правленийӗ, Ульяновск облаçӗнчи нимӗçсен "Возрождение" обществин председателӗ Евгений Миллер саламлаççӗ. И. Я. Яковлев ячӗллӗ общество правленийӗн членӗ А. Алексеев (Шупашкар) "Наци культурине аталантарма" статьяра Ульяновскра чӑваш обществине туса хунӑ пирки каласа парать. "Мальелсем малалла пӑхаççӗ" статьяна Я. Капитонов (чӑн ячӗ — Яков Рогачев) çырнӑ. Унта Çӗнӗ Малӑкла районӗнчи ял пирки сӑмах пырать "Восток" ял хуçалӑхӗн пуçлӑхӗнчен — Ф. А. Иванушкинран интервью илнӗ. Çаплах кунта Я. Рогачевӑн "Елка умӗнче" сӑвви пичетленнӗ (аяла Р. Яшин тесе алӑ пуснӑ). Виççӗмӗш полосара А. Вражкин (Ульяновск облаçӗнчи Чӑнлӑ районӗнчи Ирçел ялӗнче çуралса ӳснӗ, Шупашкарта пурӑнать) Мускавра пурӑнакан чӑваш скульпторӗ А. Майраслов çинчен каласа парать. Вӑл К. В. Иванов скульптурисене хатӗрлет иккен (проектсенчен пӗрин сӑн ӳкерчӗкӗ те пур). Яков Рогачев кунтах И. Я. Яковлев ячӗллӗ обществӑна йӗркеленӗ куна халалласа "Чӑваш ятне варламӑпӑр нихӑçан!" сӑвӑ çырнӑ. Çак авторах К. Яковлев ятпа Мелекесс районӗнчен промышленноçпа тата ял хуçалӑхӗпе çыхӑннӑ виçӗ хыпар пичетленӗ.

Н. Васильев, "Боровский" совхозӑн 2-мӗш уйрӑмӗнчи парторганизаци секретарӗ, Мелекесс районӗнчи Аппак ялӗнчи ӗçченсем пирки сӑмах хускатать. 4-мӗш полосара кулӑш страници — "Шӑпӑр". Кунта В. Енӗшӗн "Качкачакин кулать" тата А.Чебановӑн "Шуйттан çӑпати" шӳтлӗ калавӗсем пичетленнӗ. Çаплах В.Дедушкинӑн фотоэтючӗ тата А. Орлов-Шуçӑмпа И. Тукташ çырнӑ "Хӗл илемӗ" юрӑ илемлетеççӗ юлашки страницӑна. Çапла пулса тухнӑ "Канашӑн" 1-мӗш номерӗ.

"Канаш" хаçатӑн 1990 çулхи подшивкине тишкернӗ май çакна сӑнатӑн. Чӑваш сӑмахӗшӗн тунсӑхласа çитнӗ, халӑх шӑпишӗн пӑшӑрханакан çынсем номертен номере çивӗч ыйтуллӑ статьясем çыраççӗ: канашлаççӗ, сӗнеççӗ, ыйтаççӗ, хистеççӗ... Çак темӑпа çырнӑ статьясене пӑхса тухар-ха. Кунта тӳрех хаçатӑн сулӑмӗ палӑрать: чӗлхе, культура, йӑла-йӗрке, чӑваш халӑхӗн кун-çулӗ.

1-мӗш номерте А. Алексеев (Шупашкар) "Наци культурине аталантармалла" статьяра çапла çырать: "Политика, экономикӑпа

культура аталанăвĕ тĕлĕшĕнчен вырăс халăхĕ чăваш тата вырăс мар ытти халăхсенчен çӳлерех тăнине хăйĕн вăрăм ĕмĕрĕнче И. Я. Яковлев лайăх курса тăнă. Унăн ĕçĕ-хĕлĕн тĕллевĕ хăйĕн халăхне вырăс халăхăн шайне çити çĕклесси, ентешĕсене вырăс культурипе, христиан тĕнĕпе паллаштарасси пулнă. Ку енĕпе просветитель çапла каланă: "Инородецсем (Российăра вырăс мар халăхсене çапла каланă — А. А.) вырăс халăхĕн аслă çемйине çирĕппĕн кĕрсе вырнаçмалла, анчах та унта усрав ывăл пулса мар, пĕр тан праваллă ачасем пулма кĕмелле... Чи малтан вăйпах витĕм кӳресси çинчен (уйăрни пирĕн — А. А.) кирек мĕнле шухăша та, темиçе хутчен те чи хурлăхлă результатсем патне илсе çитернĕ шухăша сирсе ямалла". /4/

1990 çулхи 3-мĕш номерте педагогика наукисен докторĕ, Ульяновск облаçĕнчи И. Я. Яковлев ячĕллĕ çутĕç обществин Хисеплĕ членĕ Г. Волков (Мускав) çапла çырать: "Çак виçĕ япаларан пуçланса каять те ĕнтĕ чăваш халăхне вĕрентсе çутта кăларас ĕç: учительсем хатĕрлесси, чăваш кĕнеки, ял шкулĕ [...] Анчах тем тесен те Иван Яковлевичăн чи чаплă ĕçĕ — чăваша чăваш пулма пулăшни, ун наци кăмăлне хăпартса, çĕклесе пыни". /5/

Чăваша чăваш пулма пулăшни — çакă "Канаш" хаçатăн пĕрремĕш тĕллевĕ. Вăл чи пирвайхи номерсенченех палăрать. Тепĕр тесен -- тĕллевĕ урăхла пулнă пулсан кама кирлĕччĕ ку издани? Пурне те пулăшма тăрăшнипе çеç вăл хăйĕн тавра хастар чăвашсене пуçтарма пултарчĕ. Тăван чĕлхене, атте-аннене епле манма пултарĕ-ха çын? Ахальтен мар авар поэчĕ Р. Гамзатов: "Тăван чĕлхе ыран пĕтес пулсассăн эп хатĕр паянах çĕре кĕме!" — тенĕ. Тăван чĕлхене, чĕлхе урлă тăван халăха сыхласа хăварассишĕн ĕç пуçларĕ те ĕнтĕ "Канаш".

Вăрçăпа ĕç ветеранĕ А. Калистратов (Пăва районĕ, Элшел ялĕ) 1991 çулхи 17-18-мĕш номерсенче çак калаçăва "Чун хурланать, чун савăнать" статьяра малалла тăсать: "Чăваш чĕлхи шăпчăк саслăн янăрать. Тепĕр енчен чăваш чĕлхине, чăвашах хакламан элекçĕ çын тĕл пулкалать. Унашкал çын пуласлăха ĕненмест. Чăваш чĕлхи пĕтет имĕш. Мĕне пĕлтерет-ха ку? Ку вăл чăваш халăхне вилĕм сĕнни пулать. Ара, чăн та, чĕлхе вăл пĕр-пĕринпе хутшăнмалли хатĕр, халăхпа пĕрле çуралнă. Апла пулсан чĕлхе халăхпа пĕрле çеç тĕпленет. Чăваш чĕлхине пĕлнĕ çĕртех ăна мананçи пулнисем те тĕл пулаççĕ вĕт. Ку йышшисем хăйсене пысăка хуни пулать-ши е ашшĕ-амăшне хисеплеменни-и? Вăл та, ку та. [...] Вăрçă çулĕ витĕр тухрăм [...] К.В.Ивановăн, М. Çеçпĕлĕн тата ытти чăваш

çыравçисен нумай-нумай сăввисене пăхмасăр пĕлеттĕм. Вĕсене эпĕ тăтăш тенĕ пекех е сасăпа, е асра калаттăм. Вăл вăхăтра вĕт йĕри-тавра вут, бомба. Тăван чĕлхемĕр мана тăшмана хирĕç çапăçса ăна йăвинченех тĕп тума пулăшрĕ", — тет вăл. /6/ Çак номертех И. Саландаев (Шăмăршă) хаçатăн малтанхи утăмĕсене хаклама пăхать. "Чăвашсем, чăмăртанăр" (ячĕ мĕне тăрать -- чан çапнă евĕр илтĕнет!) заметкăра çапла йĕркесем пур: "Эпĕ "Канаш" хаçата малтанхи номертен пуçласах юратса вулатăп. Хăюллă, илемлĕ, мал ĕмĕтлĕ хаçат вăл. Тăван чĕлхе управçи, чăваш чунĕн палăрăмĕ, туслăх элчи тейĕттĕм". /7/ Тĕрĕс хак панă автор, хаçат рольне лайăх ăнлантарнă. Асăрхарăр-и, автор Ульяновск облаçĕнче пурăнмасть, çапах та Чĕмпĕр Ен хаçачĕшĕн хыпса çунать. Нацин чикки çук. Ăçта пурăнсан та эпир — чăвашсем. Пирĕн савнăç та, хуйхă та пĕр. Çавăнпа та пирĕн хаçата ытти регионсенче çырăнса илнинчен ним тĕлĕнмелли те çук. Пире администраци территорийĕсем çине пайлани тӳре-шара валли çеç. Пурпĕрех эпир пĕр халăх — чăвашсем. "Канаш" хаçат тухма тытăнни вара — пурин савнăçĕ те.

Хаçатăн тĕллевĕ пирки — каларăмăр ĕнтĕ. Шăпах çакăнтан чи çивĕч тема тухать те ĕнтĕ: чĕлхене, культурăна чĕртсе тăратса, аталантарса, историпе паллаштарса Раççейри ытти халăхсемпе пĕр тан пуласси, çӳллĕ шая çĕкленесси. Редакцие 1990 çулта килнĕ çырусенчен нумайăшĕ çак темăна хускатаççĕ.

Акă Ульяновск облаçĕнчи чăвашсен И. Я. Яковлев ячĕллĕ çутĕç тата культура обществин правленийĕн председателĕ И.Кирюшкин мĕн çырать: "Нацисене аталантарас ĕçе малалла та çак сулăмпа тăсас пулсан тăван чĕлхе те, тăван культура та йăлтах пĕтсе ларма пултараççĕ. Хальхи вăхăтра тăван чĕлхене çухатас хăрушлăх тухса тăнă, мĕн тумалла-ха пирĕн? [...] И. Яковлев шкулĕ, чăвашсен Ульяновскри педучилищи хăйĕн сумлă вырăнне йышăнма тивĕçлĕ. Чăваш шкулĕсемшĕн учительсем хатĕрлекен чăн-чăн вучаха çĕнĕ вăйпа, çĕнĕ çулăмпа ялкăштарса ярасси — пирĕн пысăк парăм". /8/ Çак темăна Чăвашсен обществăлла культура центрĕн правленийĕн председателĕ Юхма Мишши (Шупашкар) малалла тăсать: "Канаш" — пĕтĕм чăваш халăхĕшĕн чăн-чăн канаш пултăрччĕ, тăван культурăна, ытарайми чăваш чĕлхине çĕкленсе кайма пулăштăрччĕ. Чĕмпĕр чăвашĕсен тумалли ĕçĕ питĕ те нумай. Чĕмпĕрти чăваш шкулне В. И. Ленинпа И. Я. Яковлев ĕмĕтленнĕ пек çĕнĕрен чĕртсе тăратмалла, чăваш музейне, картина галерейине çĕнĕрен уçмалла, чăн-чăн чăваш халăх хорĕ йĕркелемелле. Кунтах пирĕн чи малтанхи театр ĕçлеме тытăннă, çав чăваш театрне те çĕнĕрен халăх патне çитермелле.

Мелекесс, Çĕнĕ Малăкла, Çинкĕл, Барăш, Павловка, Кăлаткăпуç тата ытти районсенчи чăвашсем тăван чĕлхепе вĕренме пăрахнă, унти чăваш ялĕсенче чăваш шкулĕсем уçмалла. Эпир вилме выртнă халăх мар, эпир çĕнĕ пуласлăха курса çĕнĕ çитĕнӳсем патне улăпла утăмсемпе утма тытăннă аслă халăх". /9/

Малалла каятпăр. Кашни çырура чĕре ыратăвĕ, чун кăшкăрăвĕ. "Çавăнпа чăваш çамрăкĕсем хăйсем чăваш пулнăран вăтанса пурăнни те — пирĕн пурнăç чăнлăхĕ. Ман шутпа, халăх хăйĕн тăван чĕлхинчен вăтанма пуçласан ку вăл чĕлхе пĕтме пуçланине пĕлтерет. Çакна тума парас марччĕ", — çапла пăшăрханса çырать техника наукисен кандидачĕ, Мускаври Чăваш культура обществи правлени председателĕн çумĕ В.Пряников доцент. /10/ Мĕн каласан та чăваш ачисене тăван чĕлхене вĕрентмелле — çак шухăш ун статйи витĕр мĕн вĕçне çитиччен пырать. Çавна пулах ĕнтĕ çамрăксем тăван чĕлхерен, культурăран писсе пыраççĕ. Вĕрентӳçĕ — пенсионер, ĕç ветеранĕ Н. Юнгеров (Пăва районĕ, Элшел ялĕ) çырăвне те кулянмасăр вулама май çук. "Каçхи шăплăха сирсе çĕрĕпех хуткупăс янăратчĕ [...] Кун-çул тилхепине тĕрĕсрех тытса пырайманран-ши — йăнăш çул çине кĕрсе кайрăмăр пулмалла. Тăван сăмах, тăван халăхăмăрăн йăли-йĕрки, культури куç умĕнчех манăçа тухма пуçларĕç. Ял çыннисем янтипе пурăнма хăнăхса çăмăлттайланчĕç, вĕсен чун-чĕрери пуянлăхĕпе илемлĕхĕ палăрмаллах чакрĕ. Наци тумне пăрахăçлани те куç умĕнчех. Çынсем хушшинче чăвашла тĕрĕс те илемлĕ калаçасси çулленех вăйсăрланса пырать. Тăван чĕлхепе çырнă кĕнекесене кăмăлласа вулакансем йышлă марри палăрать. Ялсенче купăс сасси сайра илтĕнет, ун вырăнне çамрăксем магнитофонпа хăлхана йăлăхтаракан тĕрлĕ патшалăх кĕввисене çавăрттарнине куратпăр. Ĕлĕк хăйă çутипе ларса ăсталанă хитре чăваш тĕррисем халĕ амаçури ача вырăнне юлчĕç. Тĕрĕ илемне туйма чăннипех манса кайрĕç пирĕн хĕрарăмсем [...] Халĕ вара ялсенче ватăсене хисепе хуманни вăйлăн палăра пуçларĕ [...] Атте-анне чĕлхине, ырă йăла-йĕркене ăша хывса ватăсемпе ăшă сăмах тупса калаçасчĕ, вĕсемпе тимлĕ пуласчĕ [...] Ачасене тăван халăхăмăрăн ырă йăли-йĕркисене вĕрентмесĕрех хамăртан ĕмĕрлĕхех пистеретпĕр [...] Чăваш чĕлхи мĕн тума кирлĕ шухăшпа çырлахса пурăннăран чăваш чĕлхипе тухса тăракан хаçатсенче ĕçлеме тăван чĕлхене лайăх пĕлекен çынна тупма питĕ йывăр [...] Районти чăваш шкулĕсенче тăван чĕлхене япăх вĕрентнĕрен марши ку? [...] Чăваш шкулĕсенче поэзипе туслисем йышлă. Вĕсен тăрăшулăхĕпе шкулти стена хаçатне те тăван чĕлхепе кăларма май

пур [...] Анчах куç умĕнчех манăçа тухаççĕ пирĕн юрăсем. Юрăсене çырса илессине ялсенчи шкулсенче те, Культура çурчĕсенче йĕркелеме пулать. Чăваш ялĕсенче фольклор ансамблĕ йĕркелени те çак ĕçре пысăк утăм туни пулĕччĕ", — текен йĕркесем пур унта. /11/
Тĕрĕсех пăшăрханать автор. Чĕлхене, йăла-йĕркене мантăмăр пулсан эпир несĕлĕмĕрсен кун-çулне пĕлмен манкурта тухатпăр.

И. Я. Яковлев сăмахĕсене аса илер-ха: "Халăхăн ăс-тăнĕпе унăн пĕтĕм тĕнчекурăмне тăван чĕлхе чун парать. Тăван чĕлхесĕр чăн-чăн пĕлӳ çук. Чăвашсен çак тарана упраннă паха мулĕ вăл — чĕлхе, юрă, тĕрĕ. Чăвашсен çĕр пин сăмах, çĕр пин юрă, çĕр пин тĕрĕ". /12/ Н.Юнгеров шăпах çак сăмахсен пĕлтерĕшне ял пурнăçĕн никĕсĕ çинче кăтартса парасшăн тăрăшать. Çапах та питĕ йывăр çак сăмахсене çынсем патне çитерме. Аслă тата вăтам ăрурисемпе калаçма пулать-ха, çамрăксемпе пĕр чĕлхе тупма кансĕр. Ăнланасшăн мар вĕсем сан чун ыратăвне, мĕнле хăрушлăх çывхарса килнине чухласах каймаççĕ. Чăваш халăхĕ çĕр çинчен çухалма пултарасси вĕсемшĕн нимех те мар. "Чăваш сăмахне манни чăваш çăмахне те мантăр". Ку ылхана пĕлмен чăваш тĕнчере те нумаях мар-тăр. Аслашшĕсен чĕлхине пĕлмене чăваш мĕскĕне хунă, маннине — шелленĕ, телейсĕр тесе шутланă, пĕлес темене айван тенĕ, юратманнине ылханса ятланă", — тесе çырать
Г. Волков. /13/ Çеçпĕл Мишши те çак самант çитесрен хăранă. "Чăваш халăхĕ таптанса пĕтсе пырать. Чăваш чĕлхи çухалас патне çитнĕ. Хамăр тăван чĕлхене хăтарма ушкăнпа пурте харăс тăмасан пирĕн наци Çĕр пичĕ çинчен çухаласса кĕтсех тăр", — тенĕ вăл малалла пăхса. /14/

Вĕçен кайăксене, ытти тискер чĕрчунсене пĕтесрен сыхлама Хĕрлĕ кĕнекене кĕртеççĕ. Шел, çынсен ун пек кĕнеке çук, упраса хăвармашкăн хăвна ху çеç пултаратăн.

"Канаш" хаçат тухма пуçланă хыпар çĕршывĕпех сарăлчĕ. Мухтавлă ентешĕмĕр А. Г. Николаев та вулама пултарнă ăна. Вăл тӳрех Чĕмпĕр Ен чăвашĕсем патне çыру çырать. Акă вăл:
"Хаклă юлташсем!

Ульяновск облаçĕнче тăван чăваш чĕлхепе "Канаш" хаçат тухма пуçланă ятпа хĕрӳллĕн саламлатăп.

"Канаш" хаçата вулаканĕсене парти пуçланă çĕнетӳ ĕçне пурнăçлама вăй хума, чăвашсен культурине çĕклес ĕçре çитенӳсем тума ырлăх-сывлăх, телей сунатăп.
СССР летчик-космонавчĕ А. Николаев". /15/

Паллах, чаплă çыннăмăр çапла сăмахсем çырни хаçат ĕçченĕсене хавхалантарнă, вăй-хăват панă. Сан ĕçӳ ыттисене кирлĕ пулни — хавхалантарать. Халăхра вара талантлă çынсем пайтах, вĕсене тĕрĕс çул кăтартсан хамăр чĕлхемĕре, культурăмăра хӳтĕлеме тата упрама пултараççех.

Ю. Сементер поэтăн тăвата тĕрленчĕкĕ — çамрăксене (вĕсене кăна та мар-тăр) тĕрĕс çул кăтартниех. Унта вăл тăван чĕлхепе хире-хирĕç тăрса калаçать, ăна мухтать, ун умĕнче пуç таять... Çакăн пек йĕркесем çăлкуç шăнкăртатнă сасă кăлараççĕ, шăпчăк сасси евĕр илтĕнеççĕ: "Пурăн, шăкăлчи чĕлхемĕр! Пурăн, шăнкăрти чĕлхемĕр! Утакан çын умĕнче утма çулне уçса пыр, ырă çыннăн чунĕнче ырă шухăш хушса пыр, пĕчĕккине пысăк ту, сусăррине сывă ту! Эй, чĕлхемĕр! Ылтăнпа виçейми таса тупра! Çакă çутă тĕнчере хăйне чăваш теекен, пултăранпа ыр пулан, сăрапала сăйланан халăх пĕрлĕхне упра!" /16/

Ун шухăшне Хветĕр Акивер тăсать: "Чăваш пулса çуралтăр пулсан чăваш пулсах пурăнар, чăваш тĕнчи ĕмĕр-ĕмĕр аталантăр тесе тăрăшар". /17/

"Тăван сăмах сиплĕхĕ" статьяра (1990, 17№) СССР Педагогика академийĕн действительнăй членĕ Г. Волков чуна пырса тивекен истори каласа парать. Вăл икĕ çул ытларах ГДРта ĕçлесе пурăннă. Пĕррехинче чирлесе ӳкнĕ, пульницана лекнĕ. Чăвашла вулакаласа йăпанкалать, чăваш кĕввисене итлет (магнитофон кассетисене вăл ют çĕршыва хĕрĕхе яхăн илсе кайнă пулнă). Чăвашран посылка килет, унта сап-сарă мăйăр, типĕтнĕ панулми, тăварланă хăяр, чечек пылĕ, çăка пылĕ. Пылакласа пĕçернĕ çĕр çырли те пур. Çавсене тутаннă май Г. Волков хăйĕн юлташĕпе — нимĕç профессорĕпе Х. Штегманпа чăвашла калаçса ларать (ку нимĕç çур çул хушшинчех чăвашла калаçма та, çырма та вĕреннĕ).

"Харст Штегманн ман пата кашни кунах çӳрекен пулчĕ. Эпĕ ерипен уçăлсах пытăм. Унччен тухтăрсем ним тума аптăранăччĕ", — тет Г. Волков. /18/

Эпĕ ку тĕслĕхе акă мĕншĕн илсе кăтартатăп. Кунта тарăн пĕлтерĕшлĕ икĕ пулăм пытаннă. Г. Волкова, паллах, тăван çĕртен ярса панă çимĕçсем те, чăваш юррисем те, кĕнекисем те сывалма пулăшнă. Çумра ларакан çынпа куçа-куçăн пăхса тăван чĕлхепе калаçни вара — чи пахи. Тăван сăмах сипленĕ ăна! Хăй те çапла çирĕплетет. Нумай чухне çакна ăнлансах çитерейместпĕр эпир, çамрăксем пушшех те. Асăрхарăр-и, нимĕç çур çул хушшинче чăвашла калаçма та, çырма та вĕреннĕ! Эпир вара тăван чĕлхе

çумне çыпçăнасшăн мар пулса мĕнле кăна сăлтав шырамастпăр: “Шкулта чăвашла вĕрентмен пире, литература чĕлхине пĕлместпĕр, чăвашла вĕренме йывăр...” Ĕç тăвас текен меслетсем тупать, ĕçлес теменни сăлтавсем шырать тесе ахальтен каламан ĕнтĕ. Нимӗç çур çул хушшинче вĕренме пултарнă пулсан чăвашсем чăвашла вулама 25 çул хушшинче те (“Канаш” хаçат çакăн чухлĕ тухать) вĕренсе çитеймерĕç-ши элле? “Канаша” çырăнакансем сахал пулнипе — 1500 çынна яхăн — çыратăп-ха куна. Çырăнманнисен шутĕнче – тĕлĕнмелле!-- чăваш чĕлхипе литератури вĕрентӳçисем, чăваш культурин хастарĕсем текен çынсем пур! Ку ниçта шăнăçайми япала. Акă кун пирки М. Данилов, ĕç ветеранĕ, инвалид, мĕн çырать: “Ялсенче чăваш ачисене ни вырăсла, ни чăвашла аван пĕлмен учительсем вĕрентме тытăнчĕç. Мана пĕр учитель урокĕнче пулма тӳрĕ килчĕ. Чăваш грамматикине ăнлантарнă чухне сăмах хыççăн сăмах çаптарать: “так сказать”, “может быть”, “конечно”, “то есть”, “запомни” тата ытти те.

Урок хыççăн çакскере ыйту патăм:

— Чăваш писателĕсен мĕнле произведенийĕсене вуларăр?

— Чăвашла вулама йывăр. Вырăсла переводсене çеç вуларăм, — хуравларĕ “чăваш чĕлхи ăстаçи”. Çапла вара ыйту сиксе тухать: кун-пек “чĕлхе ăстаçи” мĕн вĕрентĕ ачасене? Хăй вырăнĕнче-и вăл, кирлĕ-и вăл кунта?” /19/

“Канаш” хаçат тухма пуçланă хыççăн нумай çын “çĕнĕрен çуралчĕ”. Çавсен шутĕнче эпĕ те. Чăваш чĕлхи çине, хамăн халăхăн йывăрлăхĕсем çине урăхла пăхма тытăнтăм. Куç уçăлчĕ! Çакăн хыççăн чăваш культурипе çыхăннă кашни ыйту чун хĕлĕхне сĕртĕнсе чĕрене хытăрах таптарма пуçларĕ. Чăваш чĕлхин хăватлă вăйне курма майсем тупăнчĕç.

О. Вирьялова та çакăн пирки çырать: “Мана çынсем тăван чĕлхепе хăйсен шухăш-кăмăлне епле тарăннăн çырса пĕлтерме пултарни тĕлĕнтерет! Эпĕ çапла çыраяс çук. Акă ăçта вăл тăван чĕлхе асамлăхĕ! Унпа этемĕн чи сисĕмлĕ туйăмĕсене те палăртма пулать иккен. Çакна эпĕ ытларах та ытларах ĕненме пуçларăм. Чăннипех те “Канаш” мана тăван чĕлхе вăрттăнлăхне уçса кăтартрĕ. Унччен эпĕ тăван чĕлхепе çырнă япаласене вуламан та темелле. Хам çуралса ӳснĕ Çĕнĕ Малăклара 1-мĕшпе 4-мĕш классенче вĕреннисене манса пĕтнĕ. Ку вăл 50 çул каяллах, инçетри ачалăх çулĕсенче пулнă”. /20/

Вăт çапла чунне уçса панă автор. Тăван чĕлхе вăйĕ çынна хăй патне çур ĕмĕр хыççăн та пулин туртса илнĕ.

Хаҫатӑн 9-мӗш номерӗ 4 пин тиражпа тухнӑ, малашнехи номерсем те ҫавӑн пекех. 19-мӗш номерне пӑхатпӑр та — 5 пин экземпляр. Чӑнах та, ун чухлӗ ҫырӑнса илекен пулман ӗнтӗ, ҫапах та хаҫатра вӑй хуракансем ҫак тиража халӑх хушшинче сарса “Канаш” ятне ҫӗклес шухӑшпа кӑларнӑ ун чухлӗ. Чыс та мухтав вӗсене уншӑн!

Ку номере чӑваш поэзийӗн классикӗ, вилӗмсӗр “Нарспи” поэма авторӗ К. В. Иванов ҫуралнӑранпа 100 ҫул ҫитнӗ май чылайӑшпех ӑна халалланӑ. Сӑмахран, В.М. Репин таврапӗлӳҫӗ ун пирки пӗр полосаллӑ статья ҫырнӑ — “Революци тӑвӑлӗпе ҫӗкленсе”. Чӑваш литератури классикӗн хайлавӗсене, пурнӑҫӗ ҫинчен калакан статьясене те вулакан патне ҫитермесен ҫамрӑк ӑрӑва чӑваш чӗлхи хӑвачӗ пирки ӑнлантарни ҫителӗксӗр.

びаларӑмӑр ӗнтӗ, хаҫат тухма пуҫласан нумай ҫул “сунтӑх валли” ҫырнӑ авторсем, шкул ачисем хавасланса хӑйсен хайлавӗсене редакцие килсе е ярса пама тытӑнчӗҫ. Паллах, вӗсемпе пуринпе те тӳрех пичетре усӑ курма ҫук. Анчах автор кӗтет вӗт-ха. Ҫавӑнпа та 20-мӗш номерте А. Юман поэт, редактор ҫумӗ, пичетре усӑ курма май ҫук сӑвӑсене пӗрремӗш хут тишкерсе пӑхать. Вӑл вулакансене поэзи вӑрттӑнлӑхӗсемпе, сӑмах вӑйӗпе паллаштарать, паха сӗнӳсем парать. Хӑй тишкерӗвне автор ҫапла вӗҫлет: “Юлашкинчен пирӗн сӑвӑ ҫырма шутланӑ авторсене тӑван чӗлхене ҫине тӑрсах алла илме, ку енӗпе аслӑ ӑрури ӑстасенчен вӗренсе пыма ырӑ сунас килет”. /21/

Куратӑр-и, сӑвӑ ҫырасси те тӑван чӗлхене тӗплӗн алла илмесӗр пулмасть иккен. Каллех ҫакӑнта килсе тухатпӑр!

Акӑ грамматика пирки М. Р. Федотов профессор мӗн калать: “Чӗлхен тӗп саккунӗ пур, вӑл — грамматика, Н. И. Ашмаринран юлнӑ грамматика. Ӑна пӑхӑнас пулать”. /22/

Унсӑрӑн нимӗнле сӑвӑ та, калав та ҫырма ҫук. Медицина пӗлӗвӗ илмен ҫын скальпель тытса операци тумасть вӗт. Кунта та ҫаплах. Малалла Н. И. Егоров профессор сӑмахӗсене илсе кӑтартма пулать: “Чӗлхене пӗлни вӑл ҫӑкӑр-тӑвар ыйтма пӗлни кӑна мар. Чӗлхене пӗлни вӑл чи малтан шухӑшлама пӗлни. Кашни ҫын сӑмахсемпе шухӑшлать. Чӗлхе ҫук пулсан шухӑш та ҫук, ӑс-хакӑл та ҫук. Ахальтен мар авалхи ҫынсемех: “Чи малтан сӑмах пулнӑ!” — тенӗ. Чун-чӗре тӗнчине тытса тӑракан япала вӑл сӑмах”. /23/

Халӑха вӗрентес ӗҫӗн отличникӗн Н. Паймуратовӑн (Тутарстан Республики, Ҫарӑмсан районӗ) йӗркисене вулатпӑр: “Ҫитӗнсе пыракан ӑрӑва ӑс-тӑн кӗртес тата йӗркене вӗрентес ӗҫре атте-анне чӗлхи пысӑк вырӑн йышӑннине ҫынсем мӗн ӗлӗкренех пӗлнӗ. “Ют

Национальная библиотека
Чувашской Республики
1447746

чĕлхене вĕренме тытăниччен тăван чĕлхене лайăх ăнкармалла", — тенĕ чехсен паллă педагогĕ Ян Амос Коменский. Çак шухăша тутарсен педагог-демократĕ Каюм Насыри те ĕлĕкхи саманарах анлăн аталантарма тăрăшнă. Тăван чĕлхене аталантарассишĕн пирĕн вăхăтра Украина педагогĕ В. А. Сухомлинский те нумай вăй хунă. "Тăван чĕлхе кашни ача чунĕнче чечекленмелле", — тенĕ вăл". /24/

Чĕлхене лайăх вĕрентме лайăх учительсем кирлĕ. Чĕмпĕр чăваш шкулне хупни çак ĕçе питĕ чăрмантарнă. Çавăнпа та ăна уçас ыйту хаçат страницисенче тăтăшах пичетленсе пырать. Ун пирки В.Симаков, И.Кирюшкин, Н.Паймуратов, В.Егоров, Юхма Мишши сăмах хускатнă.

"Чăваш педучилищи уçăлайĕ-ши? статьяра вара ку ыйтăва В. Елагин, И. Я. Яковлев ячĕллĕ çутĕç обществин правлени председателĕн çумĕ, малалла тăсать: "Чĕмпĕрти чăваш шкулĕ чăвашсемшĕн грексен Афини тесе те калаççĕ [...] И. Я. Яковлев ывăлĕ — Алексей Иванович калашле, çав шкула пула "этем ăрăвĕн пĕр сыпăкĕ тапхăрĕнчех чăваш халăхĕн литература чĕлхине туса хунă, ытти халăхсене çакна тума çĕршер çул кирлĕ пулнă" [...]

И. Я. Яковлева чăваш шкулне туса хунă чухне патша чиновникĕсемпе кĕрешме çăмăл пулман ĕнтĕ. Анчах халĕ акă, 120 çул иртнĕ хыççăн, ăна тепĕр хут чĕртсе яма чылай йывăртарах иккен. Ку чухнехи бюрократсене ниепле те витерме май çук. Чăнах та, 1989 çулта Ульяновск облĕçтăвкомĕ пысăк решени йышăнчĕ-ха, "Ульяновскри И. Я. Яковлев ячĕллĕ Чăваш наци педучилищине çĕнĕрен уçмалли мерăсем çинчен" ятлă вăл [...] Чĕмпĕрти чăваш шкулĕнче культурăпа çутĕç училищи вырнаçтарнинчен питех те тĕлĕнмелле [...] Училище кунта вăрахлăхах вырнаçать куран, мĕншĕн тесен ун валли çĕнĕ çурт тумаççĕ [...] Унччен шавланипех иртсе кайĕ тесе шутлаççĕ куран облаçри пуçлăхсем [...] Нумаях пулмасть çакна пĕлтĕмĕр: чăвашсен учителĕсене хатĕрленĕ комплекс çурчĕсене культурăпа çутĕç училищине яланлăхах панă иккен [...] Çапла вара йышăнăвĕ-мĕнĕ камит çеç пулса тухнă [...] Акă епле "татса параççĕ" иккен пирĕн облаçра наци ыйтăвĕсене". /25/

"Авалтан пыракан уява сÿнтерес марччĕ" статьяра (1990 ç., 27№) тепĕр енлĕ ыйтăва хускатнă — ĕлĕк-авалтан килекен Киремете пуç çапас йăлана манас марччĕ. Çакăнтах Чартаклă районĕнчи Чăваш Калмаюр ялĕнче иртнĕ Ӳчÿк уявне çырса кăтартнă. Халăх каçхи шăплăха шăхлич сассипе çурса, питлĕх танкăртаттарса уява тухать. Çынсем йышланса пыраççĕ, çав шутра ытти районсенчен, ялсенчен килнисем те пур. Автора пĕр япала кулянтарать: Учÿк йĕркисене пĕлекен çынсем ватăлса пыраççĕ, çамрăксем вара ыră йăлана

сыхласа хăварас тесе хыпăнсах ÿкмеççĕ. Мĕнех, ку та пирĕн халăх пурнăçĕн пĕр пайĕ. Тен, тĕрĕсех пăшăрханать автор. Несĕлĕмĕрсен пурнăçне, йăли-йĕркине çамрăксен пĕлмелле ĕнтĕ.

Юхма Мишши çыравçăн "Эсĕ те чăвашах, аякри тăванăм" статйине 29, 30, 32-35-мĕш (1990 çул) номерсенче пичетленĕ. Унта вăл çĕршыври чăвашсем патĕнче пулса курни çинчен сăмах пырать. Çакăнтан пĕр сыпăкне илсе вулар-ха. Унта чăваша тăван сăмахран пистерни, çав вăхăтрах пĕр-пĕр вăйлă шухăш-туйăмлă çын ыттисен шухăшне улăштарма пултарни çинчен пĕлме пулать. Акă вулатпăр:

"Ку районти (Мелекесс районĕ — Н. Л.) тепĕр пысăк чăваш ялĕ — Тури Мелекесс (Турикасси). Кунта — совхоз "Победа" тесе ят панă. 201 кил ялта, 551 çын пурăнать [...] Кунтах библиотека. 14 пин кĕнеке. Вĕсенчен вунтăватташĕ çеç чăвашла. Библиотекăран инçе мар — пысăк лавкка, унта халăх хĕвĕшет. Эпир çак лаптăка хамăр автобуса лартрăмăр та сĕтелсем кăларса кĕнекесем хутăмăр. Халăх пуçтарăнчĕ. Кашниех кĕнеке тытса пăхать.

— Тăхта-ха, кин, мĕн ку?

— Ара, кĕнекесем ĕнтĕ.

— Мĕн тума илсе килнĕ ку кĕнекесене?

— Ара, сутма ĕнтĕ.

— Кĕнеке вăл çăкăр мар вĕт. Кам илтĕр ăна?

Çак калаçăва итлесе чун-чĕре пăчăртана-пăчăртана ыратать. Чăнах та, ытла пурнăçран юлнă халăх пек-çке-ха капла! Иртнĕ ĕмĕрте, сайра-сайра кĕнеке кăларнă чухне, Чĕмпĕрти чăваш шкулне И.Я.Яковлев патне темиçе кĕнеке илессишĕн чăвашсем пиншер çухрăмран пынă. Халĕ вара, социализм саманинче, хăйсем патне турттарса пынă кĕнекесене илме пĕлмеççĕ.

Совхоз директорĕ — Б.А.Улендеев кунта Çĕпрел районĕнчи Хулаçырми ялĕнчен килнĕ. Чăвашла çырма-вулама пĕлекен пĕртен-пĕр çын.

— Тăхтăр-ха, — терĕ çак калаçăва илтсен Борис Александрович, — укçа илсе тухам.

Акă Борис Александрович кĕнеке илет: вуннă, çирĕм, вăтăр тата ытларах. Çынсем ун çине тĕлĕнсе пăхаççĕ. Сасартăк тахăш самантра тем пулчĕ: ялти лавккара калаçни, ай-уй! тени илтĕнчĕ. Кĕнеке сарса хунă сĕтелсене çынсем хупăрласа илчĕç, пĕр-пĕринпе ăмăртсах кĕнеке çĕклеме тытăнчĕç...

— Тĕслĕх кăтартма пĕлнин усси çакă ĕнтĕ вăл, — ăшшăн кулать И. В. Пайметов, совхоз парторгĕ, — илчĕр-ха, кайран тата эпир библиотекăсем валли совхоз шучĕпе илĕпĕр". /26/

Çапла, темиçе теçетке çул халăха тăван чĕлхерен пистернĕ хыççăн вĕсен хушшинче чăвашла кĕнеке-журнал сарас ĕç — чĕр тамăк. Çапах та ку ĕçе кам та пулин илсе пымалла. Унсăрăн чăвашсене ялĕ-ялĕпе пуçĕпех çухатăпăр. Ак мĕн çинчен калаçу пырать кунта!

"Сохраним ли себя как нацию" пысăк статьяра та В.Елагин çак ыйтăвах хускатать. Унтан темиçе предложени çеç илсе пăхăпăр: "... народ, не уважающий себя, не может быть уважаем другими. Многие из нас поступают неверно, а может быть, и скверно, когда отказываются от своей нации, от своего материнского древа [...] Чувство национального достоинства не дается от рождения, а вырабатывается с малых лет [...] Многие наши земляки глубоко ошибаются, что с отходом от родной почвы нечто большее приобретают. Усвоение чужого языка без знания родного еще — не признак культурного человека [...] Чтобы себя сохранить как нацию, нам нужно произвести капитальную ревизию в своем мышлении, переоценку ценностей [...] Приходится глубоко сожалеть, что наша интеллигенция в отличие от других так и не сыграла свою изначальную, прогрессивную роль в становлении и развитии национального самосознания, а скорее, наоборот. Исключение составляют, пожалуй, только писатели". /27/

Çапла вара, хаçатăн чи çивĕч темине палăртрăмăр. Редакци коллективĕ пĕртен-пĕр тĕллевпе ĕçлет: темиçе теçетке çул каялла пысăк пуçлăхсем "тăрăшнипе" сӳнме пуçланă тăван чĕлхемĕре Чĕмпĕр хутлăхĕнче çĕнĕрен чĕртсе аталантарасси, халăха хамăрăн культурăпа паллаштарасси, чăваш чĕлхине тата халăхне çĕршыв тата тĕнче шайĕнче çӳлерех çĕклесси. Ку тата ытти темăсем паян хаçатра чи пысăк вырăн йышăнаççĕ.

Раççейри тĕрлĕ регионта пурăнакан вырăс мар халăхсем нумай çул хушши хăйсен чĕлхипе хаçат-журнал кăларайман. Наци республикисенче пурăнакан тĕп халăхсен хаçачĕ-журналĕ пулнă-ха. Шупашкарта чăвашла кăларнă, Хусанта — тутарла, Ĕпхӳре — пушкăртла... Анчах та Чĕмпĕрте, Хусанта чăвашла, Шупашкарта тутарла хаçатсем кăларасси пирки калаçу та пулман. Çĕнĕ самана вара çак çитменлĕхе пĕтерме пулăшрĕ. Фактсене пăхар-ха. Ульяновск облаçĕнче ун чухне160 пин тутар, 116,5 пин чăваш пурăннă. Вĕсен мĕншĕн хăйсен чĕлхипе çырнă пичет органĕ пулма пултараймасть? Самар облаçĕнче, Пушкăрт Республикинче 120-шер пин ытла чăваш пурăнать, Тутар Республикинче — 134 пин ытла. Çак регионсенче мĕншĕн чăваш хаçачĕ тухса тăмасть? Самана уçăлса пыни çак ыйтусене хурав тупма пулăшать. Маларах ку ĕçе Мускаври пуçлăхсем

ырламан, çул паман. 1985 çул хыççăн Раççейри вырăс мар нацисем çине урăхларах, ăшăрах куçпа пăхма тытăнчĕç. Часах КПСС Тĕп Комитечĕн Пленумĕнче нацисен культурине аталантарасси пирки йышăну кăларчĕç.

Унăн хумĕ Ульяновск облаçĕнчи чăвашсене те килсе сĕртĕнчĕ. 1988 çулта Ульяновск облаçĕн халăх депутачĕсен Канашĕн ĕçтăвкомĕ çумĕнче нацисен хушшинчи çыхăнусен ыйтăвĕсемпе ĕçлекен комисси (19 çын) туса хунă. Облаçри чăвашсенчен унта Чăнлă районĕнче пурăнакан А. Юман поэта кĕртнĕ. Комиссин пĕрремĕш ларăвĕ авăн (сентябрь) уйăхĕн 13-мĕшĕнче иртнĕ.

Ларура комисси председателĕ — Чартаклă райкомĕн пĕрремĕш секретарĕ Д. И. Шарапов çакăн пек ыйту çĕклет: облаçра вăраха ямасăр тутар тата чăваш телекăларăмĕсене сенкер экран çине кăлармалла, çаплах тăван чĕлхепе хаçатсем пичетлеме тытăнмалла.

Комиссин кашни ларăвĕнчех çак ыйтусем чи çивĕччисем пулса тăраççĕ. 1989 çулхи пуш уйăхĕн 3-мĕшĕнче Чăнлă районĕнчи "Заря коммунизма" хаçатăн редакторĕ В. Ф. Ромашкин тата дубляж енĕпе ĕçлекен редактор çумĕ А. Ф. Ермилов-Юман область парти комитетне çыру яраççĕ.

Акă вăл:

"В ОБКОМ КПСС

Почти четверть века назад в школах области под воздействием сверху перешли на обучение детей с первого класса на русском языке. Из расписаний полностью или частично исчезли уроки чувашского (родного) языка и литературы. Не поощрялись и кружки по этим предметам. Массовые мероприятия в школах и других общественных местах в основном проводились на русском языке, даже если там не было ни одного русского. Работники облоно и районо, да и райкома КПСС требовали, чтобы учителя общались между собой только на русском языке.

За четверть века из стен национальных школ вышли почти три поколения людей, которые не изучали или плохо изучали чувашскую письменность, язык, литературу, на которой базируется национальная культура, ее настоящее и будущее. Жизнь показала, к каким пагубным последствиям ведет выживание родного языка.

Чуваши, проживающие в Ульяновской области, одобряют резолюцию XXI Всероссийской партийной конференции "О межнациональных отношениях", в которой, в частности, есть такие слова: "Следует позаботиться, чтобы национальности, проживающие за пределами своих государственно-территориальных образований

или не имеющие их, получили большие возможности для реализации национально-культурных запросов, особенно в сфере образования, общения, народного творчества, а также для создания национальной культуры, использования средств массовой информации...."

На наш взгляд, в Ульяновской области, где проживают чувашей более 100 тысяч человек, желательно наладить выпуск областной газеты на чувашском языке размером половины формата газеты "Правда" периодичностью 3 раза в неделю.

По нашему твердому убеждению, она должна быть газетой обкома КПСС и облисполкома и издаваться не в селе Большое Нагаткино, а в Ульяновске. Почему? По следующим причинам:

1. В Большенагаткинской типографии очень слаба материальная база, где нет современных печатных машин. Имеющиеся валики старые, краска нестандартная. Те марки красок, которые необходимы для печатания на наших старых машинах, сняты с производства.

Отсутствуют квалифицированные кадры. В типографии трудятся лишь самоучки и нет ни одного человека, который бы окончил полиграфическое училище или техникум.

3. Если бы редакция находилась в селе Большое Нагаткино, а газета печаталась в Ульяновске, то она, имея даже собкоров, не могла бы своевременно получать информацию о событиях, происходящих в Ульяновске и других местах, сообщать оперативно и конкурировать с другими областными газетами. Такой пасынок, не имея привлекательного вида и оперативной информации, был бы обречен на жалкое существование.

Пребывание чувашской редакции в Ульяновске, где еще до революции зарождалось книгопечатание на чувашском языке, появились первые произведения литературы, ставшие классическими, зарождались профессиональная музыка и другие виды искусств, а в годы гражданской войны даже выходила газета на чувашском языке под названием "Çĕнĕ пурнăç" ("Новая жизнь"), позволило бы:

1. поддерживать тесную связь с областными организациями и более квалифицированно освещать проблемы, волнующие и интересующие всех чувашей, проживающих в Ульяновске и области;

2. поддерживать связь со всеми общественными корреспондентами , проживающими в центре и разных уголках области, принимать их, приезжающих в Ульяновск по разным вопросам;

3. наладить прием граждан по личным вопросам;

Но желательно, чтобы редакция находилась в одном здании с типографией или недалеко от нее.

Что нужно для печатания газету на чувашском языке в Ульяновске?

База для этого в Ульяновске уже есть. Достаточно взять чувашские матрицы из Большенагаткинской типографии и, уложив в небольшой портфель (в чувашском алфавите только 4 дополнительные буквы), привезти в Ульяновск. Набирать по-чувашски умеет линотипистка Кузнецова Тамара, работающая в областной типографии.

Теперь о кадрах редакции. Фотографа, машинистку, корректоров, бухгалтера (если он потрубуется) без труда можно найти в Ульяновске. В первое время потребуется шесть творческих работников. Они имеются в Цильнинской районной газете и в районе. В частности, готовы переехать в Ульяновск Ермилов А. Ф. — замредактора райгазеты по дубляжу, член Союза писателей и Союза журналистов; Курайкин Н. Н., журналист, окончивший сельхозтехникум, пединститут, вечерний университет марксизма-ленинизма; Медведев И. А., директор Кундюковского Дома культуры, заканчивающий учебу в институте культуры.

В первое время все согласны жить в комнатах общежития.

Штаты будущей редакции желательно определить согласно Приложению 12 к приказу Госкомиздата СССР от 16 июля 1987 г. № 368.

Редактор Цильнинской районной
газеты "Заря коммунизма" В.Ф.РОМАШКИН.

Замредактора по дубляжу А.Ф.ЕРМИЛОВ." /28/

1989 çулхи раштавăн 26-мĕшĕнче вара Ульяновск КПСС обкомĕн бюровĕ тата халăх депутачĕсен область Канашĕн ĕçтăвкомĕ 566-мĕш постановлени кăлараççĕ — "Облаçра наци хаçачĕсене кăларасси çинчен".

Ăна шыраса тупас тĕллевпе эпĕ Ульяновск облаçĕнчи çĕнĕ историйĕн документсен центрне кайрăм. Унта çапла справка пачĕç:

"На заседании бюро Ульяновского обкома КПСС № 20 от 26 декабря 1989 г. было принято постановление бюро Ульяновского

обкома КПСС и исполкома областного Совета народных депутатов "Об издании областных национальных газет".

Совместным постановлением бюро обкома КПСС и исполкома областного Совета народных депутатов было принято решение:

1. Принять предложение областного... чувашского просветительского общества им. И. Я. Яковлева об издании с января 1990 года областной газеты на чувашском языке "Канаш" ("Собеседник"), сделав печатными органами обкома КПСС, областного Совета народных депутатов и национального общества им. И. Я. Яковлева.

2. Областную газету выпускать один раз в неделю объемом половинного формата газеты "Правда" на четырех полосах, установить стоимость одного номера национальной газеты 3 копейки, предоставить финансово-хозяйственную самостоятельность и иметь печать и штамп, открыть свой расчетный счет. Для временного размещения редакции определить национальный культурный центр (ул. Ленина, 95)." /29/

"И. Я. Яковлев ячĕллĕ..." кĕнекере А. Юман çапла аса илни пур:

"И. Я. Яковлев обществин правленийĕн черетлĕ ларăвĕсенчен пĕринче унăн (пулас хаçатăн — Н.Л.) редакторĕ пирки сăмах тапранчĕ. Чи малтанах манăн ята асăнчĕç. Эпĕ ку сĕнӳпе килĕшмерĕм. Хаçатне çырса хатĕрлеме пулать-ха ăна. Анчах редактор чи малтан ĕçе йĕркелесе пыма пултармалла: кадрсем пухса вĕсемпе ĕçлесси, хуçалăх ĕçĕсене ертсе пырасси, укçа-тенкĕпе çыхăннă операцисене пурнăçласа - тĕрĕслесе тăрасси тата ытти те. Çапла вара, чылай чух унăн хаçатра тӳрремĕн ĕçлеме вăхăчĕ те юлмасть. Эртеле ертсе пырас ĕçе эпĕ халиччен хăнăхман, чун туртмасть ун патне, маншăн пулсан хаçатри алпа тытса тумалли "хура ĕç" çывăхрах. Çавăнпа манăн "самоотвода" шута илчĕç правлени членĕсем. Çаплах эпĕ редактор ĕçне Чăнлă районĕнчи вырăс хаçатĕнче вăй хуракан Валериан Федорович Ромашкин çамрăк журналист ăнăçлă пурнăçласа пыма пултарни çинчен пĕлтернине те ырларĕç. Эпĕ унăн çумĕ пулма килĕшрĕм". /30/

Хаçат ячĕ вара ытларах каламстарнă. Тĕрлине сĕннĕ пухăннисем. Общество правленийĕн пуçлăхĕ И. С. Кирюшкин сĕннĕ "Канаш" ят çинче чарăннă. Малалла хаçат кăларас ĕç пуçланнă. Штат çук-ха — пĕр бухгалтер çеç. Ыттисем Чăнлă район хаçачĕн ĕçченĕсем. Макетне, наборне, версткине — пурне те Аслă Нагаткин типографийĕнче тунă. Хаçат страницисен оттискĕсене область

типографине илсе кайнӑ, пичетленӗ. Хаҫат ҫапла майпа 1990 ҫулхи ака уйӑхӗччен тухса тӑрать.

Акӑ приказсен кӗнекине уҫатпӑр. Унта 1-мӗш номерлӗ приказ ҫакӑн пек:

"2.01.90.

г. Ульяновск

О назначении Ромашкина В. Ф. и.о. редактора областной чувашской газеты "Канаш".

1. Назначить Ромашкина Валериана Федоровича исполняющим обязанности редактора областной чувашской газеты "Канаш", освободив его от должности редактора Цильнинской районной газеты "Заря коммунизма" со 2 января 1990 года.

Основание: Приказ №1-к по управлению издательств полиграфии и книжной торговли Ульяновского облисполкома от 2.01.90.

и.о. редактора В. Ф. РОМАШКИН." /31/

Малалла штат йӗркеленет. Ҫак кунах А. Ф. Ермилова тата Я. К. Рогачева 0,5 ставкӑпа корреспондент должноҫне илеҫҫӗ. Художник Д. Ш. Белоусов пулса тӑрать, корректор — Р. В. Мердеева, Н. Н. Ромашкина — машинистка, В. А. Искендерова — бухгалтер. Пуш уйӑхӗн 27-мӗшӗнче А. Г. Дмитриева пай пуҫлӑхне илеҫҫӗ, ҫу уйӑхӗн 21-мӗшӗнче Н. А. Казакова — фотокорреспондента. Ҫулла Д.Белоусов, Я. Рогачев, Р. Мердеева ӗҫрен тухса каяҫҫӗ. Ҫурла уйӑхӗнчи 13-мӗшӗнче ҫырнӑ приказ тӑрӑх, А. Ермилов редактор заместителӗ пулса тӑрать.

Пӗрремӗш кӑларӑма калӑплама пулӑшакансене те асӑнса хӑвармалла. Ун чухне пичетпе информаци управленийӗн пуҫлӑхӗ Николай Николаевич Липин пулнӑ. Типографи директорӗ Евгения Константиновна Бурдина. Линотипист — Н. Киселев, верстальщица — Н. Трифонова.

ххх

Хаҫат тухма пуҫласанах редакцие тӗрлӗ ҫӗрте пурӑнакан чӑвашсенчен ҫырусем килме пуҫлаҫҫӗ.

Ҫырусене регистрацилесе пынӑ кӗнекене пӑхса тухсан ҫапла ӳкерчӗк курма пулать.

1990 ҫулта редакцие 1123 материал ярса панӑ вулакансем.

Акӑ штатра тӑман чи хастар корреспондентсем:

1. Н. Казаков (Тереньга).
2. Я. Рогачев (Димитровград).
3. А. Казаков (Ҫӗпрел районӗ, Ҫӗнӗ Йӗлмел).

4. Н. Семеленов (Ульяновск хули).
5. А. Вражкин (Шупашкар хули).
6. А. Чебанов (Аслă Нагаткин).
7. В. Тарават (Аслă Нагаткин).
8. Д. Шашкин (Раккасси ялĕ).
9. Н. Паймуратов (Çарăмсан районĕ, Çĕнĕ Йĕлмел).
10. А. Афанасьев (Çĕмĕрле районĕ).
11. А. Ермилов (Аслă Нагаткин).
12. В. Кашеев (Ульяновск).
13. Л. Данилов (Ульяновск).
14. А. Степанов (Канаш хули).
15. И. Саландаев (Шăмăршă ялĕ).
16. А. Дмитриев (Ульяновск).
17. А. Головин (Каша ялĕ).

1991 çул
(пурĕ 857 çыру килнĕ).
1. Я. Рогачев (Димитровград).
2. В. Елагин (Ульяновск).
3. А. Чебанов (Аслă Нагаткин).
4. В. Кашеев (Ульяновск).
5. А. Степанов (Канаш).
6. Л. Данилова (Çĕнĕ Вĕрен).
7. Н. Аюгов (Ульяновск).
8. И. Саландаев (Шăмăршă).
9. А. Казаков (Çĕпрел районĕ, Çĕнĕ Йĕлмел).
10. Л. Данилов (Ульяновск хули).
11. В. Михайлов (Шăмăршă).
12. В. Деменкова (Аслă Ключищи ялĕ).
13. Ф. Савгачев (Нурлат).
14. А. Афанасьев (Çĕмĕрле).

1992 çул
(пурĕ 806 çыру килнĕ).
1 Я. Рогачев (Димитровград).
2. В. Кашеев (Ульяновск).
3 И. Саландаев (Шăмăршă).
4. В. Елагин (Ульяновск).
5. Л. Данилова (Çĕнĕ Вĕрен)
6. А. Степанов (Канаш хули).
7. В. Владимиров (Патăрьел).

8. А. Чебанов (Аслă Нагаткин).
9. Д. Шашкин (Раккасси).
10. Л. Данилов (Ульяновск).
11. А. Казаков (Çĕпрел районĕ, Çĕнĕ Йĕлмел).
12. Н. Дворов (Пăва районĕ, Шемек).

1993 çул
(пурĕ 978 çыру килнĕ).
1. В. Кашеев (Ульяновск).
2. В. Дмитриев (Шупашкар).
3. Н. Дворов (Пăва районĕ).
4. Д. Шашкин (Раккасси).
5. Я. Рогачев (Димитровград).
6. И. Эльмукова (Шупашкар).
7. В. Мусин (Ульяновск).
8. В. Симаков (Сызрань).
9. С. Солодовникова (Тереньга).
10. В. Владимиров (Патăрьел).
11. Н. Ларионов (Ульяновск).
12. Р. Уткин (Тереньга).
13. В. Елагин (Ульяновск).
14. Л. Данилов (Ульяновск).

1994 çул
(пурĕ 1020 çыру килнĕ).
1. В. Владимиров (Патăрьел).
2. Л. Данилов (Ульяновск).
3. Н. Ларионов (Ульяновск).
4. А. Ашкеров (Ульяновск).
5. В. Кашеев (Ульяновск).
6. В. Мусин (Ульяновск).
7. А. Чебанов (Аслă Нагаткин).
8. В. Деменкова (Аслă Ключищи ялĕ).
9. А. Богатов (Ульяновск).
10. Н. Паймуратов (Çарăмсан районĕ, Çĕнĕ Йĕлмел).
11. Е. Васильева (Чăваш Кăлаткă).
12. В. Елагин (Ульяновск).

1995 çул
(пурĕ 1116 çыру килнĕ).
1. В. Деменкова (Аслă Ключищи).

2. Е. Васильева (Чӑваш Кӑлаткӑ).
3. Е. Андреев (Хусан).
4. Н. Ларионов (Ульяновск).
5. Л. Данилов (Ульяновск).
6. Р. Уткин (Тереньга).
7. В. Владимиров (Патӑрьел).
8. М. Селендеева (Чӑвашкасси).
9. Н. Розов (Ульяновск).
10. Д. Шашкин (Раккасси).
11. А. Богатов (Ульяновск).
12. Л. Данилова (Ҫӗнӗ Вӗрен).

1996 ҫул
(пурӗ 794 ҫыру килнӗ).
1. Н. Ларионов (Ульяновск).
2. Л. Данилов (Ульяновск).
3. Е. Васильева (Чӑваш Кӑлаткӑ).
4. А. Чебанов (Аслӑ Нагаткин).
5. П. Соловьев (Скугареевка).
6. В. Галкин (Ишевке).
7. И. Замалетдинов (Ульяновск).
8. Г. Мулендеев (Чита).
9. В. Деменкова (Аслӑ Ключищи).
10. Н. Розов (Ульяновск).

1997 ҫул
(пурӗ 1239 ҫыру килнӗ).
1. П. Сергеев (Ульяновск).
2. Л. Данилов (Ульяновск).
3. А. Юман (Аслӑ Нагаткин).
4. В. Соловьева (Ульяновск).
5. М. Селендеева (Чӑвашкасси).
6. В. Елагин (Ульяновск).
7. В. Галкин (Ишевке).
8. В. Деменкова (Аслӑ Ключищи).
9. Н. Семеленов (Ульяновск).
10. Е. Васильева (Чӑваш Кӑлаткӑ).
11. А. Головин (Каша).
12. Д. Шашкин (Раккасси).
13. В. Мердеев (Луговой ялӗ).

1998 çул
(пурĕ 1075 çыру килнĕ).
1. Н. Розов (Ульяновск).
2. В. Соловьева (Ульяновск).
3. П. Соловьев (Скугареевка).
4. П. Сергеев (Ульяновск).
5. Р. Мифтяхутдинов (Чăваш Кăлаткă).
6. А. Никонорова (Вышкă).
7. Н. Васильева (Каша).
8. Л. Данилов (Ульяновск).
9. В. Деменкова (Аслă Ключищи).
10. Н. Штурмин (Ульяновск).
11. А. Чебанов (Аслă Нагаткин).
12. Е. Васильева (Чăваш Кăлаткă).
13. Р. Уткин (Тереньга).
14. А. Головин (Каша).

1999 çул
(пурĕ 1234 çыру килнĕ).
1. А. Юман (Аслă Нагаткин).
2. Н. Кадебин (Кивĕ Улхаш).
3. А. Чебанов (Аслă Нагаткин).
4. Н. Розов (Ульяновск).
5. А. Улендеева (Ульяновск).
6. П. Соловьев (Скугареевка).
7. М. Селендеева (Чăвашкасси).
8. Е. Васильева (Чăваш Кăлаткă).
9. Н. Ратаева (Ульяновск).
10. А. Романов (Аслă Нагаткин).
11. В. Елагин (Ульяновск).
12. Н. Штурмин (Ульяновск).
13. А. Богатов (Уляьновск).
14. Л. Данилов (Ульяновск).
15. В. Деменкова (Аслă Ключищи).
16. В. Соловьева (Ульяновск).
17. А. Галкин (Ишевке).

2000 çул
(пурĕ 1201 çыру килнĕ).
1. Н. Казаков (Ульяновск).

2. В. Деменкова (Аслă Ключищи).
3. П. Сергеев (Ульяновск).
4. А. Галкин (Ишевке).
5. П. Соловьев (Скугареевка).
6. А. Еграшкин (Ульяновск).
7. А. Богатов (Ульяновск).
8. Д. Шашкин (Раккасси).
9. Н. Розов (Ульяновск).
10. А. Романов (Аслă Нагаткин).
11. В. Соловьева (Ульяновск).
12. В. Дедушкин (Аслă Нагаткин).
13. Л. Данилов (Ульяновск).
14. И. Гордеева (Ульяновск).
15. М. Ларкина (Чӳрекел).
16. С. Краснов (Ульяновск).
17. Н. Васильева (Каша).
18. П. Ишутов (Ульяновск).
19. А. Головин (Каша).
20. В. Владимиров (Патăрьел).

2001 çул
(пурĕ 1019 çыру килнĕ).
1. Н. Казаков (Ульяновск).
2. В. Соловьева (Ульяновск).
3. Н. Штурмин (Ульяновск).
4. П. Сергеев (Ульяновск).
5. Н. Васильева (Каша).
6. И. Кирпичников (Анат Тимĕрçен).
7. Н. Юнгерова (Элшел).
8. П. Соловьев (Скугареевка).
9. И. Гордеева (Ульяновск).
10. В. Деменкова (Аслă Ключищи).
11. Л. Данилов (Ульяновск).
12. А. Богатов (Ульяновск).
13. Н. Ратаева (Ульяновск).
14. А. Никонорова (Вышкă).
15. Д. Шашкин (Раккасси).

2002 çул
(пурĕ 1059 çыру килнĕ).
1. Н. Васильева (Каша)

2. А. Богатов (Ульяновск).
3. П. Сергеев (Ульяновск).
4. Л. Данилов (Ульяновск).
5. Н. Ратаева (Ульяновск).
6. Н. Штурмин (Ульяновск).
7. В. Деменкова (Аслă Ключищи).
8. Н. Долгов (Çĕнĕ Улхаш).
9. В. Соловьева (Ульяновск).
10. Н. Семеленов (Ульяновск).
11. П. Соловьев (Скугареевка).
12. П. Ишутов (Ульяновск).
13. Н. Казаков (Ульяновск).
14. И. Кирпичников (Анат Тимĕрçен).

Пирĕнпе ун чухне çак çамрăксем çыхăну тытатчĕç: студентсем – М. Сюмма, А. Улендеева, Е. Илямакова (Ульяновск); шкул ачисем – Е. Крыжукова, А. Сидоров (Ирçел шкулĕ), А. Кузьмин (Вăта Тимĕрçен), Кунтикав, Чӳрекел шкул ачисем.

Паян "Канаш" хаçатăн учредителĕ — Ульяновск область правительстви.

Редакци коллективĕ облаçри пичет, телерадиовещани тата массăллă коммуникаци хатĕрĕсен управленийĕ ирттерекен конкурссене тăтăшах хутшăнать. 2001 çулта раштавра — "Сыввисене ĕç, айваннисене — пулăшу" ятпа иртнĕ конкурсра 3-мĕш вырăн йышăнтăмăр, диплом илтĕмĕр. Çак çулах çурла уйăхĕнче "Культура тата искусство" конкурс иртрĕ, çак ыйтусене хаçатра çутатса тăнăшăн "Канаш" хаçата каллех 3-мĕш вырăн пачĕç ("Область тата хула хаçачĕсемпе журналĕсем" пайра). "Ĕç çынни" конкурсра та çакăн пек çитĕнӳ тума пултартăмăр. 2002 çулхи раштав уйăхĕнче "Манăн пĕчĕк тăван çĕршывăм" конкурсăн дипломанчĕ пулса тăтăмăр, 3-мĕш степеньлĕ диплом илтĕмĕр.

Облаçри çамрăксемпе ĕçлекен комитет çитĕнекен ăрăва наркоманирен сыхлассине тата профилактика ĕçĕсене çутатса парас енĕпе область тата район хаçачĕсен хушшинче 2001 çулхи конкурса пĕтĕмлетнĕ хыççăн çакă паллă пулчĕ: "Канаш" хаçат журналисчĕ Е. Мустаева 3-мĕш вырăн йышăннă, диплом илме тивĕçнĕ.

1999 çулта область администрацийĕ тата Саккунсем кăларакан Пуху пирĕн хаçата Хисеп грамотисемпе наградăларĕç.

1995 çулта хаçат икĕ премие тивĕçнĕ. Н. Я. Бичурин ячĕллĕ

премие пире таврапĕлӳ ыйтăвĕсене лайăх çутатса тăнăшăн Чăваш наци конгресĕ тата Чăваш таврапĕлӳçисен пĕрлĕхĕ панă. Чăвашсен обществăлла культура центрĕнчен вара Альпăрт Канаш ячĕллĕ премие чăваш этносне çĕклеме, культура тата çутĕç ыйтăвĕсене татса пама, çамрăк ăрăва тăван халăхăн ырă йăлисене вĕрентме нумай тăрăшнăшăн тивĕçнĕ. 2014 çулта вара редакци коллективне Чăваш халăхĕн наукăпа искусство академийĕн Н.В.Никольский ячĕллĕ 1-мĕш степеньлĕ орденне панă.

Паянхи сăн-сăпачĕ

Вулакан хаçата алла тытсанах унта мĕн-мĕн çинчен çырнине пĕлесшĕн. Ун туйăмне тивĕçтерсе логотип тăрринче анонс пичетленет: кашни страницăри тĕп материалăн теми. Пĕр-пĕр пысăк фото çине заголовок е подзаголовок вырнаçтарни те хаçата илемлетет. Хура фон çине шур саспаллисемпе (выворотка) çивĕч материалсене лартса яратпăр. Ку тӳрех куçа хăй çине туртать, ун содержанийĕпе паллашма хистет. Растрпа та çак тĕллевпех усă куратпăр.

Çулталăк вĕçĕнче эпир штатра тăман корреспондентсене пурне те хаçатра (пĕр çыру çеç янă пулин те) ятран асăнса тав тăватпăр. Çак япаласем вулакансене пирĕн енне туртăнма хистеççĕ.

2002 çул вĕçĕнче хаçат страницисенче анкета ирттертĕмĕр. Унта вырăсла страницăсем пирки те ыйту пурччĕ. Чылайăшĕ вĕсене пĕтерме ыйтаççĕ, чăваш хаçатне чăвашла çырмалла теççĕ. Çапах та урăхла калакансем те пур. Çавăнпа вăхăт-вăхăт вырăсла пичетлекелетпĕр статьясене. Пирĕн хамăртан никама та пистермелле мар.

Тĕрлĕ конкурссем ирттеретпĕр хаçат страницисенче: "Чăваш пики", "Тăван тавралăх" (фотоконкурссем), "Чăваш ачи, сассуна пар", ӳкерӳçĕсен конкурсĕ. Викторинăсене те хаваспах хутшăнаççĕ вулакансем.

Çулсерен хаçат çырăнакансем хушшинче лотерея ирттеретпĕр. Маларах укçи-тенкине, япалисене усламçăсем, вулакансем хăйсемех паратчĕç. Призсем хушшинче видеомагнитофон, электрокалькулятор, кĕнекесем пур. Халĕ лотерея валли парнесем «ИД «Ульяновская правда» (ăна Дмитрий Григорьевич Иванов ертсе пырать) патшалăх автономи учрежденийĕ уйăрса парать.

Ялсенче "Канаш" кунĕсене ирттеретпĕр: хĕлле — Культура

çурчĕсенче, çулла — урамрах. Журналистсемпе пĕрле “Палнай” ушкăн артисчĕсем çула тухаççĕ. Ял халăхне хаçатпа, хамăрпа паллаштаратпăр. Кайран пурте пĕрле саккăррăн çаптарса, такмак каласа ташлаççĕ. Çак тĕлпулусем вулаканпа хаçат хушшинчи сукмака такăртлатма пулăшаççĕ. Лаишевкăра, Скугареевкăра, Ирçелĕнче, Анат Тимĕрçенте тата ытти çĕрте иртнĕ кун пек уявсем.

Н. Еграшкина журналист — ятарлă пĕлӳ илнĕ ӳкерӳçĕ. Ун иллюстрацийĕсем, шӳтлĕ ӳкерчĕкĕсем хаçата çĕнĕ сĕм кĕртеççĕ.

Вăлах чăваш тĕрри, тумтирĕ çинчен ятарлă рубрика илсе пырать, çамрăк ăрăва авалхи япаласемпе паллаштарать.

Çырăну тапхăрĕ вăхăтĕнче ĕç-пуç мĕнлерех пынине пĕлтерме хаçатра область тата Чăнлă районĕ тăрăх сводкăсем пичетлетпĕр. Ку хăвăн ĕçне ыттисеннипе танлаштарса пăхма меллĕ.

2003 çулхи 8-мĕш номерте Г. Тафаев профессорăн “Введение в чувашскую историю” кĕнекине пичетлеме тытăнтăмăр, номертен номере парса пытăмăр. Халăх ку ыйтупа питĕ кăсăкланать: çыраççĕ, шăнкăравлаççĕ, хамăра курсан та çак темăпа калаçма пуçлаççĕ. Çавăнпа та кун пирки малашне те çырсах тăрăпăр. Иртнĕ кун-çула пĕлмесен малашлăх çук пирĕн.

Паянхи “Канашра” нумай-нумай рубрика хальхи пурнăçа тĕрлĕ енчен çутатса парать.

“Политика”. Çĕршыври, тĕнчери, чăваш тĕнчинчи, облаçри влаçсен, политикăлла партисен, тĕрлĕ юхăмсен хутшăнăвĕсене пĕлтерет.

“Экономика”. Рубрикăн ячех ăнлантарать мĕн çинчен çырнине. Юлашки улшăнусем, ырана пăхма тăрăшни пур кунта.

“Халăх сăмахлăхĕ”. Мăн асаттесенчен юлнă юрă-такмака вулакансем редакцие çырса яраççĕ.

“Çамрăклăх”. Юлашки вăхăтра ытларах тимлĕх уйăрма тытăнтăмăр ăна. Çамрăксем паянхи ахăрсаманара хăйсем валли тĕрĕс çул тупма пĕлнинче — пирĕн малашлăх.

“Культура”. Чăваш тĕнчинчи, облаçри культура мероприятийĕсене (конкурссем, фестивальсем, тĕлпулусем, акатуйсем, ытти уявсем) анлăн çутатать.

“Шкул пурнăçĕ”. Кунта уйрăмах тăван чĕлхене, культурăна, йăла-йĕркене вĕрентекен шкулсем пирки нумай çыратпăр.

“Çемье тытăмĕ”. Вăйлă патшалăх — çемье çирĕплĕхĕнче. Çемьере ача пĕрремĕш воспитани илет.

“Ашшĕ-амăшĕн шкулĕ”. Çемьере йывăрлăхсем иксе тухаççĕ: ача итлемест, вĕренесшĕн мар, ашшĕ-амăшне улталама

пăхать... Çак лару-тăруран ачан тивĕçлĕхне тĕкĕнмесĕр, харкашмасăр мĕнле тухмалла? Психолог, педагог канашĕсем кашнин валлиех усăллă.

“Тĕн”. Чиркӳ начара вĕрентмест. Темиçе теçетке çул тĕнрен уйăрса пурăнни халăха йăнăш çулпа илсе кайма пултарать. Çакна ăнланса илтĕмĕр. Çынлăх, чунлăх пирки тăтăшах сăмах хускататпăр.

“Этем тата çут çанталăк”. Çак ыйту кунран-кун çивĕчленсе пырать. Сăлтавĕ паллă: çын хăйне çĕр çинче хуçа пек тытать: çутçанталăк саккунĕсене сĕмсĕррĕн пăсать, ыранхи пирки тарăн шутламасть.

“Кану вăхăчĕ”. Çын мĕн чухлĕ лайăх канать, çавăн чухлĕ аван ĕçлет. Хăш чухне эпир канăва тимлĕх уйăрса каймастпăр. Çавна шута илсе вулакансене тĕрлĕ енĕпе интереслентерме тăрăшатпăр.

“Пахчаçă кĕтесĕ”. Ялта — пахча, хулара — дача. Çын çĕр çине таврăнать. Кунта чи кирлĕ канашсем.

“Çинук аппа тĕпелĕ”. Кил-çуртра, тĕпелте кирлĕ пулакан сĕнӳсем, рецептсем: хуплу мĕнле пĕçермелле, шăрттан мĕнле тумалла?

“Шевле” çути. “Шевле” литпĕрлешĕвĕн членĕсен сăввисем, калавĕсем, повеçĕсем тăтăшах пичетленсе пыраççĕ.

“Ял пурнăçĕ”. Хаçата вулакансем нумайăшĕ ялта пурăнаççĕ. Ыйтăвĕсем вара нумай. Выльăх-чĕрлĕх ӳстернĕ — кĕркунне аш пур. Анчах ытлашшине ăçта вырнаçтармалла? Пуçтарса çӳрекен харпăр çынсем ăна çурма хакпа илсе каясшăн. Патшалăх çакна мĕншĕн курмасть, аш-какай пуçтарассине йĕркелемест? Е ял çыннин ĕçĕ никама та кирлĕ мар-и?

“Спорт”. Чăваш спортсменĕсем тĕнче шайлă турнирсенче тунă çитĕнӳсем тата облаçри спорт хыпарĕсем.

“Алĕç ăсти”. Çын шухăшĕн тӳпи çук. Шухăшласан-шухăшласан темле тĕлĕнмелле япала та тума пулать. Несĕлĕмĕрсен ĕçĕсене чĕртсе тăратма пулăшать.

“Çын хăйне еплерех тыткаламалла”. Шкулта çырма, шутлама вĕренетпĕр-ха. Хамăра вĕреннĕ, культурăллă çын тетпĕр. Тĕрĕссипе, общество этикине пĕлсех каймастпăр. Çак çитменлĕхе хуть те хăçан та пĕтерме пулать. Ырă сĕнӳсемпе усă курмалла çеç.

“Ыйтăр – хуравлатпăр”. Пурнăçра ăнсăртран йывăрлăх сиксе тухнă. Çакăн чухне ырă сăмах, усăллă канаш темрен те хаклă.

Çак рубрикăрах пĕр-пĕр паллă çын е пулăм çинче ыйтса çырнă ыйтусене хуравлатпăр.

Ытти рубрикăсен ячĕсем: **“Тĕнчере — тĕрлĕ-мерлĕ кĕнчеле”, “Обществăлла организацисен пурнăçĕ”, “Кулăш кушелĕ”, “Ăмсантаракан çимĕç”, “Сывлăха”, “Таврапĕлÿçĕ кĕтесĕ”, “Чăваш çыравçисем”, “Паттăрлăх”, “Усăллă канашсем”, “Саламлатпăр”, “Çĕнĕ хыпарсем”, “Кун ыйтăвĕ”, “Мораль темипе”, “Ырă ята тивĕçлисем”, “Шухăшлаттаракан ыйту”** тата ытти те.

Юлашки вăхăтра ятарлă полосасем кăларма тытăнтăмăр.

“Шăпăрлан” (ăна ача-пăча валли А. Дмитриев ертсе пырать), **«Çамрăксен страници», “Салтак ячĕ тухрĕ ман!”, «Сывлăх», «Çемье», «Улăп», «Культура», «Ĕмĕр сакки сарлака», «Салампи», «Тăван тавралăх», «Фермер хуçалăхĕ», «Тĕпел».**

Пĕр вăхăт редакци Ульяновск хулинче Советская урамĕнчи 8-мĕш çуртра (“Советская” хăна çурчĕ) вырнаçнăччĕ. Малтан 6 пÿлĕмччĕ, кайран 3 юлчĕ. Унтан Пушкинская урамĕнчи 11-мĕш çурта куçрăмăр. Унта 3 çул çурă лартăмăр. 2013 çулхи январĕн 23-мĕшĕнче вара УОЧНКА çуртне килсе вырнаçрăмăр. Халĕ «Канаш» хаçат «Ульяновская правда» Издательство çуртне кĕрет, ун директорĕ – Дмитрий Григорьевич Иванов.

Маларах ĕçе çапларах йĕркелеттĕмĕр. Редакцире журналистсем материалĕсене машинкăпа пичетлеççĕ те секретариата параççĕ. Яваплă секратарь вĕсене полосасем çинче макет тăвать, операторсене парать. Операторсем текстсене компьютерпа наборлаççĕ, верстка тăваççĕ. Ун хыççăн пĕтĕм хаçата дискета çине çыраççĕ. Дискетăна тата фотографисене типографие илсе каятпăр. Унти операторсем фотографисене сканерпа усă курса полосасем çине вырнаçтараççĕ. Полосасене монтаж цехĕнче икшерĕн вырнаçтарса (1-мĕшпе 8-мĕш, 2-мĕшпе 7-мĕш, 3-мĕшпе 6-мĕш, 4-мĕшпе 5-мĕш) пичет цехне паратпăр.

Хаçат сакăр полосапа (икĕ пичет листи) эрнере пĕрре, кĕçнерникун, тухать. Тиражĕ 1500 экземпляра яхăн. Область тулашĕнчи вулакансене çыхăну уйрăмĕ урлă конвертпа ярса тăратпăр: Мускава, Читана, Шупашкара, Патăрьелне, Сызране, Нурлата...

“Канаш” хаçатри материалсемпе усă курса Чăвашрадио журналисчĕ П. К. Андреев хăй ĕçленĕ вăхăтра тăтăшах радиокăларăмсем хатĕрлетчĕ. Çаплах вăл статьясен чĕлхине тишкеретчĕ.

Редакци коллективĕ

Паян редакцире çак çынсем вăй хураççĕ

Николай Николаевич Ларионов.

Тутарстанри Çĕпрел районĕнчи Çĕнĕ Йĕлмел ялĕнче 1961 çулхи ака уйăхĕн 25-мĕшĕнче çуралнă.

1993 çулта Чулхулари автотранспорт техникумĕн куçăн мар уйрăмне пĕтернĕ.

Журналист ĕçне 1995 çулта Ульяновск районĕнчи "Родина Ильича" хаçатра пуçланă.

1996 çултанпа — "Канаш" хаçатра (корреспондент, ятарлă корреспондент, пай пуçлăхĕ, яваплă секретарь, 2002 çулхи юпа уйăхĕн 1-мĕшĕнчен вара — тĕп редактор). 1997-2003 çулсенче Чăваш патшалăх университечĕн чăваш филологипе культура факультетĕнче вĕреннĕ.

1995 çултанпа Раççей Писательсен союзĕн членĕ.

1997 çултанпа Раççей Журналистсен союзĕн членĕ.

Алексей Талвир ячĕллĕ преми лауреачĕ (1994).

"Чĕре тапнă чух" (1998), «Чĕмпĕр тăрăхĕнчи «Канаш» хаçатăн малтанхи тата хальхи утăмĕсем» (2003), «Чун хушнипе пурăнсан» (2009), «Чăваш тĕнчи аслă» (2013) кĕнекесен авторĕ
Чăваш Республикин культура тава тивĕçлĕ ĕçченĕ (2011).

Анатолий Григорьевич Дмитриев-Ырьят.

1949 çулхи çĕртме уйăхĕн Тутарстан Республикине кĕрекен Пăва районĕнчи Раккасси ялĕнче çуралнă.

1966 çулта Элшелĕнчи вăтам шкултан вĕренсе тухнă. 1968-1970 çулсенче хĕсметре тăнă. 1970-1975 çулсенче Хирти Кушкăри тулли мар вăтам шкулта учительте ĕçленĕ.

1975-1977 çулсенче Шупашкарти парти шкулĕнче вĕреннĕ. 1977-1982 çулсенче Раккасинчи шкулта вĕрентнĕ. 1990 çултанпа "Канаш" хаçатра ĕçлет. Çырусен пайĕн пуçлăхĕ.

1996 çулта Чăваш патшалăх университетĕнчен вĕренсе тухнă. 1991 çултанпа РФ Журналистсен союзĕн членĕ. 1993 çултанпа РФ тата ЧР Писательсен союзĕн членĕ.

"Хăмăшлăха путнă кĕмĕл уйăх" тата «Пурнăç утравĕсем» кĕнекесен авторĕ. А. Ырьят сăввисем тăрăх С. Толстов композитор юрăсем хывнă.

Елена Николаевна Мустаева (Федорова).

1966 çулхи кăрлач уйăхĕн 27-мĕшĕнче Вăрнар районĕнчи Кушлавăш ялĕнче (Чăваш Республики) çуралнă.

1989 çулта Чăваш патшалăх университечĕн историпе филологи факультетне пĕтернĕ (вырăс уйрăмĕ).

Вырăс чĕлхипе литератури вĕрентнĕ.

"Канаш" хаçатра 1991 çултанпа. Хыпарсен пайĕн пуçлăхĕ. «Аннесене каçараççĕ» кĕнеке авторĕ. Кашкăр Махмучĕ ячĕллĕ литература конкурсĕн лауреачĕ.

Елена Геннадьевна Алексеева (Селиванова).

Тутарстанри Аксу районне кĕрекен Беловка ялĕнче 1973 çулхи кăрлач уйăхĕн 28-мĕшĕнче çуралнă. 1995 çулта Чăваш патшалăх университетне хĕрлĕ дипломпа пĕтерет. Çав çулах ĕç биографине "Канаш" хаçатра пуçлать. 1997-98, 1998-99 вĕренӳ çулĕсенче Ульяновск педуниверситетĕнче чăваш чĕлхи вĕрентнĕ. Корреспондент.

Нина Никитична Еграшкина (Разумова).

1956 çулхи пуш уйăхĕн 7-мĕшĕнче Чăваш Республикинчи Етĕрне районĕнчи Анат Ачак ялĕнче çуралнă. 1977 çулта И. Я. Яковлев ячĕллĕ Чăваш патшалăх педагогика институчĕн художествăпа графика факультетне вĕренме кĕнĕ, 1982 çулта диплом илнĕ.

"Канаш" хаçатра 1996 çултанпа. Культура пайĕн пуçлăхĕ.

2002 тата 2006 çулсенче Ульяновскра ун картинисен куравĕ иртнĕ. «Палнай» ансамбльте юрлать.

Валентина Алексеевна Ефимова (Терентьева).

Чăваш Республикинчи Куславкка районне кĕрекен Илепер ялĕнче 1960 çулхи ака уйăхĕн 17-мĕшĕнче çуралнă.

Ульяновскра çичĕ çул ытларах трамвайпа ĕçленĕ.

1994 çулта ĕç биографине "Канаш" хаçатпа çыхăнтарнă. Чăваш патшалăх университетĕнчи чăваш филологийĕпе культура факультетĕнчен вĕренсе тухнă. Яваплă секретарь.

«Анатолий Юман пултарулăхĕ» ятлă кĕнеке авторĕ. «Канаш» хаçат çумĕнчи литпĕрлешӳ членĕ. Нумай чăваш писателĕпе поэчĕсене, таврапĕлӳçĕсене тата ыттисене те кĕнекесемпе журналсем кăларма пичете валли хатĕрлесе пулăшнă.

2003 çулта облаçра 122 хаçат, 16 журнал тухса тăнă.

Область хаçачĕсен йышĕ — 15 (эрнери тиражĕ — 120 пин). Çав шутра виçĕ наци хаçачĕ: "Канаш" (чăвашсен), "Ĕмĕт" (тутарсен, редакторĕ И. Халимов), "Ялгат" (мордвасен, редакторĕ Н. Миганова). Вĕсен тиражĕ — 8 пин те 565.

Сакăр хула, 22 район хаçачĕ. 2002 çул вĕçĕнче тепĕр хаçат регистрациленĕ — "Цильнинские новости". Ăна Чăнлă район администрацийĕ кăларать. Ку районта "Цильнинские вести" хаçатăн чăвашла дубляжĕ пурччĕ — "Чăнлă хыпарĕсем" (тиражĕ 500 экземпляр ытла). Халĕ çук ĕнтĕ.

Çаплах тăватă ача-пăча хаçачĕ тухса тăнă, пĕр журнал — "Симбик".

Пурĕ облаçра пĕр эрнере тухакан хаçатсен тиражĕ 850 пин те 700 экземпляр, уйăхра — виçĕ миллион та 402 пин те 800.

Патшалăх влаçĕн политикине ырлакан хаçатсен тиражĕ 73,43 процент, хирĕçлекенсен — 26,57.

ххх

Юлашки çулсене илсен штатра тăман чи хастар корреспондентсен шутне çаксене кĕртме пулать.

Анатолий Юман редакцие килмесĕр пĕр эрне те иртмест. Кашнинче материал илсе килет. Вăл пирĕн вĕрентекенĕмĕр, пĕрремĕш пулăшаканăмăр. Мĕн чухлĕ çырать! Мĕнле ĕлкĕрет? 57 кĕнеке кăларчĕ ĕнтĕ!

Валентина Тараватăн сăввисемпе калавĕсене те ентешсем юратса вулаççĕ. Вĕсем литература страницинче час-часах пичетленеççĕ. Унăн та вăтăра яхăн кĕнеке пур ĕнтĕ.

Николай Розов тĕрлĕ темăпа çырса тăнисĕр пуçне редакцие укçа-тенкĕ енчен те пулăшу парать. Халĕ вăл халăх сăмахлăхĕпе нумай ĕçлет. Ялсем тăрăх çӳресе, ватă çынсемпе тĕл пулса ĕлĕкхи юрăсене пуçтарать, вĕсене кĕнекесем туса пичетлет – килес ăрусем валли пысăк ĕç тăвать. Унăн шухăшĕ – ялсене чĕртсе ярасси. Пирĕн культурăмăр çавăнта упранать.

Николай Кирюшина чăвашсен Конюховĕ теме те пулать. Çулçӳревçĕ вăл. Ăçта кăна çитмест вăл, мĕн кăна курмасть! Уйрăмах историпе çыхăннă вырăнсенче пулать. Кавказ, Буряти, Çĕпĕр, Куликово хирĕ... Уншăн темиçе пин çухрăма кайса килесси ним те мар! Çулçӳреврен таврăннă хыççăн курнине йăлтах хаçатра çырса кăтартать. Пирĕн хаçата хăйнеевĕр çĕнĕ тĕс кĕртет.

Василий Журавлёв шӳтлĕ калавсемпе, сăвăсемпе пуянлатать хаçат страницисене. Икĕ кĕнеке кăларма ĕлкĕрчĕ.

Роза Макарова, Ульяновск облаçĕнчи патшалăх архивĕн шырав пайĕн пуçлăхĕ, пирĕн редакципе туслă çыхăну йĕркелесе ячĕ. Нихçан курман-илтмен япаласем çинчен çырса кăтартать вăл вулакансене, интереслĕ материалсемпе тивĕçтерсе тăрать.

Михаил Аляпкин таврапĕлӳ материалĕсем пичетлет. Унсăр пуçне «Çĕнтерӳ» тата шахмат конкурсĕсем илсе пырать, унта мала тухнисене хăй çинчен парнесем парать. Редакцие те укçа-тенкĕпе пулăшать. Темиçе кĕнеке авторĕ.

Пётр Рахманов та çулçӳревçĕ, вăл час-часах облаçри инçетри чăваш ялĕсенче пулать, ентешсемпе тĕл пулса калаçать. Вĕсем çинчен çырса хаçата материалсем илсе килет, çыннисене вара «Канаш» хаçата çырăнтарать, пирĕн тиража ӳстерме пулăшать.

Вера Архипова, Николай Казаков, Лаврентий Данилов, Алексей Ашкеров (Ульяновск), Нина Антонова (Карсун районĕ, Языково), Ирина Кашеева-Пагудина (Ульяновск), Зинаида Портнова (Сăр районĕ), Пётр Андрихов, Валентина Андрихова (Чăнлă районĕ, Вăта Тимĕрçен), Нина Васильева (Чăнлă районĕ, Каша), Иван Кирпичников (Чăнлă районĕ, Анат Тимĕрçен), Николай Кадебин (Чăнлă районĕ, Кивĕ Улхаш), Геннадий Улюкин (Димитровград), Лидия Ярославская тата Чӳрекел шкулĕн ачисем (Майна районĕ), Мария Селендеева (Чăнлă районĕ,Чăвашкасси), Зоя Рейтер (Çĕнĕ Ульяновск), Анна Никонорова (Тутарстан) тата ыттисем пирĕн пата тăтăшах çырса тăраççĕ.

Сире пурне те пирĕнпе тачă çыхăну тытнăшăн, хаçата пуянлатма пулăшнăшăн, чăваш культурине аталантарас ĕçре пысăк вăй хунăшăн чĕререн тав тăватпăр! Малашлăха çапла пĕрле килĕштерсе ĕçлесе утасчĕ, чăваш чĕлхине çитес ăрусем валли упраса хăварасчĕ.

Хальхи вăхăтри лару-тару

“Канаш” хаçат — Чĕмпĕр Ен чăвашĕсен пурнăçĕн тĕкĕрĕ

Экономикăпа производство

Ульяновск облаçĕ 1943 çулхи кăрлач уйăхĕн 19-мĕшĕнче йĕркеленнĕ. Мускава çитме 888 çухрăм. Территори лаптăкĕ 37,3 пин тăваткал çухрăм.

Облаçра 2001 çулхи кăрлач уйăхĕ тĕлне 1 миллион та 458,2 пин çын пурăннă (339,6 пинĕ — ялта). Ульяновскра 650 пин ытла çын.

Автомобиль çулĕсен тăршшĕ — 8 пин çухрăма яхăн, чукун çул — 729 çухрăм.

Промышленность комплексне 400 ытла пысăк предприяти кĕрет, вĕсенче 160 пин ытла çын вăй хурать. Машинăсем, приборсем, станоксем, автомобильсем, самолетсем тăвасси аталаннă. Димитровград хулинче атомлă реакторсен наукăпа тĕпчев институчĕ вырнаçнă.

1985 çултанпа “Авиастарта” сарлака фюзеляжлă тата ытла та йывăр транспорт тата пассажир самолечĕсем тума тытăннă — Ан-124 “Руслан”, Ту-204. Ун пеккисем тĕнчере урăх çук.

Тĕнчере чи пысăк авиакомпанисенчен пĕри — “Волга-Днепр” вырнаçнă. Вăл пысăк калăпăшлă тата йывăр япаласене тĕнчен кирек мĕнле кĕтесне те çитерме пултарать. Çĕр айĕнче те пуянлăх пур. Нефтьпе пуян 45 вырăн тупнă, вĕсенче 35 миллион тонна нефть упранать. Çаплах пирĕн область кварц хăйăрĕпе çĕршыври кĕленче тăвакан заводсене 40 процент тивĕçтерет. Диатомит, керамзит, цемент, сывлăха çирĕплетмелли минераллă шыв — пурте усламçăсене илĕртеççĕ.

Автозаводра УАЗ машинăсем кăлараççĕ.

Атăл урлă çĕнĕ кĕпер хывнă.

Маларах чăвашсем ытти халăхсем хушшинче (вырăссем хушшинче тесен тĕрĕсрех те пулать) сапаланса пурăннă пулсан “Канаш” хаçат тухма пуçлани вĕсене пĕр чăмăра пуçтарма пулăшрĕ. Тĕрлĕ çĕртен хыпарсем киле пуçларĕç: ку ялти чăвашсем çапла пурăнаççĕ, тепĕр ялта çавăн пек событи пулса иртнĕ. Пичет сăмахĕ чăвашсене курăнман çиппе пĕр-пĕрин çумне турта пуçларĕ.

Пĕрремĕш номерсенченех облаçри чăвашсен пурнăçĕ тĕкĕр çинчи пек çиеле тухма тытăнчĕ. Пирĕн хушăмăрта пысăк пуçлăхсем те, пултаруллă çыравçăсем те, ўкерўçĕсем те, вĕрентўçĕсем те, тухтăрсем те пур иккен. Хăш-пĕришĕн çакă тĕлĕнмелле те килсе тухрĕ пулĕ. Эпир хамăра хура ĕç кăна тума пĕлетпĕр текенсем те пулнă-çке малтан. Çак айван шухăш "Канаш" хаçатăн кашни номерĕ тухмассерен ирхи тĕтре пек сирĕлсе пычĕ. Халăх хăй çинчен тĕрĕссине пĕлме пултарчĕ.

Акă хаçатăн 1-мĕш номерĕнчех "Мальелсем малалла пăхаççĕ" статьяра Çĕнĕ Малăкла районĕнчи "Восток" хуçалăхăн пуçлăхĕ Ф. А. Иванушкин хăйсен ĕçĕсем пирки каласа парать:

"Патшалăха тырă сутмалли плана хуçалăх 100,3 процент пурнăçларĕ. Тĕш-тырă культурисене, кукурузăна та хисеплесен, планпа палăртнă 23,8 центнер вырăнне кашни гектартан 28-шар центнер пухса илтĕмĕр [...]

Уйрăмах аренда йĕркипе ĕçленĕ çамрăк механизаторсен звенине палăртас килет. Ăна Рязановăри совхоз-техникумран вĕренсе тухнă Александр Борисов ертсе пырать. Чи аякра вырнаçнă 650 гектарлă хире арендăна илчĕç хастар çамрăксем. Ял хуçалăх культурисем туса илмелли технологие тĕплĕн, тимлĕн пурнăçлани звено членĕсене кашни гектартан 29,3 центнер кĕрхи тулă, 23,3 — урпа, 15,4 — хуратул, 34 - вир пухса илме май пачĕ. Звено членĕсене пурне те асăнас килет, вĕсем — Александр тата Леонид Борисовсем, Петр тата Виктор Елифановсем, Валерий Илюткин, Николай Смирнов [...]

1988 çулта ферма ĕçченĕсем хуçалăхри мĕнпур ĕнене — пилĕкçĕр хĕрĕх пуç — арендăна йышăнса кашнинчен 2945 килограмм сĕт суса илчĕç. 1989 çулхи кăтарту вара 3100 литр таврашне çитрĕ [...] Тăхăр уйăх хушшинче центнер сĕтĕн хăйне ларакан хакĕ (хăйхаклăхĕ — Н. Л.) планпа пăхнă 30 тенкĕ те 34 пус вырăнне 22 тенкĕ те 50 пус кăна пулнăччĕ". /33/

Кунта самана таппи палăрать — 1980-мĕш çулсен вĕçĕнче "аренда" сăмах пирĕн пурнăçа кĕчĕ. Çак статьяра та аренда меслечĕпе тухăçлăрах ĕçлеме май пуррине пĕлме пулать. Çапла вара, хаçат вулакансем патне чи юлашки хыпарсене, çĕнĕлĕхсене çитерет.

Çак çулсенче ял хуçалăхри лару-тăру, тăрăшуллă хресченсем çинчен сахал мар çырнă хаçатра. Акă 1994 çулхи 24-мĕш номерте "Çĕршыва тăрантаракансенчен пĕри" статьяра (А. Юман) Чăнлă районĕнчи акционерсен "Память Ильича" обществин членĕ,

Раççей Федераци ял хуçалăхĕн тава тивĕçлĕ механизаторĕ Виктор Николаевич Тысячников çинчен сăмах пырать. К-700 тракторпа акасуха тăвать вăл. Сумлă ята Виктор Николаевич 40 çул тултаричченех тивĕçнĕ. "Вăй патăр сана, Раççей çĕрĕн чи ырă сăмаха тивĕçнĕ ĕçченĕ, ĕçӳ малашне те яланах ăнса пытăр. Ун чухне йывăрлăха кĕрсе ӳкнĕ çĕр-шывăмăр тĕрĕс-тĕкел, халăхăмăр та тутă пулĕç", — тесе вĕçлет автор. /34/

1997 çулхи 32-мĕш номере пăхатпăр, "Наталья — область чемпионки" заметкăна сăн ӳкерчĕкпе илемлетнĕ. Унта пьедестал çинче — хаваслă кулăллă виçĕ хĕрарăм. Чи çӳлти пусми çинче — Н.Моисеева, Ульяновск районĕнчи "Тетюшское" хуçалăх доярки. Вăл область конкурсĕн çĕнтерӳçи. Виççĕмĕш вырăнта та чăваш хĕрарăмĕ — Людмила Мышова (пĕлтĕрхи область чемпионки), "Красная Звезда" хуçалăхран. Наталья çак çул Киров облаçĕнче иртнĕ Пĕтĕм Раççейри ĕне сăвакансен 18-мĕш конкурсне хутшăннă.

"Çăкăр çитернĕшĕн — ял халăхне тав" (Н. Ларионов) репортажа тишкерер-ха. Чăнлă районĕнчи "Богдашкинский" ял хуçалăх производство кооперативĕ пирки сăмах пырать.

Н. Сербуков пуçлăх питĕ çивĕч ыйту хускатать. Илсе пăхар-ха ун калаçăвĕн сыпăкне. "Пуçтарса илнипе кăна та мар вĕт-ха тырра. Сутасси — ак мĕн пăшăрхантарать. Пĕр килограмм ыраша, сăмахран, пиртен 70-80 пуспа илеççĕ, тулла — тенкĕ те 30 пуспа. Хăйхаклăхĕ вара чылай пысăкрах. Тырă мĕн чухлĕ нумайрах сутатăн, çавăн чухлĕ тăкак куратăн. Çакăн пек йывăрлăха кĕртсе ӳкернĕ халь ял çыннине. Çав вăхăтрах "Волжанка" минераллă шывăн литрĕ сакăр тенкĕ [...] Пĕр литр солярка туянма вунă килограмм ыраш сутмалла", — çакăн пек сăмахсем пур унта. /35/ Çапла, "тискер капитализм" саккунĕсемпе пурăнма тытăнтăмăр. Хамăра çăкăр çитерекентен мăшкăллани пулать ку. Ăсчахсем çĕршыва аталантарма чи малтан мĕн тумаллине тахçанах тĕпчесе пĕлнĕ: ял хуçалăхне тата наукăна пулăшмалла. Раççейре вара урăхларах пулса пырать. Сăмахран, сĕте фермăран 3 тенкĕпе илсе каяççĕ (1 килограмне), лавккара вăл 20 тенкĕ тăрать. 17 тенки кам кĕсйине кĕрсе выртать-ши?

2002 çулта Ульяновск облаçĕ тĕш-тырă туса илсе 300 миллион тенкĕ тăкак курнă. Ку 1 миллион та 139 пин тонна тырă пуçтарнă хыççăн. Ун пек нумай пуçтарни сайра пулать. Тухăçăн вăтам кăтартăвĕ — гектартан 18,8 центнер.

Облаçри ялсенче 350 пин çын пурăнать. Ял хуçалăхĕ — область экономикине аталантаракан отрасльсенчен пĕри.

“Канаш” хаҫатӑн наци ӑнланӑвне аталантарас ӗҫри вырӑнӗ

И. Я. Яковлев ячӗллӗ общество

Ульяновскра 1988 ҫулхи раштавра Чӗмпӗр чӑваш шкулне йӗркелесе яни 120 ҫул ҫитнине уявланӑ кунсенче И. Я. Яковлев ячӗллӗ культурӑпа ҫутӗҫ обществине туса хурас шухӑш ҫуралать. Пуҫару ушкӑнӗ ӗҫе тытӑнать.

Унта чӑваш чӗлхине, культурине аталантарас тӗлӗшпе чунне ыраттаракансем кӗреҫҫӗ: В.М.Репин, А.М.Цыганов, А.Н.Разубаев, А.М.Каштанова, В.Г.Елагин, А.К.Падиаров, В.В.Афанасьев, А.М.Богатов, А.Г.Пешне, П.П.Ургалкин, А.Ф.Юман...

1989 ҫулхи ҫурла уйӑхӗн 8-мӗшӗнче Ульяновскри Профсоюзсен керменӗнче ҫак ыйтупа пуху иртет. Ӑна партипе ӗҫ ветеранӗ, Ульяновскри педагогика училищинчен вӗренсе тухнӑ И.С.Кирюшкин уҫать. Вӑл делегатсене кун йӗркипе паллаштарать. Пӑхса тухма виҫӗ ыйту тӑратнӑ: И.Я.Яковлев ячӗллӗ чӑваш ҫутӗҫ обществине туса хурасси, обществӑн Программипе Уставне йышӑнасси, ертсе пыракан органсене суйласси.

Пӗрремӗш ыйтупа оргкомитет председателӗ И.С.Кирюшкин тухса калаҫнӑ. Общество Программин проекчӗпе П.П.Ургалкин паллаштарнӑ. Ун сӑмахӗсенчен ҫакӑ паллӑ: общество чӑваш чӗлхине, литературине, искусствине, культурине, наукӑна, ҫутӗҫне аталантарма, вӗсен ҫитӗнӗвӗсене пропагандӑлама тата сарма пулӑшмалла...

Пуху пӗр саслӑ пулса Ульяновск хулинчи чӑвашсен И.Я.Яковлев ячӗллӗ ҫутӗҫ обществине туса хурасси ҫинчен постановлени йышӑннӑ, обществӑн Программипе Уставне ырланӑ.

Общество правленийӗ вӑтӑр пилӗк ҫынран тӑрать, ҫаплах председательне тата ревизи комиссине суйланӑ. И.Я.Яковлев ячӗллӗ общество председателӗ пулма И.С.Кирюшкина шаннӑ. Унӑн ҫумӗсем — В.Г.Елагин, А.М.Цыганов, В.Г.Егоров. Яваплӑ секретарӗ — П.П.Ургалкин.

Обществӑн 2-мӗш съезчӗ 1991 ҫулхи ҫурла уйӑхӗн 13-мӗшӗнче Ульяновскри Профсоюзсен керменӗнче иртнӗ.

Отчетлӑ тапхӑрти ӗҫ-хӗл ҫинчен И. С. Кирюшкин председатель доклад тунӑ.

Доклада сӳтсе явнӑ ҫӗре ҫаксем хутшӑннӑ: Ульяновск хула

ĕçтăвком председателĕн пĕрремĕш çумĕ В.М.Радаев, Самар облаçĕнчи чăвашсен “Пехил” обществин правленийĕн председателĕн çумĕ И.В.Воронцов, Чăвашсен обществăлла культура центрĕн председателĕ Юхма Мишши çыравçă, ЧССР Аслă Канашĕн халăх депутачĕ Ф.И.Мадуров скульптор, ЧОКЦăн яваплă секретарĕ А.А.Алексеев, ЧССР Аслă Канашĕн халăх депутачĕ А.П.Хусанкай, Чăнлă районĕнчи 27-мĕш СПТУ çумĕнчи И.Я.Яковлев ячĕллĕ обществăн пуçламăш организацин председателĕ В.Н.Игнатьева, общество правленийĕн яваплă секретарĕ П.П.Ургалкин тата ыттисем. Делегатсем общество правлени председателĕ пулма тепĕр срока И.С.Кирюшкина суйланă. Унăн çумĕсем — В.Г.Елагин, Н.А.Казаков. Яваплă секретарĕ П.П.Ургалкин.

1996 çулхи кăрлачăн 20-мĕшĕнче И.Я.Яковлев ячĕллĕ обществăн 3-мĕш съезчĕ иртнĕ.

Унта Шупашкар делегацийĕ те пурччĕ. Трибуна çине Чăваш Республикин вĕрентӳ министрĕ Р.Н.Морозов, Чăваш наци конгресĕн президенчĕ А.П.Хусанкай, Чăваш Республикин Патшалăх Канашĕн депутачĕ Г.Н.Архипов тухса калаçнă.

Çĕнĕ правление 19 çынна кĕртнĕ. Обществăн çĕнĕ председателĕ пулма Виктор Глебович Егорова суйланă. Унăн çумĕсем — В.Н.Тарават, Н.Н.Ларионов.

Чĕмпĕр чăваш шкулĕн комплексĕнче Ульяновск облаçĕнчи И.Я.Яковлев ячĕллĕ культурăпа çутĕç обществин черетлĕ 4-мĕш съезчĕ пулса иртнĕ. Чи малтанах съезд делегачĕсемпе хăнасем умĕнче Раççей тава тивĕçлĕ артисчĕ Геннадий Терентьев Патриархăн Халалне вуласа панă.

Съездра кун йĕркинчи 4 ыйтăва пăхса тухнă.

Общество правленийĕн отчетне председатель çумĕ Н.Н.Ларионов туса панă. Ревизи комиссийĕн отчетне А.П.Власов тунă.

Съездра Ф.Т.Улендеева, А.Юман, В.Г.Егоров, В.Тарават, В.Бельский, В.Иванов, Н.Казаков, А.Алексеев, Г.Никитина, Н.Калаков, В.Станьял, Г.Улюкин, О.Мустаев, Н.Савруков, П.Уфимкин, Г.Чулакова тухса калаçнă.

Съезд çĕнĕ правленийĕн йышне 17 çынран, ревизи комиссине 3 çынран суйласа хăварнă. И.Я.Яковлев ячĕллĕ культурăпа çутĕç обществин председателĕ пулма Владимир Михайлович Бельские суйланă.

2001 çулхи раштавăн 22-мĕшĕнче Чĕмпĕр чăваш шкул комплексĕнче И.Я.Яковлев ячĕллĕ обществăн 5-мĕш съезчĕ пулнă.

Унта 60 делегата яхăн хутшăннă. Отчетлă докладпа трибуна çине общество ертӳçи В.М.Бельский тухнă. Çĕнĕ правление 19 çынна суйланă.

Делегатсем председатель пулма В.М.Бельские шаннă. Халĕ общество председателĕ – А.А.Мордовкин.

Таврапĕлӳçĕсем

1991 çул вĕçĕнче Шупашкарта Чăваш таврапĕлӳçисен союзне йĕркелеççĕ. Ун хыççăн Ульяновска çакăн пек ыйтса çыру килет (И.С.Кирюшкин ячĕпе): Чĕмпĕр Енре чăваш таврапĕлӳçисен обществине туса хумалла.

1992 çулхи пуш уйăхĕнче таврапĕлӳ юхăмĕн хастарĕ В.Г.Егоров вĕрентӳçĕ пуçарнипе И.Я.Яковлев хваттер-музейĕнче пĕр пек шухăшлă çынсене пуçтарса калаçу ирттернĕ. Унта И.С.Кирюшкин, П.П.Ургалкин, О.Н.Мустаев, В.Г.Вериялов, В.М.Репин, Н.А.Казаков хутшăннă. Пуху тĕллевĕ — “Ульяновская-Симбирская энциклопедия” валли чăвашсем çинчен çырнă материалсем пуçтарасси.

Çак çулăн çурла уйăхĕнче Чĕмпĕр Ен таврапĕлӳçисем пуху ирттереççĕ, И.Я.Яковлев ячĕллĕ çутĕç обществинче таврапĕлӳçисен пуçламăш организацине йĕркелеççĕ.

Чăваш таврапĕлӳçисен 2-мĕш съезчĕ çак йышăнăва ырланă, çирĕплетнĕ. Чĕмпĕр Ен таврапĕлӳçисем вĕсен правленине кĕнĕ. Чĕмпĕрсен председателĕ пулма Н.А.Казакова суйланă.

Чĕмпĕр Ен таврапĕлӳçисем çак вăхăтра тĕрлĕ района тухса çӳренĕ, нумай тĕлпулу ирттернĕ.

Тĕлпулусем, семинарсем çакăнта иртнĕ: Кивĕ Çĕпрелĕнче, Çĕнĕ Йĕлмелĕнче, Чăваш Çĕпрелĕнче (Тутарстан), Тури Куккара (Тереньга районĕ), Кивĕ Улхашра (Чăнлă районĕ) тата ытти çĕрте.

Таврапĕлӳçĕсенчен çаксене палăртмалла: П. П. Ургалкин (Çĕнĕ Ульяновск) В. В. Афанасьев, И. А. Замалетдинов, П. С. Картюков, П. Ф. Борисов, Н. В. Ратаева, Л. П. Нюркина, В. М. Репин, В. Г. Вериялов, А. А. Еграшкин (Ульяновск), Н. Д. Мартынова (Тури Кукка), И. М. Кирпичников, И. В. Дубов (Анат Тимĕрçен), М.М. Бикмендеева (Чăвашкасси), Н. К. Кадебин (Кивĕ Улхаш), А.Г. Головин (Каша), А. Ф. Ермилов-Юман (Аслă Нагаткин), Г. Н. Карсаков (Çĕнĕ Йĕлмел), Н. В. Матросов (Чăваш Çĕпрел)... Вĕсене пурне те “Хисеплĕ таврпĕлӳçĕ”, “Ал̆ăсти” ятсем панă.

2000 çулта облаçра "Чăваш халăх академийĕ" ятлă обществăлла организаци йĕркеленĕ. Ăна В. Ф. Ромашкин ертсе пыма пуçлать.
Хальхи председателĕ – Н.Д.Розов.

"Халăх академикĕ" ята çаксем чи малтан çаксем тивĕçнĕ: В.В.Афанасьев, А.М.Богатов, В.Г.Вериялов, И.А.Замалетдинов, Н.А.Казаков, Н.К.Кадебин, Н.Д.Мартынова, В.М.Репин, В.Ф.Ромашкин, П.П.Ургалкин.

Чăваш наци юхăмĕнче хастарлăх кăтартнăшăн Вениамин Васильевич Афанасьева 2002 çулта облаçăн Ылтăн кĕнекине кĕртнĕ, облаçăн Хисеплĕ гражданинĕ ятне панă (вилнĕ хыççăн).

Д.В.Кузьмин усламçă хăйĕн вăйĕпе 2009 тата 2012 çулсенче икĕ томлă «Краткая чувашская региональная энциклопедия: Пензенская, Саратовская, Ульяновская области» кĕнеке кăларни вара – чăваш тĕнчинче те пысăк пĕлтерĕшлĕ пулăм пулчĕ.

И. Я. Яковлев фончĕ

1998 çулхи ака уйăхĕнче Ульяновскра чăваш халăхне çутта кăларакан И. Я. Яковлев çуралнăранпа 150 çул çитнине халалласа Шупашкарти экономикăпа менеджмент институчĕ наука конференцийĕ ирттерчĕ. Унта "И. Я. Яковлев фончĕ" ятлă обществăлла организаци туса хучĕç. Ăна ертсе пыма институт директорне Н. Саврукова шаннă.

Николай Тарасович Савруков — экономика наукисен докторĕ, профессор, академик, Чăваш Республикин тава тивĕçлĕ наука ĕçченĕ.

Фонд программин тĕллевĕ — И. Я. Яковлев ячĕллĕ чăваш нацин культурăпа çутĕç комплексне тĕреклĕн, килĕшӳллĕн аталанса пыма пулăшасси, Раççейри регионсенчи наципе культура автономисен хушшинчи çыхăнусене çирĕплетесси, çакăнта ĕçлеме нумай енлĕ пĕлӳллĕ кадрсем хатĕрлесси, И. Я. Яковлев ячĕллĕ комплекса юсасси, урăхлатса çĕнетесси. Çакна палăртмалла: И.Я.Яковлев фончĕ Патриархăмăр çуралнăранпа 175 çул çитнĕ тĕле (2023 çулччен) ятарлă программа тунă. Унпа килĕшӳллĕн тĕрлĕ кĕнеке, монографи, проспект, методика пособийĕсем кăлармалла. ЮНЕСКО проекчĕсене пурнăçа кĕртмелле кашни пилĕк çулта наука конференцийĕ ирттермелле.

2003 çулхи ака уйăхĕн 19-мĕшĕнче И. Я. Яковлев фончĕ

патриархăмăр çуралнăранпа 155 çул çитнине халалласа Ульяновскра наука конференцийĕ ирттерчĕ. Унта Мускавран килнĕ Г. Волков академик, Г. Аксаков (Раççейри чăвашсен наципе культура автономийĕсен ертӳçи) хутшăнчĕç. Пурĕ 600 çынна яхăн.

Пухăннисем И. Я. Яковлев Фончĕн пуçлăхĕ пулма Н. Саврукова иккĕмĕш хут суйларĕç.

Чăвашсен обществăлла канашĕ

1992 çулхи чӳк уйăхĕн 20-мĕшĕнче Чăнлă районĕнчи Кивĕ Улхаш ялĕнче Ульяновск облаçĕнчи пĕтĕм чăвашсен конференцийĕ иртнĕ. Хăнасем хушшинче — область администраци пуçлăхĕ Ю. Горячев, Чăваш наци конгресĕн президенчĕ А. Хусанкай, ЧНК вице-президенчĕ В. Станьял тата ыттисем.

Унта область администрацин ĕç управленийĕн пуçлăхĕн çумĕ, халăх депутачĕсен область Совечĕн депутачĕ В. Сваев тĕп доклад туса панă. Çаплах Ю. Горячев та сăмах тухса каланă. Ку конференцире йышăннă Резолюцийĕн хăш-пĕр пункчĕпе паллашарха.

... II. Область администрацийĕнчен çаксене ыйтас:

1. Наци педагогĕсен кадрĕсене тата культура работникĕсене хатĕрлемелли системăна малалла лайăхлатса пыма; [...]

3. Облĕçтăвком 1989 çулхи октябрĕн 10-мĕшĕнче йышăннă 420-мĕш номерлĕ решенипе килĕшӳллĕн, чăваш педучилищине 1993 çулхи сентябрĕн 1-мĕшĕнчен тытăнса занятисем ирттерме тытăнмалла; [...]

8. Ульяновскри "Чĕмпĕр кĕнеки" пĕчĕк предприятие тăван чĕлхепе чăваш авторĕсен кĕнекисене кăларассине йĕркелесе яма, кăларăмсен ĕç планне çулсерен пĕрер позици те пулин кĕртме.

III. Облаçри чăвашсен обществăлла канашне суйлас.

Обществăлла канаша 15 çынна кĕртнĕ. Председателĕ пулма Ульяновск педагогика институчĕн аслă преподавательне, И.Я.Яковлев ячĕллĕ культурăпа çутĕç обществин яваплă секретарьне Вениамин Васильевич Афанасьева суйланă. Председатель çумĕ — П.Я.Уфимкин. Яваплă секретарĕ — В.А.Архипова.

Халĕ вара резолюци патне таврăнар-ха. Унăн тĕп пункчĕ (III.2) — чăваш педучилищинчи занятисем ирттерме тытăнасси — паян та пурнăçа кĕмен. Çак ыйтăва хăçан татса парассине никам та çирĕплетсе калаймасть.

Наципе культура автономийĕ

1997 çулхи авăн уйăхĕн 27-мĕшĕнче Ульяновскра чăвашсен 2-мĕш конференцийĕ иртнĕ.

Конференцие облаçри чăвашсен обществăлла канаш председателĕ В. В. Афанасьев уçнă. Кунта Ульяновскри чăвашсен наципе культура автономине туса хурасси пирки калаçу пулнă.

Ку пĕрлешĕве "Еткер" иркăмăллăх фончĕ тата И. Я. Яковлев ячĕллĕ общество никĕсĕ çинче Раççей Федерацийĕн "О национально-культурной автономии" саккунĕпе (17.06.1996, 74-ф З№) килĕшӳллĕн йĕркеленĕ. Конференцире автономи пуçлăхĕ пулма П. Я. Уфимкина суйланă. Çумĕсем А. А. Еграшкин, О. Н. Мустаев. 1997 çулхи пуш уйăхĕнчен вара — Ульяновск облаçĕнчи чăвашсен наципе культура автономийĕ (свидетельство номерĕ 2-10 р).

Автономи Уставĕн проектне маларах "Канаш" хаçатра пичетлесе анлăн сӳтсе явнă.

2.1. Ульяновскри чăвашсен наципе культура автономине çак задачăсене пурнăçлама йĕркеленĕ;

— наци чĕлхине аталантарас ыйтусене татса пама, граждансен тăван чĕлхепе пĕлӳ илмелли правине пурнăçлама пулăшма;

— культурăна аталантарма, халăх промышленноçĕсемпе ремеслисен хăйнеевĕрлĕхне упраса хăварма, наци культурине, чăваш халăх историне, литературине, халăх традицийĕсемпе йăлисене тĕпчекен кружоксемпе клубсем туса хума, халăх уявĕсене, фестивалĕсене, смотрĕсене, конкурсĕсене, выставкисене ирттерме;

— культура палăкĕсене, наци культура фончĕсене тĕрĕс-тĕкел упраса хăварма.

Çакăнтан эпир автономи тĕллевĕсене, задачисене куратпăр.

Çакна та палăртмалла: наципе культура автономийĕ 1992 çулта йĕркеленĕ чăвашсен обществăлла канашĕн ĕçĕсене малалла тăсакан, аталантаракан орган пулса тăчĕ. Канаш хăйĕн тивĕçĕсене автономие пачĕ.

2003 çулхи пуш уйăхĕн 5-мĕшĕнче Ульяновскра чăвашсен наципе культура автономийĕн 2-мĕш отчетпа суйлав конференцийĕ иртнĕ. Унăн ĕçне облаçри районсемпе хуласенчен 66 делегат хутшăнчĕ. Çаплах 80 çынна яхăн хăнана чĕннĕччĕ.

Конференци делегачĕсемпе хăнисене Ульяновск облаçĕн администрацин пуçлăхĕн çумĕ В. В. Марусин кĕпĕрнаттăр саламне вуласа панă. Ульяновск мэрĕн çумĕ В. Н. Карпова Хула Думин

депутачĕсен ятĕнчен саламларĕ. Çаплах облаçри Саккунсем кăларакан Пухăвăн секретарĕ Т. В. Сергеева сăмах каланă.

Нациле культура автономийĕн ĕçтăвкомне 25 çынна, ревизи комиссине 3 çынна суйланă. Автономи ĕçтăвкомĕн пуçлăхĕ пулма В.И.Сваева шаннă. Вăл облаçри шалти ĕçсен управленийĕнчи миграци службин ертӳçи. Пуçлăх çумĕсем пулма А.А.Еграшкина, Н.Н.Ларионова, Н.А.Власова суйланă.

Владимир Ильич Сваев — Ульяновск облаçĕнчи чăвашсен нацилe культура автономийĕн ертӳçи.

Чăнлă районĕнчи Кивĕ Улхашра 1943 çулхи утă уйăхĕн (июлĕн) 25-мĕшĕнче çуралнă.

1966 çулта Самарти план институчĕн Ульяновскри филиалне касхи уйрăма вĕренме кĕнĕ.

1982-1989 çулсенче — Чăнлă районĕнчи план комиссийĕн председателĕ, райĕçтăвком председателĕн заместителĕ.

1989-1990 çулсенче — Чăнлă райĕçтăвком председателĕ.

1990-1993 çулсенче — Ульяновск облĕçтăвкомĕн ĕç тата социаллă ыйтусен пайĕн заведующийĕн çумĕ.

1993-2000 çулсенче — Ульяновск облаçĕнчи миграци службин ертӳçи.

2000-2002 çулсенче — Раççей Федерацийĕн нацилe миграци политикин тата федераци ĕçĕсен министерствин Ульяновск облаçĕнчи территори органĕн ертӳçи.

2002 çулхи утă (июль) уйăхĕнчен пуçласа Ульяновск облаçĕнчи шалти ĕçсен управленийĕн миграци ĕçĕсен подразделенийĕн (управленийĕн) пуçлăхĕн çумĕ.

Вĕрентӳ

2003 çулта Ульяновск облаçĕнче 670 кăнтăрлахи шкул пулнă. Пурĕ облаçра 177 пин те 386 ача шкулта вĕренет.

Пире чăваш ачисене тăван чĕлхе вĕрентни кăсăклантарать. Кунта çакна палăртса хăвармалла. 1989 çулхи даннăйсем тăрăх, Тутарстанри чăвашсен 87,9 проценчĕ чăваш чĕлхине тăван чĕлхе тесе йышăнать, Пушкăртра — 82,7, Ульяновск облаçĕнче — 87,2, Самар облаçĕнче — 72,5. Ку регионсенчи шкулсенче тăван чĕлхене вĕрентеççĕ-ха. Шкулта вĕрентмен регионсенче вара ентешсен 40-50 проценчĕ чăваш чĕлхине йышăнмасть.

Ку енĕпе ĕç-пуç юлашки çулсенче чылай лайăхланчĕ. Чи малтан çакна каламалла. 1997 çулхи пуш уйăхĕнче тĕп вĕрентӳ

управленийĕнче наци шкулĕсемпе ĕçлекен пĕрремĕш тĕп специалист ĕçе пуçăнчĕ.

Федосия Тимофеевна Улендеева 1952 çулхи çĕртме уйăхĕн 29-мĕшĕнче Майна районĕнчи Чӳрекел ялĕнче çуралнă. Ульяновск пединститучĕн математика факультетне пĕтернĕ. 1985-94 çулсенче Мелекесс районĕнчи Турикассинче шкул директорĕн лавне туртнă.

Вăл килсе ĕçе пуçăннă хыççăн чăваш чĕлхи вĕрентесси чылай сарăлчĕ. Халĕ облаçра 10 шкулта (Чăнлă районĕнчи тăхăр шкулта тата Кăлаткăпуç районĕнчи Бахтеевкăра) 1-мĕш класран пуçласа 11-мĕшчен тăван чĕлхене вĕрентеççĕ. Чăнлă районĕнчи чĕлхеçĕсем пурте ятарлă пĕлӳллĕ. Хулари шкулсенче вара ун пеккипе мухтанаймăн. Кунта математиксем те, историксем те, кĕçĕн класс вĕрентӳçисем те пур. Чăваш чĕлхи вĕрентнĕ çĕрте малтанхи çулсенче палăрнă учительсене асăнмаллах: В. Кадебина, Р. Микка (Кивĕ Улхаш), Н. Кушты (Пухтел), С. Кудряшова (Çĕнĕ Улхаш), С.Мигукова (Вăта Тимĕрçен), Л. Ярославская (Чӳрекел), В.Иванюкова, М. Спиридонова (Упамсар), С. Яковлева (Салмановка), Т. Муллина, Г. Никитина (Симĕс Раща), Е. Васильева (Бахтеевка), С. Телеева (Анат Тимĕрçен) тата ыттисем.

1995 çулхи "Вĕрентӳçĕ-95" область конкурсĕн суперфиналĕнче Г. Никитина (Ульяновск районĕ, Симĕс Раща поселокĕ) пĕрремĕш премие тивĕç пулни — пур чăвашсемшĕн те пысăк савнăç. 1990 çулта вăл хăйсен шкулĕнче чăваш ачисене тăван халăх историйĕпе, культурипе, йăли-йĕркипе паллаштарма тăван чĕлхе кружокне йĕркеленĕ. Çак конкурса та вăл чăваш чĕлхи кружокĕн ертӳçи пулса хутшăнчĕ -- хăй вырăс чĕлхипе литературине вĕрентет пулин те.

Майна районĕнчи Чӳрекел ялĕнчи Л. Ярославская шкулта 40 çул ытла ĕçленĕ. "Раççей Федерацийĕн шкулĕн тава тивĕçлĕ учителĕ" хисеплĕ ята ăна ахаль паман. Çак ята Кивĕ Улхашри Н.Кадебин тата В. Чекушкин, Л. Узикова вĕрентӳçĕсем те тивĕçнĕ.

Е. Васильева пирки вара уйрăм сăмах. Вăл Чăваш патшалăх университетĕнчен вĕренсе тухсан (хăй Канаш районĕнчи Янкăлч ялĕнчен) Кăлаткăпуç районне чăваш чĕлхине вĕрентме килет. Чăваш Кăлаткă — районти пĕртен-пĕр чăваш ялĕ. (Ку районта пурăнакансенчен 97 проценчĕ — тутарсем.) Çакăнта Елена Всеволодовна чăвашла вула-çыра пĕлмен чăваш ачисене тăван чĕлхене вĕрентме пуçлать. Халĕ кунта 1-11-мĕш классенче вĕрентеççĕ ăна. Ачасем пирĕн хаçат ирттерекен конкурссене, викторинăсене хутшăнса призлă вырăнсем çĕнсе илеççĕ, сăвăсем,

Ульяновск облаҫĕнчи наци вĕрентӳ тытăмĕ аталанса пыни

	2000/01 вĕренӳ ҫулĕ	2001/02	2002/03
Пĕтĕм шкулсен йышĕ (скобкăра — ачасен йышĕ)	688 (198471)	676 (188905)	670 (177386)
Учительсен йышĕ		11000	10000
Тăван чĕлхене предмет выр̆анне хурса вĕренекен шкулсен йышĕ (скобкăра — ачасен йышĕ)	тутар -128 (7431) чăваш - 46 (2276) мордва - 23 (1320) нимĕҫ - 1 (75) пурĕ - 198 (11102)	126 (6954) 44 (2085) 22 (1213) 1 (76) 193 (10328)	126 (6719) 44(1952) 22 (1090) 1(75) 193 (9836)
Чăваш чĕлхине, культурине, историне тĕрлĕ майпа вĕрентекен шкулсен йышĕ (скобкăра — ачасен йышĕ)	115 (4422)	117 (4082)	122 (3971)
Чăваш чĕлхи вĕрентӳҫисен йышĕ			97

(Ф. Улендеева хатĕрленĕ.)

заметкăсем çырса тăраççĕ. Ун пархатарлă ĕçне истори тĕрĕс хак парĕ-ха, мĕншĕн тесен вăл 600 ытла чăваш пурăнакан яла тăван чĕлхерен уйăрăласран хăтарчĕ. Шел, çемье сăлтавĕсене пула ун ку ялтан кайма тиврĕ – халĕ вăл тăван ялĕнче пурăнать.

Вăта Тимĕрçенти Семеновсен — Белозеровсен йышĕ пирки те ырăпа асăнмасăр иртме çук. Вĕсем 1993 çулта Мускавра иртнĕ Совет Союзĕнчи учитель династийĕсен тĕлпулăвне хутшăннă.

1996 çулта Кивĕ Улхаш тата Анат Тимĕрçенти вăтам шкулсем 100 çул тултарчĕç. "Канаш" хаçат икĕ шкул çинчен те пĕрер разворот материал хатĕрлерĕ, архиври ӳкерчĕксене халăх умне кăларчĕ.

Ульяновск педагогика университечĕ çумĕнче вĕрентӳçĕсен пĕлĕвне ӳстерекен институт ĕçлет.

Унта наци вĕрентĕвĕн ыйтăвĕсен кабинечĕ пур. Вăл наци чĕлхисене, халăхсен историне, культурине вĕрентме педагогсен ăсталăхне ӳстерме пулăшать.

Чăваш чĕлхи методисчĕ — В. А. Архипова кунта 1991 çулхи кăрлач уйăхĕнчен пуçласа вăй хурать. Вăл Чăнлă районĕнчи Пухтел ялĕнче çуралнă, Ульяновск педагогика университечĕн вырăс чĕлхипе литератури факультетне пĕтернĕ. Çаплах кунта тутар тата мордва чĕлхисен методисчĕсем пур. Методистсем шкулсене тухса çӳреççĕ, чăваш чĕлхи уявĕсене хутшăнаççĕ, вĕрентӳçĕсен ĕçне, ачасен пĕлĕвне хаклаççĕ. Семинари, тематикăлла занятисем, консультацисем ирттереççĕ, çĕнĕ методикăна анлă сарма пулăшаççĕ.

Çаплах вĕрентӳ ĕçĕнче пысăк çитĕнӳсем тунă чăвашсен ячĕсене асăнса хăварар.

Николай Ильич Калаков

1947 çулта Тутарстанри Çĕпрел районĕнчи Çĕнĕ Йĕлмел ялĕнче çуралнă.

1978 çулта В. В. Куйбышев ячĕллĕ çарпа инженер академине пĕтернĕ.

Ульяновск патшалăх университечĕн психологи кафедри пуçлăхĕнче вăй хурать. Профессор. Педагогика наукисен докторĕ.

Николай Васильевич Нагорнов

1952 çулхи раштавăн 5-мĕшĕнче Мелекесс районĕнчи Слобода-Выходцево ялĕнче çуралнă. Мускаври музыка университетĕнче, педуниверситетра вĕреннĕ.

Педагогика наукисен докторӗ. Академик. Профессор.

Ульяновск педагогика университетӗнчи шкул çулне çитмен ачасене воспитани паракан факультетăн деканӗ. Вилнӗ.

Петр Петрович Головин

1947 çулхи пуш уйăхӗн 27-мӗшӗнче Иркутск облаçӗнче çуралнă. Алăри ача чухнех ашшӗ-амăшӗпе пӗрле тăван ялне — Çӗпрел районӗнчи Çӗнӗ Йӗлмелне таврăннă. Çакăнта ÿснӗ, сакăр çуллă шкулта вӗреннӗ.

Педагогика наукисен кандидачӗ. 41 çултах ăна СССР халăх учителӗ ятне панă. (Çӗршывра чи çамрăкки пулнă.)

Ишевкери вăтам шкулта физика вӗрентет. ВДНХ çичӗ ылтăн тата кӗмӗл медальне илнӗ. "Хисеп палли" орден кавалерӗ.

Педуниверситетри чăваш ушкăнӗ

Ульяновскри педагогика университетӗнчи чăваш ушкăнӗнче 2003 çулта 61 студент пӗлÿ илнӗ (5-мӗш курсра — 14 студент, 4-мӗшӗнче — 13, 3-мӗшӗнче — 11, 2-мӗшӗнче — 11, 1-мӗшӗнче — 12).

Вунă çул каялла, 1993 çулта, пӗрремӗш наци ушкăнӗ (12 чăваш, 13 тутар) уçăлнă. Çак ӗçе тапратма çакăнти аслă преподаватель
В. В. Афанасьев нумай вăй хунă. Виçӗ вӗренÿ çулӗ хушши студентсене Шупашкартан преподавательсем килсе литературăпа лекцисем вуланă. 1996 çулта чăваш литературине Е. С. Рдюкова вӗрентме пуçланă, 1999 çулхи ака уйăхӗнчен — А. А. Степанова. Чăваш чӗлхине 1997 çулчен Шупашкартан преподавательсем килсе вӗрентнӗ. Икӗ вӗренÿ çулӗ Е.Г.Алексеева ӗçленӗ, 2000 çулхи кăрлачран — О. Г. Узикова.

1999 çулхи ака уйăхӗнче наци уйрăмӗ 5 çул тултарнине халалласа уяв иртнӗ. Унта чăваш хӗрӗсем пӗрремӗш хут сцена çине тухнă. Çакăн хыççăн А. Степанова пуçарăвӗпе чăваш уйрăмӗнче "Сарпике" юрă ушкăнӗ йӗркеленӗ. Çак çул пӗрремӗш хут Акатуя хутшăннă. Унтанпа пур чăваш уявӗсене те хутшăннă. "Чăваш шăпчăкӗ" (2001 ç.) фестивальте "Сарпике" ташă ушкăнӗсем хушшинче 1-мӗш вырăн çӗнсе илнӗ. Тӗллевӗ — чăваш студенчӗсене чӗлхепе литература вӗрентнӗ май культурăна явăçтарасси. Вӗсем шкула кайсан ачасене тарăн пӗлÿ пама тăрăшчăр.

Шел, кунта паян наци уйрăмĕсене вĕренме илмеççĕ. Халĕ наци ушкăнĕсем çук.

Юлашки çулсенче наци уйрăмĕнчи ĕçсем: Çеçпĕл Мишшин 100 çулхи юбилейне уявлани, ырăнти çыравçăсемпе — В.Деменковапа, В. Тараватпа, А. Чебановпа, А. Юманпа, А. Ырьятпа тĕлпулусем ирттернĕ.

Виçĕ хутчен Кăнна Кушкине çулçӳрев йĕркеленĕ. Çамрăксем патриарх еткерлĕхне пĕлмеллех. 2002 çулхи авăн уйăхĕнче Шупашкарта чăваш студенчĕсен I фестивалĕ иртрĕ. Унта та хутшăннă чĕмпĕрсем.

2000 çулхи пушăн 4-мĕшĕнче пĕрремĕш хут "Сарпике" конкурс ирттернĕ. Конкурс çĕнтерӳçи — Катя Давыдова. II конкурс çĕнтерӳçи — Ирина Александрова. Вăл "Раççей чăваш пики" конкурсра Мускавра 2002 çулта 2-мĕш вырăн çĕнсе илнĕ. III конкурс çĕнтерӳçи — Ирина Павлова (1-мĕш педучилище). 2003 çулта ку конкурс 4-мĕш хут пушăн 28-мĕшĕнче иртнĕ. Çĕнтерӳçĕ Надежда Маслова (Чăнлă районĕ, Кунтикав) пулса тăнă.

Наци кадрĕсене ĕçе вырнаçтарасси — çивĕч ыйту. 2001-2002 çулсенче хĕрсем шкулсене кайкаларĕç. Кивĕ Кăлаткăри Бахтеевка шкулне Светлана Васильева, Мелекесс районĕнчи Филипповка шкулне Елена Беспалова, Ульяновскри 55-мĕш шкула Ирина Мостякова кайрĕç.

Наука конференцийĕсем икĕ хутчен ирттернĕ: К. В. Ивановăн 110 çулхи, Ухсай Яккăвĕн 90 çулхи юбилейĕсене халалласа.

Малашне чăваш общественноçĕн студентсемпе çамрăксене чăвашлăх юхăмне çине тăрсах явăçтармалла!

Культура училищи

1997-98 вĕренӳ çулĕнче Ульяновскри культура училищинче педагог — пушă вăхăта йĕркелекен пулма чăваш хĕрĕсем те вĕренеççĕ. Иккĕмĕш курсра наци ушкăнне йĕркеленĕ. Унта пурĕ тăхăр чăваш хĕрĕ. Вĕсене чăваш культурипе паллаштараканĕ — Г.Н. Григорьев, Чăваш патшалăх университечĕн чăваш филологийĕпе культура факультетне пĕтернĕ. Пуçламăшĕ пурччĕ. Анчах...

Çак ушкăна икĕ çул хушши вĕренме илчĕç те — ĕç малалла каяймарĕ. Училище пуçлăхĕсене те "ытлашши ыйтусем" кирлĕ пулмарĕç пулмалла, чăваш общественноçĕ те çине тăмарĕ.

Халĕ кунта чăваш ушкăнĕ çук.

1-мӗш педучилище

Ульяновскри 1-мӗш педучилищӗре 1992-93 вӗренӳ ҫулӗнче наци ушкӑнӗсем уҫӑлнӑ — тутар тата чӑваш. Унтан вӗренсе тухакансем ача садӗнче воспитательте ӗҫлеме пултараҫҫӗ.

Наци ушкӑнӗнчисем ытти предметсемсӗр пуҫне "Чӑваш халӑхӗн историйӗпе культури", "Юрӑпа ташӑ искусстви" вӗренеҫҫӗ. Кӑштах цифрӑсене пӑхар-ха. 1996 ҫултанпа тишкерсен ҫакӑ курӑнать. 1996 ҫулта чӑваш уйрӑмӗнчен 32 хӗр вӗренсе тухнӑ, 1997 — 30, 1998 — 24, 1999 — 13, 2000 — 15, 2001 — 13, 2002 — 11. Пурӗ 138 вӗренекен диплом илнӗ. Вӗренекенсенчен виҫҫӗмӗш пайӗ область тулашӗнчен. Диплом илнисенчен 19 проценчӗ аслӑ вӗренӳ заведенийӗсене кӗнӗ.

Пӗрремӗш преподаватель А. А. Степанова пулнӑ, 1993 ҫултанпа В. А. Керимова (Яковлева) ӗҫленӗ.

Халӗ кунта чӑваш ушкӑнӗ ҫук.

17-мӗш «Содружество» библиотека

Пурӗ Ульяновскра 31 библиотека ӗҫлет. 17-мӗш библиотекӑра 1989 ҫулта наци уйрӑмӗсем уҫӑлнӑ, ҫав шутра — чӑвашсен. Атӑлҫи тӑрӑхӗнче ун пекки урӑх ҫук. Фондра вырӑс, тутар, мордва, еврей чӗлхипе ҫырнӑ кӗнекесем упранаҫҫӗ.

Чӑваш уйрӑмне 1994 ҫулхи чӳк уйӑхӗнчен пуҫласа Ю.Н.Мустаева ертсе пычӗ. Вӑл Чӑваш патшалӑх университетӗнчи чӑваш филологийӗпе культура факультетӗнче ятарлӑ аслӑ пӗлӳ илнӗ. Библиотекӑри чӑваш кӗнекисен шучӗ — 760. Чӑваш уйрӑмне вара 574 ҫын ҫырӑннӑ (пурӗ 3000 ҫын).

Ку библиотекӑра "Шевле" литпӗрлешӳ ларӑвӗсем, литература каҫӗсем иртеҫҫӗ. Шел, чӑвашла пӗлекен библиотекарь ҫук кунта паян.

И. Я. Яковлев шкулӗн комплексӗ

Чӑваш халӑх историнче И. Я. Яковлевран паллӑрах ҫын ҫук. Тӗнчипе паллӑ Чӗмпӗр чӑваш шкулӗ — унӑн ачи.

Шкул ҫурчӗсем паян тӗрӗс-тӗкелех лараҫҫӗ, вӗсене "Чӗмпӗр чӑваш шкулӗ. И. Я. Яковлев хваттерӗ" ятлӑ музее пӗрлештернӗ (заведующийӗ А. А. Пономарева).

Музей 1991 çулхи кĕркунне уçăлнă. Ку çуртра Яковлевсен çемйи 1885 çултан пуçласа 1922 çулччен пурăннă. Хваттерултă пӳлĕмрен тăнă. Патриарх пӳлĕмне хăй пекех лартса йĕрке тунă. Экспозицире XIX ĕмĕрти сĕтел-пукан, савăт-сапа, кĕнекесем, çемьере усă курнă хăш-пĕр япала.

И. Я. Яковлев çуралнăранпа 155 çул çитнине халалласа музейре этнографи экспозицине уçнă — "Чĕмпĕр тăрăхĕнчи чăвашсен XIV ĕмĕр вĕçĕнчи — XX ĕмĕр пуçламăшĕнчи пурнăçĕпе культури". Кунта чăваш халăх кун-çулĕ çинчен каласа панă, ĕç хатĕрĕсем, кил хуçалăхри хатĕрсем пур.

Кунта кашни çуркунне, И. Я. Яковлев çуралнă вăхăталла, чăваш общественноçĕ уявсем, конференцисем ирттерет, Чĕмпĕр чăваш шкулĕнчен вĕренсе тухнисем тĕл пулаççĕ (ку йăла 1994 çулта пуçланнă).

Чĕмпĕр чăваш шкулне никĕслени 130 çул çитнине халалласа 1998 çулта Ульяновск облаçĕнчи чăваш чĕлхипе литератури вĕрентӳçисем валли методика семинарĕ ирттернĕ — "Чĕмпĕр чăваш шкулĕн вĕрентӳпе воспитани комплексĕ тата хальхи наци шкулĕн ыйтăвĕсем". Семинар вăхăтĕнче Чăваш патшалăх университечĕн ученăйĕсен канашĕ пулнă. Унта университетăн Ульяновскри вĕрентӳпе консультаци пунктне уçасси пирки йышăну кăларнă, чăваш филологийĕпе культура факультетне 1-мĕш курса вĕренме 33 студента илнĕ. Пирĕн облаçри чăвашсен тахçанхи ĕмĕчĕ пурнăçланчĕ — И. Я. Яковлев шкулĕнче каллех шăнкăрав сасси илтĕнсе кайрĕ. Халĕ ЧПУ представительствинче пилĕк курсра 138 студент аслă пĕлӳ илет. 2004 çулта — пĕрремĕш кăларăм пулчĕ.

Анчах ку нумая пымарĕ – халĕ кунта вĕрентмеççĕ. Яковлев музейĕнче ĕçлекенсенчен нихăшĕ те чăвашла пĕлмест, шел.

Культура

Чăваш культури И. Я. Яковлев шкулĕнче тĕвĕленнĕ терĕмĕр ĕнтĕ. Хальхи саманара вăл тепĕр хут вăй илсе пырать. Ялсенчи хăш-пĕр пултарулăх ушкăнĕсем çĕнĕ самана варкăшĕпе пĕрлех ĕçлеме тытăннă. Сăмахран, Чăнлă районĕнчи Чăвашкассинче Р. Кириллов (Культура çурчĕн директорĕ, баянист) ертсе пыракан "Шуçăм" ансамбль районти тата облаçри пĕр пысăк уявран та юлман. Çаплах "Чăваш шăпчăкĕ" конкурссене те яланах хутшăннă. "Кирилловсем музыкăна юратаççĕ" статьяра Чăвашкассинчи çемье пирки асăннă. Р.Кириллов 1988 çулта хор йĕркелет, Шупашкара çитсе 16 хĕрарăм

кĕпи, 14 арçын кĕпи илсе килет. Хор тĕрлĕ çĕре çитет: Мари Элти Звенигово хулине, Тутарстанри Çĕпрел районне, Çĕнĕ Малăкла районĕнчи Курак Хăви ялне, Чăваш Енри Йĕпреçе, Ульяновска. Облаçри хорсем хушшинче ирттернĕ конкурсра чăвашкассисене телевизор парса чысланă. Ку хор ятне облаçра пурте пĕлеççĕ. Облаçра Акатуйсене темиçе хут та хутшăннă.

Кирилловсен çемйи питĕ интереслĕ. Ашшĕ Петр Семенович, вăрçă ветеранĕ, ялти чи чаплă купăсçăсенчен пĕри пулнă. Амăшĕ те купăс каланă, лайăх юрланă. Вĕсен Николай ывăлĕ (Родион шăллĕ) Хусан консерваторине пĕтернĕ. Турцире пурăннă, контрактпа музыкантра вăй хунă. Родион ывăлĕ, Женя, Шупашкарти Г. Лебедев ячĕллĕ лицей-интернатра вĕреннĕ. Вăл та ашшĕ çулĕпе кайнă — музыкант. Родион вăхăтсăр вилсе кайни вара пĕтĕм чăваша алăурасăр хăварчĕ.

Кивĕ Улхашри хор пирки те çавнах каламалла. Вĕсем çĕнĕ саманари пĕрремĕш чăваш уявĕсене илемлетекенсем пулнă. Облаçри Акатуйсене темиçе хут та хутшăннă. Шупашкара тата Мари Республикине çитсе курнă. Мускаври ВДНХра та янăранă вĕсен сасси. 1988 çулта халăх хорĕ ятне параççĕ кивулхашсене. Кунти артистсем чăваш халăх музыка инструменчĕсемпе анлăн усă кураççĕ: кĕсле, сăрнай, хăнкăраллă уçă параппан (бубен) сассисем кĕвĕсене аваллăх сĕмĕ кĕртеççĕ. Шел, хальхи ĕç-пуç ун пекех савăнмаллах мар. Тен, кунта баянистсем час-час улшăнса тăни те ĕçе мала кайма чăрмантарнă. Мĕн тесен те облаçри чи пысăк чăваш ялĕнче (700 килĕ) культура вучахĕ çĕнĕрен чĕрĕлсе тăрасса шанас килет.

Ульяновск хулинчи пултарулăх ушкăнĕсем çинчен калаçу пуçарас пулсан чи малтан “Эревет” ансамбле аса илмелле. Ăна Вăта Тимĕрçен чăвашĕ Н. Ф. Косырев пĕр çĕре пуçтарнă. Ĕмĕрĕпех культура ĕçĕнче вăй хунăскер 1986 çулта Çĕнĕ хулара чăваш юрăçисен ушкăнне туса хума шутлать. Ун чухне Чĕмпĕр Енре чăваш хаçачĕ те, телекăларăмĕ те çук-ха. Çавăнпа та çынсем патне çак ырă шухăша илсе çитерме хĕнтерех пулнă. Çапах та Николай Федорович чăвашла юрлама пĕлекен çынсене пĕрерĕн-пĕрерĕн шыраса тупать, кашнинпе калаçать, хăйĕн шухăшне пĕлтерет. Сăмахран, Мария Уткина солисткăна ертÿçĕ вырăс хорĕнче тупать, ăна чăваш ушкăнне куçма ÿкĕтлет. Теприсем патне вара килнех кайма тÿрĕ килет, ăнлантарса, йăлăнса калаçмалла пулать.

Хальхи вăхăтра “Эревете” пĕлмен çын та çук пирĕн тăрăхра. Ăна “Халăх ансамблĕ” хисеплĕ ят панă, ертÿçи вара Раççей Федерацийĕн культурăн тава тивĕçлĕ ĕçченĕ пулса тăчĕ. Юрăпа ташă

ансамблĕ яланах шыравра: ялсене тухса ҫӳрет (ҫав шутра область тулашне те), манăҫа тухма пуҫланă халăх юррисене пĕрчĕн-пĕрчĕн пуҫтарса сцена ҫине кăларать, ҫĕнĕрен чĕртет.

Р. Шумилова, М. Уткина, Ф. Самойлова, В. Самойлов, М. Селендюкова, В. Сорокин, Р. Никитина, Г. Тарасова, Г. Толстова, Л. Семенова тата ыттисем мĕн пуҫланнăранпах тенĕ пек тытăнса коллектива ҫӳллĕ шая ҫĕклесшĕн нумай вăй хунă.

"Эревет" ҫинчен "Канаш" нумай ҫырнă. Акă 1996 ҫулта (49№) ҫырнине вулатпăр. "Эревет" — вунă ҫулта" ятлă заметкăран (авторĕ Н. Ларионов) илнĕ йĕркесем кусем (Н. Косырев каласа парать):

"1986 ҫулта "Руслан" культура керменĕнче тутар хорĕ пурччĕ. Манăн та чăваш пултарулăх ушкăнне йĕркелес кăмăл ҫуралчĕ. В.А. Коваленко директор патне пырса шухăша пĕлтертĕм. Виктор Андреевич хаваспах пулăшма пулчĕ. Ҫĕнĕ хулара, авиазавод проходнойĕнче пĕлтерӳсем ҫырса ҫапрăмăр. Чи малтан Фаина Самойловапа хамăн мăшăр Фрида (вăл тутар пулин те чăвашла лайăх пĕлет) килчĕҫ [...] Шупашкара костюмсем ҫĕлеттерме кайса килтĕм. Сцена ҫине чăваш тумĕпе тухрăмăр. Ҫак вăхăталлах Чăваш Енрен Сергей Каликов хореограф килчĕ. Вăл ушкăн сăн-питне чылай лайăхлатрĕ, номерсене илемлетрĕ". /36/

"Эревет" халăх хисепне ҫĕнсе илнĕ, вăл пирĕншĕн халăх юрри-ташшин ҫӳпҫи пулса тăрать. Паян «Эревете» паллă композитор С.П.Толстов ертсе пырать.

"Палнай" ушкăн артисчĕсем пĕрремĕш хут 1992 ҫулта А.Юманăн 60 ҫулхи юбилей каҫĕнче "Ҫăлкуҫ" ятпа тухнă. Виҫĕ хĕрарăм — Нина Еграшкина, Галина Яковлева тата Альбина Степанова халăх юррисене шăрантарнă. Ҫак юбилей хыҫҫăн фольклор ушкăнĕ йĕркелеме шутланă. Майĕпен ушкăна юрлама юратакансем ҫынсем пынă. Баянист та тупăннă. Ушкăна тăвата ҫул Анатолий Ишуков ертсе пынă, ансамбль ятне те вăлах панă. Репетицисене Ҫĕнĕ хулари "Чей ҫуртĕнче" ирттернĕ.

Тепĕр тăвата ҫултан ансамбле ҫамрăк музыкант Станислав Толстов килет. Репертуара ҫĕнетет, хăй кĕвĕленĕ юрăсемпе пуянлатать. Ансамблĕн шайĕ палăрмаллах ӳсет. "Палнай" юрăҫисем районсем тăрăх "Канаш" хаҫат редакцийĕпе пĕрле сахал мар ҫӳреҫҫĕ. Облаҫра, хулара иртекен пĕр мероприяти те ҫак ушкăнсăр иртмест. Вăл халăх ансамблĕ ятне тивĕҫет.

С.Толстов мăшăрĕпе эстрадăна куҫсан палнайсен ертӳҫи Валентина Сымова пулать.

Ушкăнра нумай ҫул ĕнтĕ В.Пименова, Н.Кузюков, Г.Игнатьев,

О.Игнатьева, Г.Игнатьева, Н.Еграшкина юрлаççĕ.

2002 çулта "Палнай" 10 çулхи юбилейне паллă турĕ.

Димитровград хулинчи "Савăнăç" ушкăнăн та хăйĕн сăнсăпачĕ пур. Унăн ертӳçи И. Н. Иванюкова, Атăл леш енчи чăваш халăх юррисене лайăх пĕлекенскер, вĕсене çĕнĕ сĕм кĕртсе сцена çине кăларать, халăх хушшинче сарма пулăшать.

1998 çулхи 2-мĕш номерте Е. Алексеева ушкăн ертӳçинчен интервью илнĕ. Акă мĕн пĕлме пулать кунтан.

И. Иванюкова Çĕнĕ Малăкла районĕнчи Упамсар ялĕнче çуралса ӳснĕ. Ульяновскра пединститут пĕтернĕ. 1983 çулта Димитровграда куçнă. 1995 çулта вара "Савăнăç" çуралать (унта хĕрарăмсем кăна). "Мелекесс" Культура керменне пĕрремĕш хут Упамсарта çуралса ӳснĕ хĕрсем пуçтарăннă — В. Буцаева, Л.Дорофеева, А.Латыпова, Л. Илюнгина. Чăвашсем пĕрле пуçтарăнни, юрлани — кашниншĕн чăн-чăн савăнăç, çавăнтан тухать те ушкăн ячĕ. Малтан Н. Симцов баянист ĕçлет унта. Ушкăн ертӳçи, облаçри "Чăваш шăпчăкĕ" конкурсĕн çĕнтерӳçи, хăй те юрăсем çырма пуçлать. 1996 çулта ансамбль пĕрремĕш хут сцена çине тухать. 1997 çулта "Савăнăç" та халăх ансамблĕ пулса тăрать.

Мелекесс районĕн пуçлăхĕ В. И. Чигаков ку ансамбле ура çине тăма чылай пулăшнă. Владимир Ильич, район администраци пуçлăхĕсенчен пĕртен-пĕр чăваш, Атăл леш енчи чăвашсене аталанма нумай мел туса панă. Паян та вăл наци юхăмĕнчи чи хастарсенчен пĕри, малалла пăхакан çын.

Ульяновск районĕнчи Салмановка ялĕнче те (унта ĕмĕрех вырăссем пурăннă) чăвашсем нумай — çур ял. Шкулти 300 яхăн вĕренекенрен 70 проценчĕ чăваш. Кунта Н. Малышев йĕркелесе янă "Çăлкуç" ансамбль пур. Вăл та облаçри уявсенчен юлмасть, М.Карсакова солисткăн уçă сассине вара нумайăшĕ илтсе киленме пултарнă.

Чăнлă районĕнчи Кунтикав ялĕнчи пултарулăх ушкăнĕ те тĕрлĕ çĕре хутшăннă. Чи хастар артистсем С. Разлуцкая, Н. Маслова, И.Толстова, В. Маслова, О. Шленкина, Л. Легкова. Ку ушкăнра халăх инструменчĕсен ансамблĕ те пур. Ушкăн ертӳçи Иван Александров вара "Кунтикав юррин" сăмахне те, кĕввине те хăех çырнă.

Çакăн çинчен вулакансене 1996 çулхи 38-мĕш номерте А.Мишаади (А. Богатов) çырса пĕлтерет. Вăл хăй те Кунтикавра çуралса ӳснĕ.

1996 çулхи 24-мĕш номерте Çĕнĕ Улхашри драмкружок

çинчен сăмах хускатнă (Н. Ларионов). Ялти Культура çуртĕнче ĕçлеме çуккипе (вăл юхăннă, хупăннă), ун директорĕ М. Борисова çак ĕçе хăйсен килĕнче илсе пырать. Вăл Çĕрпӳри культура училищине пĕтернĕ, куçăмсăр майпа Хусанти культура институтĕнчен вĕренсе тухнă. Драмкружока 10 ытла ача çӳрет. Вĕсем М. Борисова хăй çырнă "Çитмĕл тĕрлĕ мыскара" ятлă комедие виçĕ хут лартса pană. Декорацисем тума драмкружок ертӳçин мăшăрĕ, Александр, пулăшать. Марина Михайловна пурĕ пилĕк пьеса çырнă.

Çакăн пек энтузиастсем çинче тытăнса тăрать те ĕнтĕ ялти культура вучахĕ, çавсен пеккисем сӳнме памаççĕ ăна. Пулăшасчĕ вĕсене тĕрлĕ енĕпе. Пулăшу туйманнине пула лайăх специалистсем хулана тухса каяççĕ. Пурте кайса пĕтсен ялта мĕн тăвĕç вара?

"Чăваш шăпчăкĕ" конкурс – талантсене кăтартмалли вырăн. Ялсенче мĕн чухлĕ пултăклă çын пурăнать!

Пĕрремĕш фестиваль 1993 çулта Ульяновскри Çамрăксен керменĕнче иртрĕ. Унта районсенче ирттернĕ конкурссен çĕнтерӳçисем хутшăнчĕç. Ытларах халăх юррисем янăрарĕç. Жюри (ăна С. Асамат юрăç ертсе пычĕ) 12 шăпчăкран чи лайăххи тесе Н. Максимована палăртрĕ. Иккĕмĕшĕ — Е. Угасина (Кивĕ Майна районĕ), виççĕмĕшĕ — В. Сорокин (Ульяновск).

Акă тата камсем савăнтарчĕç çак кун куракансене: М.Менделеева (Ульяновскра пурăнать, Нурлат районĕнче çуралса ӳснĕ), В.Айкина (Аслă Ключищи ялĕ), Н. Узалуков (Чăвашкасси), К.Тельцов, Л. Романова (Тереньга районĕ, Красноборски ялĕ), Л. Нюркина (Мелекесс районĕ, Турикасси), Л. Ильмукова (Çĕнĕ Малăкла районĕ, Упамсар ялĕ), М. Уткина (Ульяновск), Г. Палькина (Чăнлă районĕ, Пухтел ялĕ).

Иккĕмĕш хут Чĕмпĕр тăрăхĕнчи шăпчăксем 1998 çулта пуçтарăнчĕç. Ку фестивальте Димитровградран килнĕ И.Иванюкова мала тухрĕ. Иккĕмĕш вырăна икĕ артисткăна пачĕç. В. Странина (Çинкĕл хули) тата З. Терентьева (Чăнлă поселокĕ) тивĕçлĕ пулчĕç ăна. Виççĕмĕш вырăна вара виççĕн тивĕçрĕç: А. Рухлина (Ульяновск районĕ, Симĕс Раща поселокĕ), Н. Кушты (Чăнлă районĕ, Пухтел ялĕ), И. Богданова (Кивĕ Майна районĕ, Дмитриево-Помряскино ялĕ).

Конкурс дипломанчĕсем çаксем пулса тăчĕç: Н. Маркина (Çĕнĕ Малăкла), Р. Сайдяшева (Çинкĕл районĕ, Ялавăр ялĕ), О. Чебаков (Чăнлă районĕ, Кĕçĕн Нагаткин ялĕ), Р. Шумилова (Ульяновск хули).

Темиçе уйăха пынă уяв Чĕмпĕр тăрăхĕнче талантсем пуррине кăтартса пачĕ. Вĕсене вăхăтра асăрхаса условисем çеç туса памалла. Хăш-пĕрне пысăк сцена валли те хатĕрлеме пулать. Çине тăрса ĕçлеме çеç ӳркенмелле мар.

Çакăн пек конкурссем Раççейри пĕтĕм чăвашсем валли те ирттермелле.

"Ах, аннеçĕм, анне" юрă чăваш халăх хушшинче анлă сарăлчĕ. С. Кувшинов артист ку юрра таçта та шăрантарать. Хăйĕн аудиокассетине те кĕртнĕ ăна. Авторĕсем пирки çапла çырнă: "Сăвви Г.Коноваловăн, кĕвви халăхăн". Тӳрех каламалла: ку пысăк йăнăш, ултав! Ку юррăн авторĕ — Ульяновск районĕнчи Вышкă ялĕнче пурăнакан А. Никонорова, сăмахĕсене те, кĕввине те (халăх юрри майлă) вăлах çырнă. 1994 çулта ку сăвă "Канаш" хаçатра пичетленнĕ. Анна Степановнан килĕнче çак юрра хăй юрланине ӳкерсе илнĕ видеокассета та упранать.

Чăнах та, аудиокассетăри вариантран Кувшинов юрри виç-тăват сăмахне улăштарнипе уйрăлса тăрать. Тĕслĕхрен, "улт ача" вырăнне С. Кувшинов "тăват ача" тесе юрлать.

Ульяновска концертпа килсен С. Кувшинов сцена çинчен ку истори пирки акă мĕн каларĕ: "Ку юрра эпĕ Аслă Нагаткина аппасем патне хăнана килсен илтнĕччĕ. Аппаран унăн авторĕ кам тесе ыйтрăм. Вăл пĕлмерĕ. Юррине вара Шупашкара илсе кайса студире çыртартăм".

Анна, Полина, Вера Никоноровасене Чĕмпĕр тăрăхĕнче питĕ лайăх пĕлеççĕ. Пĕртăвансем тĕрлĕ концертсенче, уявсенче, "Еткер" телекăларăмра куракансем умĕнче нумай юрланă. Анна пурĕ 40 ытла юрă çырнă: "Кăвайт", "Атте", "Лантăшсем" (ăна Г. Вакку хăйĕн репертуарне кĕртнĕ), "Тăван тавралăхăм"...

Маларах С. Толстов çинчен кĕскен асăннăччĕ ĕнтĕ. Станислав Петрович çинчен каламалли нумай. Музыкант пулса çуралнă вăл, Турă пани пур. Ун ячĕ 1993 çулхи "Чăваш шăпчăкĕ" конкурс хыççăн анлăн сарăлчĕ. Н. Максимова шăпах С. Толстов кĕвĕленĕ "Кĕлленнĕ чунсем" юрра шăрантарса мала тухрĕ. Патăрьел районĕнчи Сăкăт ял каччи пĕр вăхăт хушши Хусанти культура институтĕнче вĕреннĕ, Файзулла Туишев ячĕллĕ преми лауреачĕ пулса тăнă. 1992 çулта Чĕмпĕр тăрăхне куçса килнĕ. Чартаклă районĕнчи Колхознăй поселокĕнче тĕпленнĕ. Малтан Çĕнĕ хулари "Эревет" ансамбльте концертмейстер пулнă — кайран "Палная" ертсе пынă.

Хальхи вăхăтра С. Толстов — пĕтĕм чăваш тĕнчи пĕлекен юрăç тата композитор. Çĕр аллă ытла юрă çырнă вăл, вун-вун юрри

шлягер пулса тӑнӑ. Кам пӗлмест-ха “Сарӑ тюльпансем”, “Шаккарӗҫ кантӑкран”, “Хӗрлӗ чечексем” юрӑсене!

Вӗсене композитор Верония мӑшӑрӗпе пӗрле сцена ҫинчен юрлать, ытти артистсен репертуарӗнче те чылай вӗсем. Темиҫе аудио тата видеокассета кӑларма пултарчӗ ӗнтӗ С. Толстов. Чӑннипех те чунне парса ӗҫлет вӑл чӑваш юрри-кӗввине халӑхра сарасшӑн.

2014 ҫулта Ҫӗнӗ хулара арҫынсен юрӑ ушкӑнне йӗркелесе ячӗҫ, ӑна В.А.Коваленко ертсе пырать, ушкӑна «Сӑрнай» ят пачӗҫ. Ун пекки облаҫра ҫукчӗ-ха.

ххх

Шумовка — Ульяновск районӗнчи вырӑс ялӗ. Анчах 1960-70 ҫулсенче кунта чӑвашсем чылай килсе тӗпленнӗ. Халӗ вӗсем 46 процент (ялта 250 ҫурта яхӑн). Пултаруллӑ чӑваш пики М.Янтушкина Культура ҫурчӗн директорне ларсан чӑваш юрри-кӗвви те илтӗнме тытӑннӑ кунта. 1999 ҫулта вӑл ку ялта пӗрремӗш хут чӑваш уявӗ йӗркелерӗ. Икӗ ҫул маларах вара кунта “Шевле” юрӑ ушкӑнӗ хӑйӗн юррисене янраттарма тытӑнать. С. Рахманова, Н. Егорова, Л.Арефьева, Е. Юнгерова тата ыттисем кунти чӑвашсене хӑйсен илемлӗ юррисемпе савӑнтараҫҫӗ, районти тата облаҫри уявсене хутшӑнаҫҫӗ.

Кашни чӑваш юратакан уяв вара — Акатуй. Ӑна чӗмпӗрсем 1989 ҫулта чӗртсе тӑратрӗҫ, Ульяновскри Ҫӗнтерӳ паркӗнче пӗрремӗш хут ирттерме пултарчӗҫ. 1990 ҫулта ирттермен, 1991 ҫултан вара кашнинчех пӗр сиктермесӗр савӑнаҫҫӗ чӑвашсем Акатуйра. Акӑ 1994 ҫулта Винновка ращинче иртнӗ Акатуй ҫинчен ҫырнине вулатпӑр (27№, авторӗсем А. Степанова, А. Юман). Унта юрӑҫсем, ташӑҫӑсем, купӑсҫӑсем, такмакҫӑсем, ӳкерӳҫӗсем, спортсменсем тата ыттисем хӑйсен пултарулӑхне кӑтартнӑ. Сӑмахран, такмак калакансем хушшинче М. Карсаковапа Л. Чернова ҫитекен пулман. Тӗрлӗ ҫӗртен килсе ҫитнӗ ку уява: Шупашкартан, Салмановкӑран, Вышкӑран, Кивӗ Улхашран, Аслӑ Нагаткинтан...

2014 ҫулта Ульяновскри Ҫӗнтерӳ паркӗнче Акатуй 25-мӗш хут иртрӗ ӗнтӗ.

Акатуйсем пуҫланнӑранпа ҫамрӑк ӑру тӑван халӑх йӑли-йӗркипе, юрри-ташшипе, вӑййисемпе ҫывӑхрах паллашма пултарчӗ.

“Чӑваш ачи, сассуна пар” фестивале те ҫак варкӑш ҫилӗ хускатрӗ. 1996 ҫулхи акан 20-мӗшӗнче Ишевке рабочи поселокӗнче (Ульяновск районӗн центрӗ) пӗрремӗш хут ача-пӑча фестивалӗ пулса иртрӗ.

Хальхи редакци коллективĕ.

Горячев Ю.Ф.

Богатов А.М.

Липин Н.Н.

Ромашкин В.Ф.

Юман А.Ф.

Ромашкина Н.Н.

Ромашкин В.Ф., Ефимова В.А., Домикова С.М.
(сулахайран сылтăмалла).

И.Я.Яковлев ячěллě обществăн председателě Кирюшкин И.С. (пěрреміш ретре, сылтăмран пěрремěш) тата общество хастарěсем.

«Канаш» хаçат вулаканěсен пěрремěш конференцийě. 1994 ç.

Ульяновск облаçĕн кĕпĕрнаттăрĕ – Правительство пуçлăхĕ Морозов С.И.

Редакци тĕпелĕнче Шупашкар хăнисем – Вражкин А.Н. тата Нагорнов В.П.

«Шевле» литпёрлешӳ членёсем.

«Канаш» хаçатăн 15 çулхи юбилейёнче. 2005 ç.

Ромашкин В.Ф., Ургалкин П.П., Казаков Н.А.

Совет Союзӗн Геройӗ Воробьёв Е.Т. килӗнче.

Николаев А.Г. космонавт лётчик редакцие парнеленĕ сăн ӳкерчĕк.

Ромашкин В.Ф. тата Ларионов Н.Н.

Розов Н.Д, Данилов Л.И., Ашкеров А.А., Кадебин Н.К.

Редакцире хӑнара – Саккунсем кӑларакан Пуху депутачӗ Еленкин А.Г. тата Ульяновск хули Думин депутачӗ Столяров П.К.

УОЧНКА председателӗ Сваев В.И. *(варринче ларать)* тата Розов Н.Д. канашҫӑсемпе.

Иванов Д.Г.

Тарават В.Н.

Пресса фестивалěнче.

Вулакансен конференцийĕ. 2014 ç.

«Медиакаç» фестивальте. 2014 ç.

«Шевле» литпӗрлешӳ.

Ульяновскри Чӑваш культура кунӗнче – Шупашкар хӑнисем.

— Ачасем хамăр чĕлхене, кун-çула пĕлсен — пирĕн малашлăх пур. Хамăр умри ырă тĕллевсене пурнăçлама хăюллăрах пулмалла, — тесе пĕтĕмлетрĕ ун чухне Шупашкартан килнĕ В. Станьял, Чăваш таврапĕлӳçисен пĕрлĕхĕн ертӳçи. Фестивальте пурĕ 15 ушкăн хăйĕн пултарулăхне кăтартрĕ: Чăнлă районĕнчен — Çĕнĕ Улхашри (ертӳçисем С. Сидулова, М. Борисова), Кивĕ Улхашри (В.Кадебина), Кунтикаври (Ф. Щеголькова, И. Александров), Ирçелĕнчи (Л Стаканова), Вăта Тимĕрçенти (Г. Горбунова, С. Телеева, С. Мигукова), Пухтелĕнчи (Н.Кушты) шкулсем, Çинкĕл районĕнчен — Уличери (Н. Куракова), Ялавăрти (В. Степанов) шкулсем, Майна районĕнчен — Чӳрекелĕнчи (Л. Ярославская, Т. Ларкина) шкул, Çĕнĕ Малăкла районĕнчен — Курак Хăви (М. Спиридонова) ялĕнчи шкул, Кивĕ Кăлаткă районĕнчен — Чăваш Кăлаткăри (Е. Васильева, Р. Невматуллина, Р. Бахтияров) шкул, Ульяновск районĕнчен — Елшанкăри (З. Ярзуткина) шкул.

Облаçри вĕрентӳ управленийĕ Чăваш Кăлаткăран, Кунтикавран, Курак Хăвинчен, Елшанкăран, Пухтелĕнчен, Ирçелĕнчен, Кивĕ Улхашран килнĕ ушкăнсем лайăх хатĕрленнине палăртрĕ.

Апла пултăклă ачасем пур иккен пирĕн, вĕсене тĕрĕс çул кăтартса вĕренме лайăх майсем туса памалла. Ку пиртен — аслисенчен — килет. Ун чух чăваш ачин сасси уççăн янăрĕ, инçете кайĕ.

Тăваттăмĕш фестивале ачасем 2002 çулхи раштав уйăхĕн 18-мĕшĕнче Ульяновскри филармоние пухăнчĕç. Унта Чăнлă районĕнчи Ирçел, Кунтикав, Çĕнĕ Улхаш шкулĕсем, Ульяновск районĕнчи Аслă Ключищи, Елшанка, Симĕс Раща, Унтăр шкулĕсем, Вешкайма районĕнчи Каргин шкулĕ, Майна районĕнчи Чӳрекел шкулĕ, Карсун районĕнчи Усть-Урень, Белозерье шкулĕсем, Мелекесс районĕнчи Сахча, Турикасси шкулĕсем, Çинкĕл районĕнчи Ялавăр шкулĕ, Барăш районĕнчи Аслăял, Эшке шкулĕсем хутшăнчĕç. Унсăр пуçне Ульяновскри 55-мĕш, 73-мĕш, 79-мĕш шкул ачисем те пурччĕ. Димитровградран килнĕ 6 çулхи А. Новичков те тухрĕ сцена çине.

Юлашки вăхăтра Ульяновск хулинче чăвашсен авалхи уявĕсене çĕнетсе тăратрĕç: Çăварни, Кĕрсăри, Улах...

Çăварни уявне Чĕмпĕр чăваш шкулĕн территоринче ирттереççĕ, тĕрлĕ ялсенчен хăнасене чĕнеççĕ. Патăрьел тăрăхĕнчен те пулнăччĕ кунта артистсем. Веçех йăлапа ирттереççĕ уява: улăмран тунă хĕрарăм кӳлепине çунтарни те, çунашкапа ярăнни те, икерчĕ (хĕвел палли) пĕçерни те, янăравлă шăнкăравсем çакса

лашапа ярӑнни те, тӗрлӗ вӑйӑсем те, конкурссем те. Ҫакӑнтах тӑм шӑхличсем сутаҫҫӗ. Кӗҫӗн Ҫӑварнире ҫынсем пӗр-пӗринчен каҫару ыйтаҫҫӗ. Ҫавӑнпа та кунта: "Каҫар мана, Турӑ каҫартӑр, эс те мана каҫар", — тени илтӗнет тӑтӑшах.

Ҫак уяв ҫинчен "Канаш" хаҫатра (2001 ҫул, 11 №) Н. Еграшкина ҫырса кӑтартнӑ.

И. Я. Яковлев шкулӗн комплексӗнчех 2000 ҫулхи чӳк уйӑхӗнче чӑвашсем пӗрремӗш хут Кӗрсӑри кӗрекине пуҫтарӑнчӗҫ. Пуҫтараканӗ — чӑваш культура центрӗ (директорӗ А. Еграшкин). Аякран килнӗ хӑнасем те пурччӗ: Патӑрьелӗнчи 7-мӗш техника училищин делегацийӗ. Уяв илемӗ вара "Палнай" ансамбль пулчӗ (ертӳҫи В. Сымова).

Аслӑ Нагаткинри В. Тарават ертсе пыракан ача-пӑча ушкӑнӗсем ҫинчен те сӑмах хускатмалла. 90-мӗш ҫулсен пуҫлӑмӑшӗнчех йӗркелесе янӑ чӑваш кружокне Валентина Николаевна. 27-мӗш техника училищинче вӑл "Ӗмӗт" ансамбле чӑваш хӗрӗсене пуҫтарать. Тӑван чӗлхепе калаҫманскерсене малтан ҫӑмӑлах пулмасть. Сӑмахран, "шурӑ-шурӑ тутӑрсем" тесе калама вӗрентме кӑна мӗн чухлӗ вӑхӑт кирлӗ! Хӑшӗсем чылай вӑхӑт иртсен те "шуруп" теҫҫӗ. Ҫак сӑмах ҫаврӑнӑшне лайӑх калама вӗренсен ача чӗлхи уҫӑлать, юрлама та, сӑвӑ калама та хӑнӑхать. "Шӑпчӑк ансамбль каярах йӗркеленет — 1995 ҫулта. Унта кӗҫӗнреххисем пуҫтарӑннӑ — 1-5-мӗш классем. Вӗсем Аслӑ Нагаткинри Пултарулӑх ҫуртӗнче хӳтлӗх тупнӑ. Шӑпчӑксем "Чӑваш ачи, сассуна пар" фестивале, облаҫри конкурссене хутшӑнса призсем илнӗ. Ахальтен мар ушкӑнсен ертӳҫине В. Игнатьева-Таравата "Раҫҫей Федерацийӗн культурӑн тава тивӗҫлӗ ӗҫченӗ" хисеплӗ ят панӑ.

Ульяновск облаҫӗнче ҫӗр ытла наци ҫыннисем пурӑнаҫҫӗ. Кашни халӑх хӑйнееврӗлӗхне сыхласа хӑварассишӗн пурӑнать. Тӗрлӗ нацисен обществисем, наципе культура автономисем 20 ытла кунта.

Вӗсен ӗҫне пулӑшса тӑма, аталантарма 1989 ҫулхи юпа уйӑхӗнче область Совечӗн ӗҫтӑвкомӗ Ульяновскра Туслӑх ҫурчӗ (директорӗ С.А.Орлова) уҫма йышӑну кӑларать. 1994 ҫулта ӑна урӑхларах ят параҫҫӗ — Наци культурисене ҫӗнетсе аталантаракан центр. Культура кунӗсем, фестивальсем, наци уявӗсем... Пурте ун урлӑ иртеҫҫӗ.

Нацисен хушшинчи ҫыхӑнӑва аталантаракан центрӑн филиалӗсем уҫӑлаҫҫӗ: 1995 ҫулта — Тутар культура центрӗ (директорӗ Г. Герасимова); 1999 ҫулта — Чӑваш культура центрӗ

(малтанхи директорĕ А. Еграшкин, халĕ И. Гаврилова). 2002 çулта мордвасем те çакăн пек заведени йĕркелеççĕ (А. Чурбанов).

Центрăн пултарулăх коллективне наци культурисен методисчĕсем кĕреççĕ: мордвасен — С. Будылева, чăвашсен — Е.Рузанова

“Чăваш шăпчăкĕ”, “Чăваш ачи, сассуна пар” фестивальсем, Акатуйсем, “Алла-аллăн” çемье уявĕ шăпах çак центр тăрăшнипе иртме пултарнă. Çаплах кунта нимĕçсен, мордвасен, тутарсен, еврейсен, азербайджансен уявĕсем те иртеççĕ.

Пысăк фестивальсем те йĕркелеççĕ кунта ĕçлекенсем.

1994 çул (авăн) — Ульяновскри Атăлçи нимĕç культурин халăхсен хушшинчи 1-мĕш фестивалĕ иртнĕ.

1997 (авăн) — тĕрĕк халăхĕсен 1-мĕш фестивалĕ.

1997 (нарăс) — облаçри тĕрĕк халăхĕсен 1-мĕш фестивалĕ.

2002 (авăн) — тĕрĕк халăхĕсен регионсен хушшинчи фестивалĕ — “Атăлçипе Урал хушшинче”.

2002 (юпа) — финн-угор халăхĕсен регионсен хушшинчи 1-мĕш фестивалĕ.

Çаплах центр тĕрлĕ выставкăсем, юбилей каçĕсем ирттерет.

Çакăнтах тĕрлĕ пултарулăх ушкăнĕсем ĕçлеççĕ. Чăвашсен çаксем: “Эревет” (ертӳçи Н. Косырев), “Палнай” (В. Сымова), “Илем” вокал ушкăнĕ (малтан А. Шламбиров пулнă, унтан – А.Чурбанов).

Кунта Чĕмпĕр тăрăхĕнчен тухнă паллă культура çыннисене асăнса хăвармалла.

Чăвашсем хушшинчен тухнă пĕрремĕш СССР халăх артисчĕ А.К.Ургалкин Çинкĕл районĕнчи Ялавăр ялĕнче çуралса ӳснĕ.

М. Г. Еграшкина Чăнлă районĕнчи Каша ялĕнчен. 1920 çулта çуралнă. Мускавра ГИТИСРА вĕреннĕ. 20 çул хушшинче Чăваш патшалăх академи театрĕнче 20 ытла роль калăпланă. Ăна чăваш пукани тенĕ.

З. М. Афанасьева-Рейтер—Чăвашкасси хĕрĕ. Чăваш патшалăх юрăпа ташă ансамблĕнче юрланă, пултарулă солисткăсенчен пĕри пулнă. 1985 çулта Чăваш Республикин тава тивĕçлĕ артистки ятне илнĕ. Халĕ Çĕнĕ Ульяновскра пурăнать.

Çĕнĕ Малăклари Культура çурчĕн методисчĕ Н. Н. Бикметова — Раççей Федерацин культурăн тава тивĕçлĕ ĕçченĕ. Çакăн пек хисеплĕ ята А.Ф.Юман тата В.Н.Тарават та тивĕçнĕ.

Чăваш пичечĕ — ăс-хакăл культурин пĕр пайĕ

Телевидени

Каларăмăр ĕнтĕ, массăллă информаци хатĕрĕсен пĕрремĕш тĕллевĕ — халăх патне юлашки хыпарсене, паянхи çĕнĕлĕхсене илсе çитересси. "Канаш" хаçатпа пĕр çултах, 5 уйăх маларах, Ульяновск телевиденийĕнче "Еткер" ятлă телекăларăм йĕркеленсе кайрĕ.

Ун пĕлтерĕшне Нурлат хулинче пурăнакан (Тутарстан) А.Федорован "Еткер" редакцине янă çырăвĕ уçса парать. "Эпĕ сакăрвунă çула çывхаратăп. Ачасем вырăссем хушшинче пурăннипе тăван чĕлхене вĕренеймерĕç. Хама вара ватлăх кунсенче чăвашла телепередача курма тӳр килнĕшĕн телейлĕ тесе шутлатăп, питĕ-питĕ савăнтăм чăваш сăмахĕ эфирта янăранăшăн. Пĕрремĕш хут илтсен савнăç куççулĕ тухрĕ. Пехил сире", — çакăн пек çырса янă вăл (кун пирки 1994 çулхи 26-мĕш номерте вулама пулать). /37/

"Еткере" пуçарса ярас тесе А. Цыганов, Н. Романов, А. Богатов нумай тăрăшнă. Малтанхи тăвата передачăна ертсе пыма вара Шупашкартан Юхма Мишши килсе çӳренĕ. Вĕсем Р. Шепельковăпа пĕрле ĕçленĕ. Çаплах Шупашкартан килнĕ Р. Сарпи, С. Асамат, В.Синичкин хутшăннă вĕсене йĕркелеме.

Юпа уйăхĕнче вара пĕрремĕш хут эфира Чăваш патшалăх университечĕн историпе филологи факультечĕн студенчĕ Олег Мустаев (Елчĕк районĕнчи Çĕнĕ Эйпеç ялĕнче çуралса ӳснĕскер) тухать. Ăна вăл паян кунчченех ертсе пырать. Маларах икĕ эрнере пĕрре тухатчĕ ку телекăларăм, унтан эрнере пĕрре 40-45 минут курма пултаратчĕç ăна чăвашсем. Халĕ каллех -- икĕ эрнере пĕрре. Чĕмпĕр тăрăхĕнчи чăвашсем патне кăна мар, Чăваш Ен, Тутарстан (8 район), Самар, Пенза облаçĕсен хăш-пĕр кĕтесне те çитетчĕ "Еткер". Ытти регионти чăвашсем те ăна интересленсе куратчĕç. Халĕ ун хумĕсем 50 çухрăмран ытла каймаççĕ.

Тĕрлĕ хыпарсем пĕлме пултараççĕ "Еткерте" чăвашсем, унта творчество çыннисем, пуçлăхсем тухса калаçаççĕ. Саламлă çырусем те йышăнаççĕ унта, чăвашсем чи паллă юрăçисене курса савăнма пулать.

"Шевле" литература пĕрлешĕвĕ

1920 çулта Чĕмпĕр кĕпĕрнин халăх вĕрентĕвĕн пайĕн чăваш секцине ертсе пыракан Алексей Милли пирĕн тăрăхри чăваш çыравçисене пĕрле пуçтарать, "Чăвашла çыракансен

ушкăнĕ” йĕркелет. Çак ушкăн 1920-21 çулсенче Чĕмпĕрте “Атăл юрри” журналăн икĕ номерне кăларать, ялсем тăрăх çӳресе халăх сăмахлăхне пуçтарать.

Çак “Чăвашла çыракансен ушкăнĕ” тата “Канаш” союз никĕсĕ çинче каярах Писательсен союзĕ йĕркеленсе каять.

1997 çулта Чĕмпĕр Енри чăваш çыравçисем “Канаш” хаçат пулăшнипе каллех пĕр чăмăра пĕрлешрĕç, “Шевле” литпĕрлешӳ туса хучĕç. Ăна Н. Ларионов ертсе пырать. “Шевле” литпĕрлешӳ “Чăвашла çыракансен ушкăнĕн” ĕçне малалла тăсать. Çак кĕске хушăрах литпĕрлешӳ куçа курăнмалла ĕçсемпе палăрчĕ. “Канаш” хаçатпа тачă çыхăнса ĕçлесе “Атăл юрри” журналăн 3-мĕш номерне кăларса тăма май пулчĕ. Çаплах 2000 çулта облаçри чăваш çыравçисен “Шевле çути” альманахне пичетлесе кун çути кăтартнă. 2012 çулта журналăн 4-мĕш номерĕ тухрĕ. “Шевле” литпĕрлешӳ йĕркеленсе кайнăранпа унăн членĕсем — Н. Ларионов, В. Деменкова, В. Тарават, А. Ырьят, А.Богатов, П.Ишутов, А.Никонорова, Н.Васильева, А.Юман, Н.Еграшкина, Е.Алексеева, Е.Мустаева — хăйсен илемлĕ сăмах кĕнекисене кăларма пултарчĕç. Çаплах ытти авторсене те пулăшнă. Тутарстанра пурăнакан Н. Дворовăн, Н. Матросовăн, Н.Паймуратовăн кĕнекисене йĕркелесе, редакцилесе кун çути кăтартнă.

“Шевле” литпĕрлешӳ членĕсен хайлавĕсем Шупашкарта тухса тăракан хаçат-журналта та тăтăшах пичетленеççĕ.

Литпĕрлешӳ членĕсен йышĕ 30 çынна яхăнччĕ малтан, халĕ чакрĕ самаях. Вĕсем вăхăтран вăхăта редакцире, Ульяновскри 17-мĕш библиотекăра пухăнса ларусем ирттереççĕ: пĕр-пĕрин хайлавĕсене тишкереççĕ, канашлаççĕ, çĕннине шыраççĕ. Вырăнти вырăс çыравçисене те чĕнеççĕ унта. Раççейри паллă поэтпа, пародистпа Г. Медведовскийпа тĕл пулнă. Шупашкартан Юхма Мишши тата Чĕкеç Люççи те килсе кайнăччĕ «Шевле ларăвне.

“Шевле” литпĕрлешӳ çаплах халăх сăмахлăхне пуçтарать, вĕсенчен пĕр-пĕр кĕнеке хатĕрлеме шутлать. Çаплах “Канаш” хаçатра литература конкурсĕ йĕркеленĕ. Унта виçĕ пай — “Проза”, “Поэзи”, “Критика тата публицистика”.

Çитменлĕхсем, йывăрлăхсем чылаях-ха “Шевле” литпĕрлешĕвĕн. Чи пĕрремĕш — çамрăксем çак ĕçе хастарах хутшăнманни. Унсăрăн Чĕмпĕр çыравçисен пуласлăхĕ çук. Çамрăксемпе ĕçлесси тĕп вырăнта пулмалла. Хатĕрлесе хунă журнала, альманаха укçасăр ниепле те кун çути кăтартма май çук. Çыравçăн вара пултарулăха ӳстерес тесен пичетленес пулать. Çаплах хайлавсене вырăсла куçарса тĕнче литературине кĕме тăрăшмалла. Унта та Чĕмпĕр чăвашĕсен йĕрĕ пултăр.

Чĕмпĕр Ен чăваш çыравçисем

Алексей Антипович Ашкеров.

1936 çулхи чӳк уйăхĕн 10-мĕшĕнче Тутарстанри Пăва районне кĕрекен Элшел ялĕнче çуралнă, çакăнтах вăтам пĕлӳ илнĕ. Пăвари техника училищине пĕтернĕ. Виçĕ çул Çурçĕр Казахстанра пурăннă.

1963 çултанпа Ульяновскра. 35 çул ытла йывăр станоксем тăвакан заводра слесарь-механикра мĕн пенсие кайиччененех ĕçленĕ.

Малтанхи сăвви 1952 çулта Хусанти "Хĕрлĕ Ялав" хаçатра пичетленнĕ. Каярах сăввисемпе юптарăвĕсем Çĕпрел тата Пăва район хаçачĕсенче кун çути курнă.

А. Ашкеров тарăн шухăшлă юптарусем çырать, çакă унăн — тĕп жанрĕ. Лирикăлла сăвăсем хайлать. Вăл "Шевле" литпĕрлешӳ членĕ.

Александр Михайлович Мишаади (Богатов).

1935 çулхи январĕн 15-мĕшĕнче Ульяновск облаçĕнчи Чăнлă районĕнчи Кунтикав ялĕнче çуралнă. 1950 çулта çичĕ çуллă шкул пĕтерсен тухсан Ульяновскри чăваш педучилищинчен 1954 çулта вĕренсе тухать. 1954-1957 çулсенче çар хĕсметĕнче тăрать. Таврăнсан (1957-1960) Ульяновскри пединститутра вĕренет. Сакăр çул хушши Теччĕри вăтам шкулта ĕçлет, пĕр çул Унтăрти шкул директорĕ пулнă. 1969-1971 çулсенче КПСС Ульяновск райкомĕнче вăй хурать, унта пай заведующинчен райком секретарĕ таран ӳсет, пĕр хушă райĕçтăвком председателĕ çумми те пулать. 1983-1985 çулсенче КПСС обкомĕн инструкторне илеççĕ, кайран "Ульяновская правда" хаçатра редактор çумминче ĕçлет. 1986-1990 çулсенче КПСС обкомĕнчи пичет секторĕн заведующийĕнче тăрăшать. Шăпах çавăн чух вăл облаçри чăвашсен "Канаш" хаçатне йĕркелесе ярас тĕлĕшпе çине тăрса ĕçленĕ те.

1990-1991 çулсенче А. М. Богатов КПСС Ульяновск райкомĕн иккĕмĕш секретарĕ пулать. 1992-1994 çулсенче "Канаш" хаçатра ĕçлет, пĕр хушă пичет управленийĕн пуçлăхĕн çумĕ те пулать, кайран каллех хаçата таврăнать.

"Важное звено перестройки" (1988), "Воспитанники

Яковлевской школы", (1997), "Возрождение" (1998), "Это начиналось так" (1999) "Партократы", "Восхождение" кӗнекесен авторӗ. Пурӗ унӑн 30 кӗнеке.А. Богатов вырӑсла сӑвӑсем ҫырать. "Шевле" литпӗрлешӳ членӗ.

Валентина Васильевна Деменкова.

1924 ҫулхи раштав уйӑхӗн 8-мӗшӗнче Чӑваш Республикинчи Комсомольски районне кӗрекен Хирти Сӗнтӗр ялӗнче ҫуралнӑ. Ялти шкул хыҫҫӑн Патӑрьелӗнчи педучилищӗрен вӗренсе тухнӑ. Кун хыҫҫӑн 35 ҫул хушши ачасене вӗрентнӗ. "Халӑха вӗрентес ӗҫ отличникӗ" ята тивӗҫнӗ. Вӑрҫӑ ҫулӗсенче Комсомольски районӗнчи Виҫпӳртри вӑтам шкулта, кайран мӗн пенсие тухичченех ҫав районти Нӗркеҫри сакӑр ҫуллӑ вӗренмелли шкулта вӑй хунӑ.

1979 ҫулта Ульяновск облаҫӗнчи Ульяновск районне кӗрекен Аслӑ Ҫӑлкуҫ ялне куҫса килнӗ.

Пиллӗкмӗш класра вӗреннӗ чухнех сӑвӑсем ҫырнӑ. "Ялав" журналта тӑтӑшах пичетленнӗ. Прозӑпа та ӑнӑҫлӑ ӗҫлет.

А. Талвир ячӗллӗ премин лауреачӗ (1999).

Пӗрремӗш кӗнеки – "Кӗтнӗ шуҫӑм" (1999).

Раҫҫей Писательсен союзӗн членӗ.

"Шевле" литпӗрлешӳ членӗ. Вилнӗ.

Лаврентий Иванович Данилов.

1959 ҫулта нарӑсӑн 17-мӗшӗнче Чӑваш Республикине кӗрекен Тӑвай районӗнчи Сӑхӑтпуҫ ялӗнче йышлӑ ҫемьере ҫуралнӑ. 1975 ҫулта вӑтам шкул хыҫҫӑн Канаш хулинчи ГПТУ-2 училищинче вӗреннӗ. 1977-1979 ҫулсенче салтак хӗсметӗнче тӑнӑ, чаҫри "На боевом посту" стена хаҫатне йӗркелесе пынӑ.

Сӑвӑсемпе шӳтлӗ калавсем шкулта ҫырма тытӑннӑ. "Ял ӗҫченӗ", "Ҫӗнӗ ҫул", "Пионер сасси" хаҫатсенче пичетленнӗ.

1980 ҫултанпа Ульяновскри Засвияжски милици уйрӑмӗнче ӗҫлет, прапорщик. Нумай ҫул хушши "Колючка", "На боевом посту" стена хаҫачӗсенче фотокорреспондент ӗҫӗсене туса пынӑ.

Ӑна "Милици отличникӗ", "Класлӑ специалист", "Кӑлтӑксӑр ӗҫленӗшӗн" 3-мӗш тата 2-мӗш степеньлӗ медальсемпе, "МВД-200 ҫулта" паллӑпа наградӑланӑ. "Охрана" символикиллӗ сехете Шалти ӗҫсен министерствинчен тивӗҫ пулнӑ.

Л. Даниловӑн 1997 ҫулта милици ӗҫӗ ҫинчен "Чтобы помнили" кӗнеки тухнӑ. Унӑн хайлавӗсене "Шевле ҫути" кӗнекепе "Атӑл юрри" журналта, "Канаш", "Хыпар", "Ялав", "Капкӑн", "Правопорядок"

редакцийĕсенче пичетленĕ. Чи пĕлтĕрĕшлисем: "Тарăн Çырма Пуçĕ", "Самана", поэма-пайăтсем. Çырнисене вырăсла та куçарать.

Л. Данилов — "Шевле" литпĕрлешĕвĕн яваплă секретарĕччĕ. 2014 çулта тăван ялне пурăнма куçса кайрĕ.

Николай Константинович Кадебин.

1944 çулхи кăрлачăн (январь) 1-мĕшĕнче Ульяновск облаçĕнчи Чăнлă районне кĕрекен Кивĕ Улхаш ялĕнче çуралнă.

1960 çулта ялти вăтам шкултан вĕренсе тухсан Шупашкарти
И. Я. Яковлев ячĕллĕ Чăваш патшалăх институчĕн художествăпа графика факультетне кайса кĕнĕ. Ăна 1972 çулта пĕтерсе тухнă. Кун хыççăн Кивĕ Улхашри вăтам шкулта ачасене вĕрентнĕ. 1975-1978 çулсенче Пухтелĕнчи вăтам шкул директорĕ пулнă. 1982-1990 çулсенче — Кивĕ Улхашри вăтам шкул директорĕ. Халĕ çак шкултах сăнарлă искусствăпа черчени тата тăван чĕлхепе литература предмечĕсене илсе пырать.

Чăнлă районĕнчи таврапĕлӳçĕсенчен пĕри. Унăн тăван тавралăхпа паллă ентешĕсем çинчен çырнă тĕпчев ĕçĕсем "Танкист", "Çилçунат" журналсенче, "Ульяновская правда", "Канаш" тата Чăнлă хыпарĕсем" хаçатсенче чылай пичетленнĕ. Н. К. Кадебин пуçарнипе 1978 çулта Кивĕ Улхашри вăтам шкулта таврапĕлӳ музейĕ уçăлнă. Нумай çул хушши ăнăçлă ĕçленĕшĕн Чăваш Патшалăх Канашĕн Хисеп грамотине тивĕçнĕ. "Чăваш халăх ăсчахĕ", "Раççей Федерацийĕн тава тивĕçлĕ учителĕ" хисеплĕ ятсем парса чысланă.

Вăл "Хисеплĕ таврапĕлӳçĕ" ята та тивĕçнĕ. "Шевле" литпĕрлешӳ членĕ.

Елена Николаевна Кузьмина.

1956 çулхи ноябрĕн 4-мĕшĕнче Тутарстан Республикинчи Пăва районĕнчи Элшел ялĕнче çуралнă. 1974 çулта вăтам шкултан вĕренсе тухнă. И. Н. Ульянов ячĕллĕ Чăваш патшалăх университечĕн историпе филологи факультетне вĕренсе пĕтернĕ.

Шкулта вĕреннĕ чухнех калавсем çырнă. "Пионер сасси" хаçат редакцийĕнче "Çамрăк журналист" конкурс çĕнтерӳçи пулнă. Калавĕсем "Канаш", "Чăнлă хыпарĕсем" хаçатсенче, Шупашкарти тĕрлĕ хаçат-журналта пичетленнĕ. 1979 çултанпа "Чăнлă хыпарĕсем" район хаçатĕнче вăй хурать.

"Шевле" литпĕрлешӳ членĕ.

Ытларах проза жанрĕпе çырать.

Анна Степановна Никонорова.

Тутарстанри Пăва районне кĕрекен Таккавар ялĕнче 1952 çулхи çу уйăхĕн 27-мĕшĕнче çуралнă. 1969 çулта Элшелĕнчи вăтам шкултан вĕренсе тухнă. Каярах суту-илӳ техникумне пĕтернĕ.

Чи малтанхи калавĕ Пăва район хаçатĕнче 1967 çулта кун курнă. Каярахпа "Аван-и", "Самана" хаçатсенче пичетленнĕ. Унăн хайлавĕсем "Канаш" хаçатра тăтăшах пичетленсе тăраççĕ. Вăл темиçе юрă авторĕ, сăмахне те кĕввине те хăех çырнă. Анна Никонорова прозăра та çитĕнӳсем тунă, "Канаш" хаçат конкурсĕн лауреачĕ.

1981 çултанпа 30 çул ытла Ульяновск районĕнчи Вышкă ялĕнче пурăнчĕ, халĕ Пăвара пурăнать.

"Шевле" литпĕрлешӳ членĕ.

Валериан Федорович Ромашкин.

1950 çулхи чӳк уйăхĕн 19-мĕшĕнче Ульяновск облаçĕнчи Чăнлă районĕнчи Анат Тимĕрçен ялĕнче çуралнă. Вăтам шкул пĕтерсен Çинкĕлте педучилищĕре вĕренет. 1970 çулта учительте ĕçлеме пуçлать. Пĕр хушă — Вăта тата Анат Тимĕрçен ялĕсенчи колхозра ("Память Куйбышева") комсомол организаци секретарĕнче ĕçлет.

1979 çулта Ульяновскри И. Н. Ульянов ячĕллĕ патшалăх пединститутĕнчен вĕренсе тухать, аслă пĕлӳ илнĕ хыççăн тĕрлĕ шкулта учительте, кайран директорта вăй хурать. Кунтан ăна КПСС райкомне ĕçлеме илеççĕ. Унта инструктор, пай заведующийĕ пулать. 1985 çулта Чăнлă район хаçачĕн редакторне куçараççĕ.

1989 çулта облаçра тăван чĕлхепе "Канаш" хаçат тухма пуçласан унăн тĕп редакторĕ пулать. В. Ф. Ромашкин — Раççей Журналистсен союзĕн членĕ, Чăваш халăх академикĕ, Чăваш наци культурин тава тивĕçлĕ ĕçченĕ. "Чуваши Симбирского Поволжья" кĕнеке авторĕсенчен пĕри.

"Тăван ялăм, савнă ялăм" поэми — унăн творчествинче тĕп вырăнта.

Мария Алексеевна Селендеева.

1948 çулхи кăрлачăн 12-мĕшĕнче Ульяновск облаçне кĕрекен Чăнлă районĕнчи Чăвашкасси ялĕнче çуралнă.

1966 çулта кӳршĕри Кивĕ Улхашри вăтам шкултан вĕренсе тухнă. Пĕр хушă лавккаçăра ĕçленĕ. Куçăн мар вĕренсе Ульяновскри И. Н. Ульянов ячĕллĕ пединститут пĕтернĕ. 1969-1971 çулсенче

Çĕнĕ Улхашри вăтам шкулта кĕçĕн классенчи ачасене вĕрентнĕ. 1971 çултанпа — Чăвашкассинчи пуçламăш шкул учительници.

М. Селендеева хăйĕн сăввисенче тĕнче илемне, кун пуçламăшне, юратупа ĕмĕт, туслăх енĕсене ăнăçлă сăнласа кăтартма пĕлет.

Унăн сăввисем "Канаш", "Чăнлă хыпарĕсем" хаçатсенче пичетленнĕ. "Шевле" литпĕрлешӳ членĕ. Темиçе кĕнеке авторĕ.

Михаил Андреевич Сугалов (Серте Мишши).

Тутарстан Республикине кĕрекен Теччĕ районĕнчи Кăнна Кушки ялĕнче 1947 çулхи утă уйăхĕн 12-мĕшĕнче çуралнă. Ульяновскри педагогика университетĕнчен вĕренсе тухнă. Тĕрлĕ çулсенче учительте, "Авангард" (Теччĕ районĕ), "Сувар" (Хусан хули), "Канаш" (Ульяновск) хаçатсенче журналистра ĕçлет.

Серте Мишшин сăввисенче тавракурăмпа çынсен шăпи, юрату кĕвви, тăнăçлăхпа туслăх кĕввисем пысăк вырăн йышăнаççĕ. Раççей Писательсен союзĕн членĕ. "Хирти тăман" (1995), "Йĕплĕ пуç кăшăлĕ" (1999) тата ытти кĕнекесен авторĕ.

Петр Деомидович Соловьев.

1945 çулхи пуш уйăхĕн 1-мĕшĕнче Мускав облаçĕнчи Рошаль хулинче çуралнă. Ачалăхĕ Чăваш Енри Патреккел ялĕнче иртнĕ. Вăтам пĕлӳ илнĕ.

1964-1967 çулсенче çарта хĕсметре тăнă. Унтан таврăнсан Элекçей Тимешри кирпĕч заводĕнче ĕçленĕ.

1974-1977 çулсенче Гомель патшалăх университетĕнче вĕреннĕ, физкультура учителĕ пулса тăнă.

1986 çултанпа Ульяновск облаçĕнчи Скугареевкăра 23-мĕш училищĕре физкультура вĕрентет.

Çăмăл атлетикăпа ăмăртса ветерансем хушшинче вунă хутчен Раççей чемпионĕ пулнă. Хăй кĕвĕленĕ юрăсем нумай. Сăввисенче паттăрлăх, шанăç, юрату, илем кĕвĕленеççĕ.

"Шевле" литпĕрлешӳ членĕ. Вилнĕ.

Валентина Николаевна Игнатьева (Валентина Тарават).

1946 çулхи çурлан 19-мĕшĕнче Тутарстан Республикине кĕрекен Çĕпрел районĕнчи Турхан Упи ялĕнче учитель кил-йышĕнче çуралнă. Пăвари медицина училищине пĕтерсе тухнă. Ульяновскри

И. Н. Ульянов ячĕллĕ пединститутра вĕреннĕ. 1978 çултанпа Чăнлă районĕнчи Аслă Нагаткин ялĕнче 27-мĕш СПТУра ĕçлет. Икĕ фольклор ушкăнне ертсе пырать. Раççей Федерацийĕнчи Писательсен союзĕн членĕ, Чăваш Республикинчи Композиторсен ассоциацийĕн членĕ, Раççей культурин тава тивĕçлĕ ĕçченĕ, Ульяновскри чăвашсен наципе культура автономин Чăнлă районĕнчи филиалĕн пуçлăхĕ.

Кĕнекисем: "Ĕçчен мăнук" (1992), "Уяв парни" (1993), "Хура хăлха" (1994), "Кавир тĕртетĕп чечекрен" (1996), "Запишите в первый класс (1994), "С днем рождения" (1994), "Мне с надеждой повезло" (1997), "Эхо" (1999). 40 юрă, 25 кĕнеке авторĕ.

В. Тараватăн юррисемпе сăввисенче тăван тавралăхăн илемĕ, ачалăх тĕнчи сассисем, телей те туслăх, тăнăçлăх кĕввисем янăраççĕ.

"Шевле" литпĕрлĕшӳ членĕ.

Анатолий Сафронович Чебанов.

1937 çулта Тутарстан Республикинчи Çĕпрел районне кĕрекен Чăнлă Шăхаль ялĕнче çуралнă. Хурăнвар-Шăхалĕнче вăтам шкултан вĕренсе тухнă хыççăн Пăвари техника училищинче ял хуçалăх механикне вĕреннĕ. Куçăн мар йĕркепе Курганри ял хуçалăх институтĕнче зооинженера вĕреннĕ. Мĕн тивĕçлĕ канăва кайиччен хуçалăхсенче тĕп зоотехникра ĕçленĕ. А. Чебанов — Раççей Федерацийĕн Писательсен союзĕн членĕ. Вăл çырнă пьесăсем тăрăх Чăваш академи драма театрĕ паян кунччен спектакльсем лартать. Мари Эл çĕршывĕнче вĕсене вырăсла та кăтартнă. Унăн сăввисемпе композиторсем 200 ытла юрă çырнă. Вăл нумай кĕнеке авторĕ. Чăваш Республикин культурин тава тивĕçлĕ ĕçченĕ. 2011 çулта вилнĕ.

Анатолий Григорьевич Дмитриев-Ырьят.

1949 çулхи çĕртме уйăхĕн 9-мĕшĕнче Тутарстан Республикине кĕрекен Пăва районĕнчи Раккасси ялĕнче çуралнă.

1966 çулта Элшелĕнчи вăтам шкултан вĕренсе тухнă. 1968-1970 çулсенче хĕсметре тăнă. 1970-1975 çулсенче Хирти Кушкăри тулли мар вăтам шкулта учитель пулнă.

1975-1977 çулсенче Шупашкарти парти шкулĕнче вĕреннĕ. 1977-1982 çулсенче Раккасинчи шкулта вĕрентнĕ. 1982-1990 çулсенче Ульяновскри тĕрлĕ организацисенче вăй хунă. 1990 çултанпа "Канаш" хаçатра ĕçлет.

1996 çулта Чăваш патшалăх университетĕнчен вĕренсе

тухнӑ. Журналист. 1991 ҫултанпа РФ Журналистсен союзӗн членӗ. 1993 ҫултанпа РФ Писателӗсен союзӗн членӗ. "Хӑмӑшлӑха путнӑ кӗмӗл уйӑх", «Пурнӑҫ утравӗсем» кӗнекесен авторӗ. А. Ырьятӑн сӑввисем тӑрӑх С. Толстов композитор юрӑсем хывнӑ.

"Шевле" литпӗрлешӳ членӗ.

Анатолий Федорович Ермилов-Юман.

Ульяновск облаҫӗнчи Чӑнлӑ районӗнчи Чӑвашкассинче учитель кил-йышӗнче ҫуралнӑ. Ялти пуҫламӑш шкултан вӗренсе тухсан Кивӗ Улхаша ҫичӗ ҫуллӑ шкулта пӗлӗвне ӳстернӗ, 1952 ҫулта Вӑта Тимӗрҫенти вӑтам шкула пӗтерсе тухнӑ, "Пӗрлешӳллӗ ӗҫ" хаҫат редакцине ӗҫлеме килнӗ. Ҫавӑнтанпа 1990 ҫулччен — 38 ҫул хушши — Чӑнлӑ район хаҫатӗнче ӗҫленӗ, 1963 ҫултанпа хаҫат редакторӗн ҫумӗ пулнӑ. 1990 ҫулта "Канаш" хаҫат редакторӗн ҫумӗ пулать, унта 1994 ҫулччен, тивӗҫлӗ канӑва тухиччен, вӑй хурать.

РФ Писательсен союзӗн тата Журналистсен союзӗн членӗ, облаҫри журналистсен Мария Ульянова ячӗллӗ преми лауреачӗ, Раҫҫей культурӑн тава тивӗҫлӗ ӗҫченӗ. Йышлӑ сӑвӑсемпе поэмӑсен, ҫав шутра "Пурнӑҫ авӑрӗ" сӑвӑллӑ роман авторӗ. Паллӑрах кӗнекисем: "Телей сӑпки", "Чӗмпӗр чулӗ калаҫать", "Ҫунатсем", "Кӑвак йӗр", "Чӗре ҫӗввисем", "Суйласа илнисем",
"И. Я. Яковлев ячӗллӗ..."... А. Юман Ульяновск облаҫӗнче чӑвашлӑх юхӑмне пуҫарса яраканӗсенчен пӗри, Чӑнлӑ районӗн Хисеплӗ гражданинӗ.

"Шевле" литпӗрлешӳ членӗ. 57 кӗнеке авторӗ.

Анатолий Геннадьевич Головин (Анатолий Май).

1939 ҫулта Ульяновск облаҫӗнчи Чӑнлӑ районӗнчи Каша ялӗнче ҫуралнӑ.

Ульяновск пединститутне пӗтернӗ. 1962 ҫултанпа шкулта ӗҫленӗ — вӗрентӳҫӗ, директор, директор ҫумӗ.

Поэт. Прозаик. Тавраҫӗлӳҫӗ.

Икӗ кӗнеке валли алҫыру хатӗрлесе хунӑччӗ. Кӑларса ӗлкӗреймерӗ — 2001 ҫулта вӑхӑтсӑр ҫӗре кӗчӗ.

Виталий Семенович Чекушкин
(Виталий Юмарт).

1938 ҫулта Чӑваш Республикинчи Патӑрьел районӗнчи Чӑваш Сӑкӑт ялӗнче ҫуралнӑ. Шупашкарта пединститутран вӗренсе тухсан 1960 ҫулта Ульяновск облаҫне направленипе килет. Унтанпа Чӑнлӑ районӗнчи Кивӗ Улхаш ялӗнче пурӑнать.

Пултарулăхĕ тĕрлĕ енлĕ унăн. Сăввисем кĕнекене те кĕнĕ, Пушкин сăввисене чăвашла куçарать, шкул валли учебниксем хатĕрлет, паллă çыравçăсен ĕçĕсене хаклать, тишкерет, критикăлла статьясем çырать. Çаплах çыравçăсен кун-çулне йĕрлет, наука статьисем пичетлет.

Халăха вĕрентес ĕç отличникĕ.

Раççей Федерацийĕн тава тивĕçлĕ учителĕ.

Раççей Писательсен союзĕн членĕ. 2013 çулта вилнĕ.

Петр Ильич Ишутов.

1931 çулхи авăн уйăхĕн 5-мĕшĕнче Ульяновск облаçĕнчи Çинкĕл районĕнчи Анатьялта çуралнă.

Çирĕм пилĕк çул ытла çар хĕсметĕнче пулнă. Подполковник. Çирĕм çул ытла Ульяновск хулинче инженерта вăй хунă.

Вырăсла çырать. Поэт. Прозаик. 1989 çулта Атăлçи çар округĕн "За Родину" хаçатĕнче пĕрремĕш калавĕ пичетленнĕ. 1999 çулта "Канаш" хаçатра ун сăввисен ярăмĕ пĕрремĕш хут кун çути курнă. Чĕмпĕр тăрăхĕнчи чăваш поэчĕсен сăввисене вырăсла куçарать.

"Шевле" литпĕрлешӳ членĕ. Вилнĕ.

Ӳкерӳçĕсем

Ирина Александрова Щеголькова.

1960 çулта Чăнлă районĕнчи Каша ялĕнче çуралнă.

Ульяновскри 1-мĕш педучилищĕре вĕреннĕ. Ун хыççăн Шупашкарти патшалăх пединститучĕн художествăпа графика факультетне пĕтернĕ.

Тĕрлĕ выставкăна хутшăннă.

1986 çултанпа — Чăнлă поселокĕнчи ӳнер шкулĕн директорĕ.

Федор Васильевич Искендеров.

1949 çулта Çĕпрел районĕнчи Аслă Аксу (Тутарстан, Çĕпрел районĕ) çуралнă. Тĕрлĕ выставкăна хутшăннă. "Чăваш тĕнчи" альбом авторĕ.

Петр Павлович Ургалкин.

1920 çулхи çу уйăхĕн 15-мĕшĕнче Ульяновск облаçĕнчи Çинкĕл районĕнчи Ялавăр ялĕнче çуралнă.

1937-40 çулсенче — Ульяновскри И. Я. Яковлев ячĕллĕ педучилище студенчĕ. 1940 çулта финн вăрçине хутшăнать. 1941-43 çулсенче вăрçăра летчик пулса çапăçать.

1946-66 çулсенче Самар облаçĕнчи Безенчук районĕн çутĕç пайĕн инспекторĕ, заведующийĕ.

1966-77 çулсенче — Тольяттири педучилище преподавателĕ.

Мускаври педагогика институчĕн художествăпа графика факультетĕнчен куçăн мар вĕренсе тухнă.

Хĕрлĕ Çăлтăр орденĕн кавалерĕ.

Чăваш халăх ăсчахĕ.

Чăваш наци культурин тава тивĕçлĕ ĕçченĕ.

Нумай выставкăна хутшăннă.

Çĕнĕ Ульяновскра пурăнатчĕ. Вилнĕ.

Анатолий Алексеевич Еграшкин.

1953 çулта Чăнлă районĕнчи Каша ялĕнче çуралса ÿснĕ.

Шупашкарти пединститутра художествăпа графика факультетне пĕтернĕ.

Пĕтĕм Раççейри “Школа, учитель и искусство” конкурсăн дипломанчĕ.

Тăван ялĕнче проект хатĕрлесе чиркÿ тăвас ĕçе ертсе пынă.

Тĕрлĕ выставка хатĕрленĕ. «Кайсарово» кĕнеке авторĕ.

Александр Петрович Власов.

1937 çулта Чăнлă районĕнчи Кунтикав ялĕнче çуралнă.

1958 çулта Мускаври халăх пултарулăх университетĕнчен вĕренсе тухнă.

1971 çулта Шупашкарти патшалăх пединститутне пĕтернĕ. Н. В. Овчинников профессор мастерскойĕнче вĕреннĕ. Нумай выставкăна хутшăннă. Ун картинисем ют çĕршывсенче те упранаççĕ.

Петр Семенович Картюков.

1925 çулхи çĕртме уйăхĕн 10-мĕшĕнче Чăнлă районĕнчи Кивĕ Улхашра çуралнă. Хăй тĕллĕн вĕреннĕ ÿкерÿçĕ. 1984-2000 çулсенче пурĕ 94 пысăк картина ÿкернĕ. Мускавра, Владимир-Суздальте, Шупашкарта, Ульяновскра тата ытти çĕрте выставкăсем йĕркеленĕ. Чăваш Республикин культурăн тава тивĕçлĕ ĕçченĕ. Вилнĕ.

Николай Федоров.

Чăваш Республикинче Йĕпреç районĕнче çуралса ӳснĕ.

Шупашкарти художество училищинче пĕлӳ илнĕ.

Самарта техникумра вĕреннĕ чухне паллă ӳкерӳçĕ мастерскойĕнче ĕçленĕ.

Ульяновскра тата Димитровградра выставкăсене хутшăннă.

Галина Георгиевна Елисеева.

Тутарстан Республикинчи Пăва районне кĕрекен Чăваш Киштек ялĕнче çуралнă. 1982 çулта Шупашкарти педагогика институчĕн художествăпа графика факультетне куçăмсăр майпа пĕтернĕ. Студент чухнех керамикăпа кăсăкланнă. Диплом ĕçĕ валли те вăл шахмат хăмипе кӳлеписене тăмран ăсталанă.

Галина Георгиевна Çĕнĕ хулари ачасен пултарулăх центрĕнче керамика кружокне илсе пырать. Тăмран Дымка, Гжель теттисене ăсталама вĕрентет. Юлашки çулсенче чăваш тумлă хĕрарăмпа арçын кӳлеписене ăсталать. Унсăр пуçне йывăçран тунă япаласене Шестово мелĕпе илемлетет.

Ульяновскра иртекен куравсене хутшăнать.

Ĕçри çитĕнӳсемшĕн ăна нумай хутчен дипломпа, Хисеп грамотипе наградăланă.

Чăваш чиркĕвĕ

1993 çултанпа ĕнтĕ Ульяновскра, Яковлев шкулĕн территорийĕнче, чăваш чиркĕвĕ ĕçлет. Çĕнĕрен чĕртсе тăратма çăмăл пулман ăна.

Акă мĕн аса илет ун пирки Петр Сидоров (1997, юпа уйăхĕн 11-мĕшĕ, 41№): “Чиркĕве çӳреме эпĕ пĕрре те пăрахман. И. Я. Яковлев шкулне те чĕртсе ярас шухăш çуралчĕ. 1988 çулта çак ыйтупа СССР Верховнăй Советне çыру ятăм. Унти çынсем ку çырăва вырăнти влаçа тавăрса панă. Нимĕн усси те пулмарĕ. 1989 çулта раштавăн 24-мĕшĕнче православи обществи йĕркелесе ятăмăр. Ку ĕçре М. Крлыковпа А.Пешне пысăк тăрăшулăх кăтартрĕç. Чăваш шкулĕнчи чиркĕве уçас пирки СССР Президентне М. Горбачева çыру çыртăм, вырăнти влаç чăрмантарнине пĕлтертĕм. Ку текст каярах Францире тухакан “Русская мысль” журналта та пичетленчĕ. Радиопа шавах “Голос Америки” итлеттĕмччĕ. Тĕн пирки те сăмах пыратчĕ унта. Чăваш чиркĕвне уçма чăрмантарни çинчен Вашингтона

çырса пĕлтертĕм. Ман çырăва радио редакцинчен Нью-Йорка ярса панă. Виçĕ эрнерен Илларион епископран хурав илтĕм. Унта вăл хăй телефонне те çырнăччĕ. Шутласа тăмасăрах çыхăну уйрăмне кайрăм, 60 тенкĕ тӳлесе 10 минутлăх калаçу заказ патăм. Телефонпа Илларион епископа пĕтĕм лару-тăрăва каласа патăм, пулăшу ыйтрăм. Вăл Швецирен чăвашла Евангели кĕнекисене ярса пама сăмах пачĕ. Каярах вĕсене Шупашкара ячĕç. Эпир Евангелие унта кайса илтĕмĕр. Нью-Йоркпа телефонпа тепре çыхăнасшăнччĕ — памарĕç. Çырусем те кайми пулчĕç. Шăмăрша кайса яма тӳрĕ килетчĕ. Çапах та тăрăшни сая каймарĕ. Турă пулăшнипе чăваш чиркĕвне уçрăмăр. 1993 çулхи чӳк уйăхĕн 1-мĕшĕнче пĕрремĕш кĕлĕ иртрĕ. Эпĕ мĕнле савăннине сăмахпа каласа пама çук". /38/

Чиркĕве священник пулма Илия аттене (Илья Николаевич Григорьев) чĕнсе илеççĕ. Вăл ун чухне Ленинградри тĕн академинче пĕрремĕш курсра вĕреннĕ (маларах çак хуларах тĕн семинарине пĕтернĕ). Академири вĕренĕве вара священникăн экстерн майĕпе тăсма тӳрĕ килет.

1997 çулта Илия атте тĕн академинчен ăнăçлă вĕренсе тухать (пирĕн облаçра ун пекки халиччен пĕр çын çеçчĕ — Прокл епископ).

"Канашра" (1997, 33№) пичетленнĕ интервьюра Илия атте акă мĕн каласа парать: "Служба кашни шăматкунпа вырсарникун, кашни Турă праçникĕнче иртет. Кĕлĕсене чăвашла та, вырăсла та вулатпăр. Кашни килмессерен çĕнĕ çынсене куратăп. Пирĕн пата таçтан та килеççĕ, çав шутран кӳршĕ республикăсенчен, облаçсенчен те. Тĕрлĕ наци çыннисем пур, мĕншĕн тесен Турă çынсене чĕлхесем çине пайламасть. Ман пата учительсем кĕлтума çӳреççĕ, хăйсем вĕреннине вара шкулта ачасене параççĕ. Ку лайăх пулăм.

Ачасенче ырлăх вăрлăхĕ акмасан пирĕн общество усалланса каять. Пĕр-пĕрне усал тунипе вара малалла каяймăн [...] Чĕмпĕр çĕрĕ çинче чăваш чиркĕвĕ, чăваш хаçачĕ пурришĕн савăнатăп. Вĕсем нихăçан та ан хупăнччăр тесе кĕлтăватăп [...] Унта ĕçлекенсене, вулакансене ырлăх-сывлăх сунатăп, пиллетĕп". /39/

Каярах Илия аттене çĕнĕ сан параççĕ — иероманах. Тĕн йĕркисемпе килĕшсе ун ятне те улăштараççĕ. Унăн чиркӳри хальхи ячĕ — Игнатий. Санĕ — игумен.

Медицина

Сывлăха сыхлас ĕçре паян Ульяновск облаçĕнче çакăн пек лару-тăру. Чирсен кăтартăвĕсемпе эпир Раççейри вăтам цифрăран

иртсе кайнă. Сăлтавĕ — пурнăçăн социаллă шайĕ пĕчĕк пулнинче. Кăштах цифрăсем. Юлашки вунă çулта ача çураласси 1,6 хут чакнă (Раççейре 1,3), ачасен шучĕ — тăватă процент. Пурнăç тăршшĕ 69 çултан 65 çула анса ларнă. Уйрăмах арçынсем сахал пурăнаççĕ — 59 çул (малтан — 63). Ача пăрахассин шучĕ ӳссе пырать. 19 çула çитмен вунă йывăр хĕрарăмран çиччĕшĕ çак çул çине тăрать. Сăлтавне маларах асăнтăмăр ĕнтĕ.

14 çула çитмен ачасен хушшинче чирлесси 22,4 процент ӳснĕ, 15-17 çулхисен хушшинче — 84. Кадрсен ыйтăвĕ те çивĕч тăрать. Халиччен Ульяновск облаçĕнче врачсем хатĕрлемен. 15 çул каялла патшалăх университечĕ уçăлчĕ кунта, медицина факультечĕ те пур. 10 çул каялла пĕрремĕш врачсем тухрĕç унтан, анчах вĕсем пульницасенче çав-çавах çитмеççĕ.

Акă “Канашăн” 2000 çулхи 36-мĕш номерĕнче мĕн вулатпăр: “Участок врачĕн ĕçне çăмăл теме çук [...] Е. П. Лобанчикова ку ĕçре 1993 çултанпа [...] Чăваш патшалăх университечĕн медицина факультетне пĕтернĕ хыççăн шăпа ăна Ульяновск тăрăхне илсе çитерет”. Малалла Елена Петровна хăйĕн ĕçĕ çинчен çапла каласа парать: “Чăваш Республикинче врач нумай, ĕç тупма йывăртарах. Çавăнпа Ульяновска килсе лекрĕм. Кунта вара ĕç-пуç пач урăхла: врачсем çитмеççĕ. Участокра 1200-1500 çын пулмалла. Манăн вара — 6000 çын. Паллах, ĕлкĕрме питĕ йывăр. Кашни кун 5 сехет поликлиникăра чирлисене йышăнатăн, вăтамран 30-35 çын кĕрсе тухать. Ун хыççăн хулана тухса каятăн, 12 çын патне çитмелле (ку план) [...] Çитменнине, шыçă чирĕпе тата туберкулезпа аптракансен йышĕ ӳссе пырать. Паллах, тием пысăк, 3 çыншăн ĕçлетĕп [...] Пулăшу кирлĕ — васкатăн, эсĕ каймасан — кам?” /40/

Тата çакна хушма пулать. Халĕ 1-мĕш хула поликлиникинче 18 участок. Унта 7 врач çӳрет. Иккĕшĕ — пенсионер тата инвалид — пĕрер участок çеç илнĕ. Ытти пиллĕкĕшĕн 16 участока çитсе ĕлкĕрмелле куллен! Вăт çакăн пек лару-тăру.

Ку хулара-ха, область центрĕнче. Ялсене вара врачсем пачах каясшăн мар. Унта яланах акушер-гинекологсем, терапевтсем, хирургсем çитмеççĕ. Çавăнпа та Ульяновск патшалăх университетĕнче ял медицини факультетне уçма палăртнă. Унта кĕрекенсене тата вĕренекенсене çăмăллăхсем пама йышăннă.

Чăвашсене илсен — паллă врачсем пур облаçра. Чи малтанах кунта Е. Фурашова ятне асăнмалла. Вăл Раççей Федерацийĕн тава тивĕçлĕ тухтăрĕ, Ульяновск облаçĕнче неврологи уйрăмне уçаканĕ, Ленин орденĕн кавалерĕ. Çак уйрăма нумай çул ертсе пычĕ, кайран неврологра ĕçлерĕ. 90 çулта канма кайрĕ! Пурĕ медицинăра 72

çул вăй хунă. Ун ятне Ульяновск облаçĕн Хисеплĕ Ылтăн Кĕнекине çырса хунă (чăвашсенчен пĕрремĕш).

Çаплах аслă категориллĕ Н. Юдин хирург çинчен те пĕлеççĕ вулакансем. Вăл Ульяновскри чукун çул пульницин хирурги уйрăмĕн пуçлăхĕ. 30 çул ытла ĕнтĕ вăл сывлăх хуралĕнче.

В.П.Остроумов, Чăнлă районĕн Хисеплĕ çынни, район пульницинчи лабаратори пуçлăхĕ, редакципе çыхăну тытать, пулăшу парать. Ун çинчен икĕ хут материал çырнă хаçатра.

Н.И. Погодина — аслă категориллĕ врач, гематолог, облаçри пĕрремĕш пульницари гематологи уйрăмĕн пуçлăхĕ. 40 çул ытла вăй хурать кунта. Çакна та каласа хăвармалла: пурĕ облаçра 5 гематолог кăна, вĕсенчен пĕри — Димитровградра.

А. Еграшкин Володарский ячĕллĕ машзаводăн санчаçĕнче 30 çул ытла хирургра ĕçленĕ.

Н.Д. Розов — шăл тухтăрĕ, ортопед. Ульяновскри 6-мĕш пульницара вăй хунă. Халĕ унăн Çĕнĕ хулара хăйĕн клиники – «Астра-Дент». Медицинăра — 40 çул ытла. Çаплах вăл "Канаш" хаçатăн штатра тăман корреспонденчĕ, пирĕн чи çывăх туссенчен пĕри, яланах пулăшу аллине тăсма хатĕр.

Спорт

Спорт çинчен те "Канаш" тăтăшах çырса тăрать. Мухтама тивĕçлĕ ентешсем сахал мар пирĕн. Кĕскен те пулин асăнса тухăпăр чапа тухнă чăваш спортсменĕсене.

Н. Дмитриев, Унтăрти лицей вĕрентӳçи, спорт ветеранĕ. Вăл 200 тата 400 метра чупассипе ветерансен хушшинче темиçе хут та СНГ, Раççей чемпионĕ пулнă. Çак ретрех Скугареевка ялĕнче пурăнакан П.Соловьев тăрать.

Н. Карпов тренер çинчен пĕтĕм тĕнчипе пĕлеççĕ. Вăл чупакансене хатĕрлет. Ун воспитанникĕсем чи пысăк турнирсенче çĕнтерме пултарнă. Вĕсенчен пĕри — Кивĕ Улхашра çуралса ӳснĕ Н. Керимов. Вăл 1992 çулта Раççей сборнăйне лекет, тĕнче каслă спорт маçтăрĕ пулса тăрать. Пĕтĕм тĕнчери икĕ марафонта çĕнтерет. Йывăр аварие лекнĕ хыççăн (ăна тренировка вăхăтĕнче автомашина çапса хăварать) тепĕр хут пысăк спорта таврăнса çакăн пек çитĕнӳсем туни — хăех паттăрлăх. Вилнĕ.

Н. Тимряков та çак тренер патĕнче вăрăм дистанцисене чупать, пысăк çитĕнӳсем тăвать, ултă çул СССР сборнăйĕн чысне хӳтĕлет. РСФСР халăхĕсен спартакиадин чемпионĕ (çамрăксен

хушшинче, 1971). Пĕтĕм Союзри студентсен вăййисен чемпионĕ (1973). Раççей чемпионĕ, çичĕ хутчен призер (1974-1978). Варшава Договорĕн туслă çарĕсен чемпионĕ (1978). 16 хутчен область чемпионĕ. Тĕнче шайĕнчи спорт маçтăрĕ. 2014 çулта вилнĕ.

С.Казаков ячĕ те тĕнчипех паллă. Ашшĕ-амăшĕ чăваш, Ульяновскра çуралнă. Халĕ Димитровградра пурăнать. Тава тивĕçлĕ спорт маçтăрĕ. 48 килограмлă виçери боксер. Тĕнче чемпионĕ, Олимпиадăн бронза призёрĕ. Тăватă хутчен Европа чемпионĕ (1998, 2002). Пĕтĕм тĕнчери Ырă кăмăллăх вăййисен бронза призерĕ (1998). Пĕтĕм тĕнчери çар çыннисен вăййисен чемпионĕ (1999), ултă хутчен Раççей чемпионĕ (1996, 1998, 1999, 2001, 2002, 2003). Раççей Кубокĕн хуçи (2000). Пурĕ 300 ытла вăйă ирттернĕ. 250 ытла хут çĕнтерне.

А. Михайлов — кире пуканĕ йăтакан. Тĕнче шайĕнчи спорт маçтăрĕ. 1994 çулта Мускаври иртнĕ Пĕтĕм тĕнчери ĕç çыннисен турнирĕн чемпионĕ. 80 килограмлă спортсмен икĕ хутчен Раççей чемпионĕ тата виçĕ хут Чăваш Ен чемпионĕ пулнă. Ульяновск ял хуçалăх академийĕнче тренерта ĕçлет.

А. Салюков — кикбоксинг енĕпе Раççей сборнăйĕн аслă тренерĕ. Ульяновскра пурăнать. 18 çулта спорт маçтăрĕн шайне çитет. СНГ Универсиадин çĕнтерӳçи. Нумай спорт маçтăрĕ хатĕрленĕ. 2001 çулта Грецире иртнĕ тĕнче чемпионатĕнче ун вĕренекенĕсем малти вырăнсене çĕнсе илнĕ.

Димитровградра пурăнакан **Г. Улюкин** 1960-мĕш çулсен пуçламăшĕнче Златоуст хулинче пурăннă, шкулта нимĕç чĕлхи вĕрентнĕ, шахмат кружокĕ ертсе пынă. Çавăнта пĕчĕк Толя Карпов çӳренĕ, вăл каярахпа тĕнче чемпионĕ пулса тăнă.

“Ун чухне вăл тăххăртаччĕ. Пĕрремĕш хут ман ума пĕчĕк те имшер, шуранка сăнлă ача тухса тăчĕ [...] Тольăпа эпир темиçе парти вылярăмăр. Çакна тӳрех ăнланса илтĕм: арçын ача шахмат вăййине чăннипех те ăнкарать. Вара эпĕ ăна командăна илме шутларăм. Ашшĕпе амăшĕ чирлекелесе тăракан ывăлне ярасшăнах та марччĕ, анчах та эпĕ вĕсене пурте йĕркеллех пулать тесе лăплантартăм. Тепĕр икĕ уйăхран, 1961 çулхи январь уйăхĕнче, эпир облаçри ăмăртăва тухса кайрăмăр. Толя финалта çĕнтерӳçĕ ятне çĕнсе илчĕ, хăйĕнчен темиçе çул аслисене те çĕнтерчĕ, маххă памарĕ.

Килне таврăнсан Толя Карпов амăшне манпа ăмăртусене çӳреме кăмăл çуккине каласа панă. Сăлтавĕ... Тренер ăна тăраниччен

çиме, ытларах уçă сывлăшра пулма, вăхăтра çывăрма выртма хистет иккен. Кун хыççăн Карповсем ывăлне пĕр кулянмасăр манпа ăмăртусене яратчĕç, — аса илет Геннадий Петрович пулас тĕнче чемпионĕпе аппаланнă тапхăра ("Канаш", 2002, 15№). /41/

1977 çулта Мускавра пулса иртнĕ Европа чемпионатĕнче тренерĕпе вĕренекенĕ тĕл пулаççĕ. А. Карпов тренерне палласа илет, автограф парать.

Г. Улюкина 2000 çулта облаçри ача-пăча тренерĕсен хушшинче (шахмат енĕпе) "Чи лайăххи" ята панă.

Николай Кужаков.

1965 çулта Чăнлă районĕнчи Анат Тимĕрçен ялĕнче çуралнă.

Кикбоксер. Икĕ хутчен Раççей чемпионĕ (1990, 1991), СССР чемпионĕ (1990), икĕ хутчен Еврази чемпионĕ (1992, 1993). Спорт маçтăрĕ.

Облаçри кикбоксинг федераци президенчĕ пулнă.

Сакăр хут патшалăх наградине илме тивĕçлĕ пулнă, Афганистан вăрçи витĕр тухнă.

Владимир Кузьмин.

Димитровградра çуралнă. Пăр çинче мечĕкпе хоккейла выляса 1989 çулта спорт маçтăрĕ пулса тăнă. Раççей чемпионачĕн призерĕ.

А. Пртюков.

1976 çулта Чердаклă районĕнчи Колхознăй поселокĕнче çуралнă.

Тхэквондо мелĕпе çапăçса 4 хутчен Раççей чемпионĕ пулнă, Европа чемпионачĕн призерĕ (1998). Студентсен хушшинче ирттернĕ тĕнче чемпионачĕн призерĕ (1995). Тĕнче шайлă спорт маçтăрĕ.

Виталий Константинов.

Ульяновск облаçĕнчи Чартаклă районĕнчи Чăваш Калмаюр ялĕнче 1949 çулхи пуш уйăхĕн 28-мĕшĕнче 1950 çулта çуралнă. Ульяновскра "Динамо" спортклубра классика кĕрешĕвĕпе (грекпа рим) аппаланма пуçлать.

Раççей, Европа, тĕнче чемпионĕ. 1976 çулта Монреальте иртнĕ XXI Олимп вăййисен чемпионĕ. Тава тивĕçлĕ спорт маçтăрĕ.

Ун призĕсемшĕн Ульяновскра йăлана кĕнĕ турнирсем ирттеççĕ, унта Раççейри чи вăйлă кĕрешӳçĕсем хутшăнаççĕ.

Чăваш наци кĕрешĕвĕ

2001 çулхи чӳк уйăхĕн 6-мĕшĕнче Ульяновскри 4-мĕш ача-пăча спорт шкулĕнче историе кĕрсе юлакан ăмăрту пулчĕ. Чĕмпĕр çĕрĕ çинче пĕрремĕш хут чăваш наци кĕрешӳçисем вăй виçрĕç. Мĕн вăл чăваш кĕрешĕвĕ? Кунта хăйĕн уйрăмлăхĕсем пур. Кĕрешӳçĕсем пилĕк таран çарамас, трико шăлаварпа. Пилĕкĕсене çирĕп пусмаран çĕленĕ пиçиххи çыхаççĕ (пĕрин хĕрлĕ, теприн хура). Кĕрешӳ хирĕç тăракан пиçиххинчен икĕ алăпа тытсассăн пуçланать. Кунта ура хума та, йăтса илсе пăрахма та юрать. Йăтса пăрахнă чухне хăвна хирĕç кĕрешекенпе пĕрле ӳкмелле, алла ун пиçиххинчен вĕçертсе яма юрамасть. Уншăн — асăрхаттару. Çапла виçĕ хутчен йăнăшсан кĕрешӳçĕ парăннă шутланать. Чĕркуççи çинче е кавир çине ӳкнĕ хыççăн кĕрешмеççĕ — ура çинче çеç. Пилĕк минутра çĕнтерӳçĕ палăрмасан тата икĕ минут хушса параççĕ.

Ăмăртăва сакăр команда хутшăнчĕ, çав шутра Çĕнĕ Шупашкартан. Кĕрешӳçĕсем икĕ ушкăнра ăмăртрĕç: аслисем (1985-86 çулсенче çуралнисем) тата кĕçĕннисем (1987-89). Кавир çинче судья В. Васильев (Чăваш Республикинчи наци кĕрешĕвĕн командин аслă тренерĕ) пулчĕ.

Ăмăрту йĕркеллĕ ирттĕр тесе Ульяновскри 2-мĕш ача-пăча пултарулăх центрĕн тренерĕ С. М. Краснов нумай вăй хучĕ. Вăл çак ăмăртăвăн пуçаруçи пулчĕ.

Ку ĕç вара çапла пуçланнă. 2000 çулхи çу уйăхĕнче С.Краснов пуçарăвне ырласа Ульяновск облаçĕнчи кикбоксинг федерацийĕн президенчĕ Н. Кужаков чăваш кĕрешĕвĕн секцине уçма пулăшать. Кĕрешӳçĕсем Ульяновскри Гончаров урамĕнчи 28-мĕш çурта пухăнса тренировкăсем ирттерме тытăнаççĕ. Ку ĕçе С. Краснов тӳлевсĕрех хăй çине илет.

Çак çулах (çурлан 25-мĕшĕнче) Засвияжски районти 2-мĕш ача-пăча пултарулăх центрĕнче чăваш кĕрешĕвĕн секцийĕ уçăлать (55-мĕш шкул никĕсĕ çинче). Тренер-педагог — С. М. Краснов. Çакна палăртмалла: 55-мĕш шкул (директорĕ В. А. Мозжухина) Атăлçи халăхĕсен культурине аталантарас тĕлĕшпе ĕçлет.

2000 çултах "Тайфун" ятлă ача-пăча спорт клубĕ (обществăлла организаци) ĕçлеме пуçлать. Ăна çӳлерех асăннă тренер-педагог ертсе пырать.

«Канаш» – Чӗмпӗр чӑвашӗсен пурнӑҫӗн летопиҫӗ

Хаҫатӑн тӗрлӗ ҫулхи подшивкисене пӑхса тухсан унта Чӗмпӗр Ен чӑвашӗсен кӑна мар, чӑваш тӗнчи пурнӑҫӗ те сӑнарланнине асӑрхама пулать. Васкаса уҫса пырар-ха хаҫат страницисене, кӗскен те пулин паллашар-ха пулӑмсемпе.

2003 ҫулхи 1-мӗш ҫурҫуллӑхра пирӗн тираж 1347 экземпляра ҫитрӗ, ку ӗҫлес кӑмӑла ҫӗклерӗ.

2002 ҫулта редакци ирттернӗ литература конкурсӗсенче ҫаксем ҫӗнтерӳҫӗсем пулса тӑчӗҫ, вӗсене 2003 ҫул пуҫламӑшӗнче ҫырса пӗлтернӗ.

Проза: М.Селендеева (1-мӗш вырӑн), В.Соловьёва (2-мӗш), Н.Семеленов (3-мӗш).

Поэзи: А.Ашкеров (1-мӗш), Л.Данилов (2-мӗш).

Критика тата публицистика: Н.Васильева, А.Степанова, А.Ашкеров.

Димитровградра апрелӗн 13-мӗшӗнче 4-мӗш хут «Чӑваш шӑпчӑкӗ» конкурс иртрӗ, ун ҫӗнтерӳҫи Алёна Кувшинова пулса тӑчӗ. Жюри председателӗ – чӑваш халӑх артистки Людмила Семёнова.

Ульяновскри 17-мӗш библиотекӑра «Шевле» литпӗрлешӳ членӗсем Ульяновскра пурӑнакан вырӑс поэчӗпе Григорий Медведовскийпе тӗл пулчӗҫ.

«Шевле» литпӗрлешӳ членӗсем – А.Юман, Н.Ларионов, А.Ырьят -- апрель уйӑхӗнче Унтӑр шкулне кайса ачасемпе тӗл пулчӗҫ. Ӑна йӗркелеме ҫакӑнта чӑваш чӗлхи кружокне ертсе пыракан А.Саранцева пулӑшрӗ.

Облаҫра 4-мӗш хут «Сарпике» конкурс пулчӗ. Надежда Маслова (Кунтикав) мала тухрӗ. Иккӗмӗшпе виҫҫӗмӗш – Е.Краснова тата О.Прокопьева.

Мартӑн 5-мӗшӗнче Ульяновск облаҫӗнчи чӑваш наци культури автономийӗн (УОЧНКА) 2-мӗш конференцийӗ иртрӗ. Ун ӗҫне Ульяновск хули администрацийӗн пуҫлӑхӗн ҫумӗ В.В.Марусин хутшӑнчӗ. Делегатсем УОЧНКА председателӗ пулма Владимир Ильич Сваева суйларӗҫ.

Ун хыҫҫӑн автономи уйрӑмӗсене районсенче йӗркелес тапхӑр

пуҫланчӗ. Малтан Барӑш районне ҫитрӗмӗр, Эшке чӑвашӗсем патӗнче пултӑмӑр. Унти уйрӑм ертӳҫине Н.Ильинана суйларӗҫ.

Ульяновскри Мемориалта И.Я.Яковлев ҫуранӑранпа 155 ҫул ҫитнине халалласа конференци иртрӗ.

Мускавра пӗрремӗш хут «Раҫҫей чӑваш пики» конкурс иртнӗ. Унта Ульяновскра пурӑнакан (Чӑвашкассинче ҫуралса ӳснӗ) Ирина Александрова 2-мӗш вырӑн йышӑнчӗ. Ӑна конкурса хутшӑнма «Канаш» хаҫат журналисчӗ Альбина Степанова хатӗрленӗ.

Майӑн 31-мӗшӗнче Ульяновск облаҫӗн чӑвашӗсен делегацийӗ (ертӳҫи В.И.Сваев) 1-мӗш хут Мускава Акатуя кайса килчӗ. Делегаци йышӗнче: Н.Косырев, В.Фёдоров, Г.Никитина, Н.Ларионов, В.Тарават, А. Кувшинова. Алёна Раҫҫей шайӗнчи «Чӑваш шӑпчӑкӗ» конкурсра ҫӗнтерсе 1-мӗш степеньлӗ диплома тивӗҫрӗ.

Ҫурла уйӑхӗнче хурлӑхлӑ хыпар сарӑлчӗ: И.Я.Яковлев ячӗллӗ обществӑна йӗркелесе яракансен пӗри – Александр Михайлович Цыганов ҫут тӗнчерен уйрӑлчӗ.

2002 ҫул вӗҫӗнче область чӑвашӗсен Обществӑлла канашӗн председательне В.В.Афанасьева «Ульяновск облаҫӗн Хисеплӗ ҫынни» ят панӑ.

Чӑваш ҫырулӑхне пуҫарса ямакан, Чӗмпӗр чӑваш шкулне никӗслекен Иван Яковлевич Яковлева 2003 ҫулхи ҫӗртме уйӑхӗнче «Ульяновск хулин Хисеплӗ ҫынни» ят панӑ.

«Канаш» хаҫат редакцийӗ облаҫри хаҫатсем хушшинче иртттернӗ «Ӗҫ ҫынни» конкурса хутшӑнса 3-мӗш вырӑн йышӑнчӗ, 15 пин тенкӗ премие тивӗҫрӗ.

Чӑваш каччи С.Казаков боксёр Таиландра иртнӗ тӗнче чемпионатӗнче ҫӗнтерчӗ.

Пирӗн хаҫата ҫырӑнса илекенсем хушшинче лотерея вӑййи иртттертӗмӗр. Парнесене ҫаксем уйӑрса пачӗҫ: Н.Д.Мулендеев, В.В.Крлыков, Г.Д.Мадюков, П.И. Петров, В.И.Титов, А.Г.Дмитриев-Ырьят, В.Н.Игнатьева-Тарават, А.Ф.Юман, А.М.Богатов, Л.И.Данилов, В.Н.Деменкова, Н.Н.Ларионов, З.П. Саранцева...

2004 ҫул

УОЧНКА филиалӗсене районсенче йӗркелесси пысӑк хастарлӑхпа малалла пырать. Автономи тата редакци ҫыннисем Малаелӗнче (Ҫӗнӗ Малӑкла районӗ), Калмаюрта (Чартаклӑ), Радищевӑра, Каркелӗнче (Вешкайма) пулчӗҫ, унти ентешсен пухӑвӗсене хутшӑнчӗҫ.

Хаҫат страницисенче Г.Д.Мадюков «Адвокат кĕтесĕ» уҫрĕ.

Чăваш усламҫисен «Эртел» ушкăнне йĕркелес тесе мартра Ульяновскри Карл Маркс урамĕнчи кафере пуху иртрĕ. «Эртел» ҫакăнтан пуҫланчĕ.

«Сарпике» конкурсра Татьяна Лазарева (Кунтикав) ҫĕнтерчĕ.

Д.В.Кузьмин усламҫă хăйĕн автомашинипе Чĕмпĕр Ен чăвашĕсене Самар облаҫĕнчи Акатуя Шунтал (Шентала) ялне илсе кайрĕ. Чартаклă районĕнчи Учхозра пурăнакан Алексей Михайлов кире пукан йăтса ҫĕнтерчĕ тата кĕрешӳҫĕсен хушшинче паттăра тухрĕ. Ун парнине – чĕрĕ така – машина ҫине хурса килтĕмĕр.

Мускаври Акатуя пысăк автобуспа 40 ҫын ытла кайрăмăр. «Эревет» юрă ушкăнĕ пычĕ. Уява икĕ хутчен Совет Союзĕн Геройĕ А.Н.Николаев космонавт лётчик килнĕччĕ, вăл сцена ҫине тухса пурне те саламларĕ. Д.Сетнеров чăвашла кĕрешсе 2-мĕш вырăна тухрĕ. А.Михайлов кире пуканĕ йăтса ҫĕнтерчĕ.

Икĕ хурлăхлă хыпар: И.Я.Яковлев ячĕллĕ обществăна йĕркелесе яракансен пĕри – Владимир Матвеевич Репин тата пĕрремĕш чăваш космонавчĕ Андриян Григорьевич Николаев вилсе кайрĕҫ. А.Г.Николаева пытарма Шупашкара кайрăмăр: О.Н.Мустаев, В.А.Фёдоров тата эпĕ. Чăваш халăхĕн паттăр ывăлне тăван ялĕнче – Шуршăлта пытарчĕҫ, унта Раҫҫейĕн пĕрремĕш президенчĕ Б.Н.Ельцин арăмĕпе тата 21 космонавт килнĕччĕ.

С.Казаков боксёр Олимпиадăран бронза медальпе таврăнчĕ. УОЧНКА ҫав ятпа сенябрьте унпа тĕлпулу ирттерчĕ, унта спортсменăн ашшĕпе амăшĕ те – Николай Иванович тата Раиса Ивановна – пынăччĕ. «Эртел» ушкăн арĕсем Сергей Николаевича алла ҫыхмалли ылтăн сехет парса чысларĕҫ.

Д.В.Кузьмин йĕркеленипе Чĕмпĕр чăвашĕсем икĕ эрне Самар, Саратов, Оренбург облаҫĕсенче, Тутарстан тата Пушкăртстан Республикисенче экскурсире ҫӳрерĕҫ.

УОЧНКА пуҫарăвĕпе Ульяновскра И.Я.Яковлев палăкне лартас ĕҫ пуҫланчĕ, июль уйăхĕнче ун положенийĕ тухрĕ. Малалла ку ĕҫ валли укҫа паракансен списокĕ «Канашра» пичетленсе пычĕ.

«Чăваш ачи, сассуна пар» фестиваль 5-мĕш хут иртрĕ.

Эпĕ Тутарстан чăвашĕсен «Сувар» хаҫачĕ 10 ҫул тултарнă уява Хусана тата Пушкăртстан чăвашĕсен хаҫачĕ «Урал сасси» 15 ҫул тултарнă уява Пелепее ҫитсе килтĕм.

Хаҫат йĕркеленĕ фотоконкурсра ҫаксем мала тухрĕҫ: «Тĕлĕнмелле сăн ӳкерчĕк» – В.Дедушкин («Чăваш пики»), З.Портнова

(«Ачалăхăм, ан васка»), С.Портнов – («Тĕлĕнмелле сăн ўкерчĕк»).

2005

Февраль уйăхĕн 26-мĕшĕнче Ульяновскри филармонире «Канаш» хаçатăн 1-номерĕ тухма тытăннăранпа 15 çул çитнине халалласа уяв иртрĕ. Ăна ирттерме УОЧНКА председателĕ В.И.Сваев тата çак ентешсем пулăшрĕç:

П.К.Столяров – МСУ-14 пуçлăхĕ;

Н.И.Тямин – тулли мар яваплă общество пуçлăхĕ;

В.А.Фёдоров – «Ульяновсккерамзит» завод пуçлăхĕ;

А.Г.Еленкин – «Ульяновскмебель» пуçлăхĕ;

А.Н.Юманов – «Вестра-Петроль» общество пуçлăхĕ;

В.В.Сафронов -- тулли мар яваплă общество пуçлăхĕ;

Н.Г.Абрамов – «Строительная корпорация» пуçлăхĕ;

С.И.Шорников – Чăнлă элеваторĕн пуçлăхĕ;

А.П.Альмяшкин – «Алмет-Агро» общество пуçлăхĕ;

В.В.Крлыков «Торговая компания» пуçлăхĕ;

Д.В.Кузьмин – «Элем» общество пуçлăхĕ;

М.С.Бакусев – Çĕнĕ Малăкла районĕн пуçлăхĕ;

Х.В.Рамазанов – Чăнлă районĕн пуçлăхĕ;

В.И.Чигаков – Мелекесс районĕн пуçлăхĕ;

А.М.Ширтанов – Чăнлă районĕнчи фермерсен «Восток» хуçалăхĕн пуçлăхĕ;

Н.И.Ржата – Майна районĕнчи фермерсен «Ручеёк» хуçалăхĕн пуçлăхĕ;

В.Л. тата С.Л. Беспаловсем – Мелекесс районĕнчи фермер хуçалăхĕн пуçлăхĕсем;

В.И.Аппанов – «Агроснабсервис» пуçлăхĕ;

А.И.Аппанов --«Агроснабсервис» коммерци директорĕ пуçлăхĕ;

Н.В.Афанасьев – Чăнлă районĕнчи «Цильнинский» хуçалăх пуçлăхĕ;

Н.З.Гайниев -- Чăнлă районĕнчи «Волга» хуçалăх пуçлăхĕ.

Шупашкарта пурăнакан ентешĕмĕр А.Н.Вражкин хăй çуралса ўснĕ Ирçел ялĕнче (Чăнлă районĕ) «Канаш» тиражне ўстерме 3 пин тенкĕ укçа парса пулăшрĕ. Аслă Нагаткинта пурăнакан В.П.Остроумов фотоаппарат туянма 3 пин тенкĕ пачĕ.

«Сарпике-2005» конкурсра Елена Ярускина çĕнтерчĕ.

Хаçат йĕркеленĕ фотоконкурсра çаксем мала тухрĕç: С.Портнов – («Тĕлĕнмелле сăн ўкерчĕк»); Н.Д.Розов – («Ачалăхăм, ан васка»).

2006

Вулакансен шухӑш-кӑмӑлне тата хаҫат тиражне ӳстерес шутпа «Канаш» страницисенче ятарлӑ анкета пичетлерӗмӗр.

В.Сатай ҫыравҫӑ ҫуралнӑранпа 80 ҫул тата чӑваш халӑх поэчӗ П.Хусанкай ҫуралнӑранпа 100 ҫул ҫитнине халалласа хаҫат страницисенче литература викторинисем ирттернӗ.

Облаҫри «Сарпике-2006» ҫӗнтерӳҫи Анна Буркина октябрь уйӑхӗнче Мускавра Раҫҫей конкурсӗнче мала тухса Чӗмпӗр чӑвашӗсен ятне ҫӗклерӗ.

Октябрӗн 1-мӗшӗнче Ульяновскра И.Я.Яковлев палӑкӗ уҫӑлчӗ. Унта С.И.Морозов кӗпӗрнаттӑр хутшӑнчӗ. Мускавран ятарласа патриархӑмӑрӑн тӑхӑмӗсем – Л.Н. Некрасова искусствовед тата В.В.Павлов артист килнӗччӗ.

Д.В.Кузьмин усламҫӑ хаҫатра хӑй «Краткая чувашская региональная энциклопедия» кӗнеке хатӗрлесси пирки пӗлтерчӗ. Материал пухас ӗҫ тапранчӗ.

2007

Вулакансем валли «Канаш»: паян тата ыран» ятпа конференци ирттертӗмӗр. Хаҫат пуласлӑхӗ пирки калаҫрӑмӑр, штатра тӑман хастар кореспондентсене Хисеп грамотисем, Тав хучӗсем парса чысларӑмӑр.

Анна Буркина сӑн ӳкерчӗкӗпе усӑ курса «Канаш» хаҫат календарьне кӑлартӑмӑр, ун валли укҫа-тенкӗ Чӑнлӑ районӗн пуҫлӑхӗ Х.В.Рамазанов уйӑрчӗ.

«Сарпике» конкурсӑн кӑшӑлне Елена Серебрякована (Ҫӗнӗ Улхаш) тӑхӑнтарчӗҫ.

«Канаш» хаҫат редакцийӗ йӗркеленипе чӑваш хастарӗсем Слакпуҫне экскурсие ҫитсе килчӗҫ.

УОЧНКА вунӑ ҫул тултарнӑ уяв иртрӗ.

Ачасем тата ҫамрӑксем валли «Аваллӑх йӗрӗпе» ятлӑ викторина йӗркелерӗмӗр. 1-мӗш вырӑна Дарья Фролова (Димитровград) ҫӗнсе илчӗ, иккӗмӗшӗ -- Дмитрий Вериялов (Тутарстан, Пӑва районӗ, Пӳркел), виҫҫӗмӗшӗ -- Елена Маркелова (Димитровград).

Хаҫат йӗркеленӗ конкурссенче ҫаксем ҫӗнтерӳҫӗсем пулса тӑчӗҫ:

Очерк ҫыракансем – А.М.Богатов тата Н.Д.Розов.

Паттӑрлӑх темипе ҫыракан – В.Дедушкин.
Публицист – П.И.Ишутов.
Яковлев кун-ҫулне тӗпчекен – Е.Платонова.
Таврапӗлӳҫӗ – М.Галактионов (Димитровград).
Ҫамрӑк сӑвӑҫ – Катя Васильева.
Спорт хыпарҫи – З.Токмакова (Симӗс Раща).
Фотограф – В.Дедушкин.
Пуҫватмӑш тӑвакан – П.Андрихов (Анат Тимӗрҫен).
Кулӑшла калав ҫыракан – Л.Данилов.

2008

И.Я.Яковлев 160 ҫул тултарнине халалласа «Канаш» страницисенче викторина ирттертӗмӗр. Унта 1-мӗш вырӑн Мария Селендеева (Чӑвашкасси) йышӑнчӗ. Иккӗмӗш вырӑнта Татьяна Буркина (Ирҫел). Виҫҫӗмӗшӗнче – Ольга тата Оксана Долговасем (Ҫӗнӗ Улхаш), Михаил Сайгушев (Ирҫел).

«Сарпике» конкурс ҫӗнтерӳҫи – Анастасия Столярова (Ирҫел). Вӑл каярах Мускавра иртнӗ Раҫҫей конкурсӗнче виҫҫӗмӗш пулчӗ. Хаҫатӑн чи ҫывӑх тусӗсенчен пӗри -- Н.Д.Розов редакци валли кресло илме укҫа парса пулӑшрӗ.

2009

Мартӑн 26-мӗшӗнче «Канаш» хаҫатӑн 1000-мӗш номерӗ пичетленсе тухрӗ.

Д.В.Кузьминӑн «Краткая чувашская региональная энциклопедия» кӗнекин 1-мӗш томӗ кун ҫути курчӗ.

«Канаш» хаҫат редакцийӗ йӗркеленипе чӑваш хастарӗсем Слакпуҫне экскурсие ҫитсе килчӗҫ.

Сентябрӗн 9-мӗшӗнче бласть шайӗнче пресса фестивалӗ иртрӗ. Унта хӑйне кӑтартмалли конкурсра «Канаш» хаҫат ҫӗнтерӳҫӗ пулса тӑчӗ, массӑллӑ коммуникаци департаменчӗн дипломне тивӗҫрӗ.

Чӗмпӗрте «Республика Чувашия – Ульяновская область: диалог культур» темӑпа культура ҫыннисен тӗлпулӑвӗсем иртрӗҫ.

«Чӑваш шӑпчӑкӗ» конкурс 9-мӗш хут иртрӗ, ун ҫӗнтерӳҫи Елена Васильева пулчӗ. 2-мӗш вырӑнта иккӗн – Екатерина Шепелева тата Екатерина Артемьева. Виҫҫӗмӗш вырӑнта – Елена Чечукова тата Елена Петрюкова.

УОЧНКА председательне В.И.Сваева «Ульяновск облаҫӗн Хисеплӗ ҫынни» ят пачӗҫ.

Редакци ирттернĕ конкурссенче çаксем палăрчĕç: Н.Г.Абрамов – «Канаш» хаçата халăх хушшинче саракан, Л.Ф.Ярославская тата Наталья Лазарева – штатра тăман хастар корреспондентсем, В.Н.Тарават – чи лайăх çыравçă, А.Ф.Юман – чи лайăх поэт, Ирина Давыдова, Марина Ильина – çамрăк çыравçăсем, Чўрекел ачисем – çамрăк корреспондентсем, Р.Макарова – таврапĕлўçĕ.

2010

Февралĕн 19-мĕшĕнче область филармонийĕнче «Канаш» хаçатăн 20 çулхи юбилейне паллă турăмăр. Ун валли тĕслĕ номер кăлартăмăр.

Е.Васильева (Чăнлă районĕ, Йĕпе Пăкăрлă) Шупашкарти «Кĕмĕл сасă» конкурса хутшăнса 3-мĕш вырăн йышăнчĕ. Ăна хатĕрлекенĕ – В.Н.Тарават.

«Сарпике» конкурсра Е. Васильева çĕнтерўçĕ кăшăлне тăхăнчĕ. Ун хыçĕнче – Ольга Долгова тата Оксана Захарова.

Д.В.Кузьмин усламçă «Канаш» редакцине çўлĕксем парнелерĕ.

Александр Васильевич Юманов пенсионер вара икĕ киот (турăш хумалли рамка) парнелерĕ.

Майăн 29-мĕшĕнче Димитровградра 10-мĕш хут область Акатуйĕ иртрĕ.

Ульяновск хули Думин депутачĕ Н.Г.Абрамов 100 çынна хăй укçипе «Канаш» хаçат çырăнтарчĕ.

УОЧНКА пуçарăвĕпе Чĕмпĕр чăвашĕсем Мускаври Акатуя кайса килчĕç. Вăл Измайлово паркĕнче иртрĕ. Унта хăйĕн пултарулăхне «Илем» ушкăн (Ульяновск, ертўçи А.Чурбанов) кăтартрĕ.

Редакци йĕркеленĕ лотерейăна хутшăнса М.И.Липатов холодильник сумка выляса илчĕ.

Акатуйсем тĕрлĕ ялсенче иртрĕç: Чўрекел (Майна районĕ), Асьял (Барăш районĕ), Архангельски (Сăр районĕ), Чăваш Сайман (Николаевка районĕ), Упамсар (Çĕнĕ Малăкла районĕ)...

Анатолий Чебанов çыравçă тата поэт ЧР Президенчĕн наукăпа литература стипендине илчĕ.

«Канаш» облаçри пресса фестивальне хутшăнчĕ. Вулакансем хушшинче ирттернĕ лоторейăра В.Н.Тарават виçе выляса илчĕ.

Облаçри чăваш чĕлхине вĕрентекенсен «Çулталăк вĕрентўçи» конкурсра Ульяновскри 55-мĕш шкулти С.А.Марышева мала тухрĕ.

«Канаш» редакцийĕ вулакансемпе çавра сĕтел йĕркелерĕ.

Редакци ирттернĕ конкурс çĕнтерӳçисем: А.Ф.Юман – штатра тăман корреспондент, П.И.Ишутов тата Ирина Давыдова – прозаиксем, А.А.Ашкеров тата Марина Ильина – поэтсем, Г.П.Улюкин (Димитровград) – таврапĕлӳçĕ, Оксана Ярославская – фотограф, Дмитрий Орлов (Чӳрекел) – ӳкерӳçĕ. «Чăваш арĕ» фотоконкурс çĕнтерӳçи – Григорий Ярославский, «Чăваш пики» фотоконкурс çĕнтерӳçи – Татьяна Агайкина (Анат Тимĕрçен).

2011

Ульяновск хули Думин депутачĕсем П.К.Столяров тата Н.Г.Абрамов çынсене «Канаш» çырăнтарма пулăшрĕç. Ку ĕçе çаплах кашни çул Чăнлă районĕнчи «Волга» хуçалăх пуçлăхĕ Р.Н.Насуртдинов хастар хутшăнать.

«Губернаторский» Культура керменĕнче «Путене» конкурс 3-мĕш хут иртрĕ.

«Раççей чăваш пики» конкурс ноябрьте Шупашкарта иртрĕ. Чăнлă районĕнчи Йĕпе Пăкăрлă хĕрĕ Елена Васильева Гран-при илчĕ. Анастасия Ахмерова (Пухтел) вара 2-мĕш вырăн йышăнчĕ.

С.А.Марышева Мускавра вĕрентӳçĕсен конкурсĕнче хутшăнчĕ. «Чи çӳллĕ шайлă педагогика ăсталăхĕшĕн» номинацире мала тухнă.

Раштавăн 10-мĕшĕнче УОЧНКА конференцийĕ иртрĕ. Унта çĕнĕ тапхăра председатель пулма В.И.Сваева суйларĕç.

«Чăваш шăпчăкĕ» конкурса 16 юрăçă хутшăнчĕ, çĕнтерӳçи – Екатерина Карамзина (Ульяновск районĕ, Симĕс Раща).

2012

Февральте Д.В.Кузьминăн «Краткая чувашская региональная энциклопедия» кĕнекин 2-мĕш томĕ кун çути курчĕ. Ишевкере ун хăтлавĕ пулчĕ.

Ульяновскра УОЧНКА пуçарăвĕпе пĕрремĕш хут «Яковлев вулавĕсем» иртрĕç. Унта Шупашкар, Самар, Хусан хăнисем пурччĕ.

Редакци ирттернĕ лотерейăра З.Г.Аввакумова (Чăнлă районĕ, Анникав ялĕ) «Нокиа» карас телефонĕ выляса илчĕ, Н.П.Ярускина – микрохумлă кăмака, А.Сурнаева (Тагай) – салфетка пуххи, Н.Антонова (Языково поселокĕ) – кофе сервизĕ, С.Телеева (Анат Тимĕрçен) – стакансен пуххи.

Октябрь уйăхĕнче редакцие ЧР Патăрьел район хаçачĕн – «Авангард» – журналисчĕсем килсе кайрĕç. Журналистсен тĕлпулăвĕ иртрĕ.

2013

Январĕн 23-мĕшĕнче «Канаш» хаҫат редакцийĕ ҫĕнĕ вырăна куҫрĕ: Лев Толстой урамĕнчи 12-мĕш ҫурта. Ку УОЧНКА ҫурчĕ. Урăхла ăна чăваш ҫурчĕ теҫҫĕ.

Редакци лотерейинче Лаврентий Данилов пылесос выляса илчĕ.

Февральте паллă педагог тата чăваш тĕнчинчи паллă ҫыравҫă Виталий Семенович Чекушкин-Юмарт вилсе кайрĕ.

Аслă Нагаткинта чăвашсен пĕрремĕш хĕрарăм ҫыравҫи Ваҫҫа Аниҫҫи ҫуралнăранпа 120 ҫул ҫитнине асăнса пысăк уяв иртнĕ. Унта Шупашкар хăнисем пулнă.

Февралĕн 21-мĕшĕнче «Канаш» хаҫат редакцийĕ вулакансемпе ҫавра сĕтел иртерчĕ.

«Сарпике» конкурсра Марта Волынщикова (Чӳрекел) ҫĕнтерчĕ.

Мартăн 5-мĕшĕнче «Канаш» хаҫат тусĕ, Чĕмпĕр чăваш шкулĕн преподвателĕ пулнă Галина Николаевна Афанасьева вилсе кайрĕ. Ăна Мелекесс районĕнчи Слава поселокĕн масарĕ ҫине пытартăмăр.

Садки ялĕнче (Чăнлă районĕ) пурăнакан Елена Николаевна тата Владимир Ильич Лянкинсем 10 ҫынна хăйсен укҫипе «Канаш» ҫырăнтарчĕҫ.

Ульяновскри Чукун ҫул районĕнчи чăвашсем УОЧНКА уйрăмне туса хучĕҫ. Ку ĕҫре «Ульяновскмебель» производство пĕрлешĕвĕн директорсен канашĕн председателĕ А.Г.Еленкин пысăк пулăшу пачĕ. Уйрăм ертӳҫи пулма В.Н.Буяндукова суйларĕҫ.

И.Я.Яковлев ҫуралнăранпа 165 ҫул ҫитнине халалласа Ульяновскра конференци иртрĕ.

Апрель уйăхĕнче «Атăл юрри» журналăн 2-мĕш номерĕ (пурĕ 4-мĕш) тухрĕ. Ăна «Канаш» хаҫат тата «Шевле» литпĕрлешӳ ĕҫченĕсем хатĕрленĕ.

Аслă Нагаткинта иртнĕ «Подписчик кунне» хутшăнтăмăр. Пирĕн хаҫата тăтăш ҫырăнса тăракансене – Е.Кузьминана, Ю.Яковлева, О.Корпусована редакцирен парне патăмăр.

Чăваш чиркĕвĕнче И.Я.Яковлев ятне сăваплă ҫынсен шутне кĕртес енĕпе конференци иртрĕ. Унта Мускавран килнĕ ăсчахсем хутшăнчĕҫ.

Редакци лотерейинче ҫаксем парне выляса илчĕҫ: Т.В.Максимова (электромясорубка), Р.К.Ишкереева (кварц сехет), Н.А.Сазардыков (фен), Н Таушкин (кĕленче фоторамка).

Сентябрьте иккĕмĕш хут «Чăваш хĕрарăмĕ» конкурс иртрĕ. Пĕрремĕшĕ 10 ҫул каялла пулнăччĕ.

Редакци вулакансем хушшинче шахмат конкурсĕ йĕркелерĕ.

«Канаш» журналисчĕсем йышпа Шупашкарта пулчĕç, «Тăван Атăл» журнал, «Хыпар» тата ытти хаçатсен редакцисенче унти журналистсемпе тĕл пулчĕç, вĕсен ĕçĕ-хĕлĕпе паллашрĕç. Унта пире «Канаш» хаçатăн обществăлла корреспонденчĕ П.А.Рахманов хăй автомашинипе илсе кайрĕ.

Октябрьте Шупашкарта ЧНКан 8-мĕш съезчĕ пулчĕ. Унта Чĕмпĕр Ен делегацийĕ те хутшăнчĕ. ЧНК президенчĕ пулма Шупашкарти строительство енĕпе ĕçлекен «Тус» компани пуçлăхне Н.Ф.Угаслова (вăл Тутарстанри Çĕпрел районĕнчи Хулаçырми ялĕнче çуралса ӳснĕ) суйларĕç.

«Киндяковка» Культура çуртĕнче 12-мĕш хут «Чăваш шăпчăкĕ» конкурс иртрĕ. «Эстрада юрри» номинацире Софья Афанасьева çĕнтерчĕ, «Халăх юрри» номинацире – Людмила Белова (иккĕшĕ те Çинкĕл районĕнчен).

Ноябрĕн 15-мĕшĕнче Ульяновскри «Çĕнтерӳ» парк хыçĕнчи нацисен ялĕнче чăваш кил-çурчĕн никĕсне пĕрремĕш чул хучĕç. Ку ĕçе «УльяновскЦентрГазСтрой» ертӳçи А.В.Фёдоров пуçăнчĕ. Унта С.И.Морозов кĕпĕрнаттăр хутшăнчĕ.

«Пусть говорят» телекăларăмра И.Я.Яковлев тăхăмĕ – М.Ефремов артист çинчен кăтартрĕç. Унта хутшăнма Чăваш культура центрĕнчи пай заведующийĕ И.В.Гаврилова тата Аслă Нагаткинти «Шанăç» юрă ушкăнĕ (ертӳçи В.Н.Тараватʼ) кайрĕç. Чĕмпĕрсем паллă артиста чăваш кĕпи тăхăнтарчĕç, чăваш юрри юрласа пачĕç.

«Губернаторский» Культура керменĕнче ачасен «Путене» фестивалĕ иртрĕ.

Саккунсем кăларакан Пуху депутачĕ тата Ульяновск хули Думин депутачĕ Н.Г.Абрамов пуçарăвĕпе Луговой ялĕнче паллă чăвашсемпе тĕлпулусем иртрĕç.

Шупашкарта 595 страницăллă «Чăваш литературин антологийĕ. Поэзи» кĕнеке тухрĕ. Унта Чĕмпĕр Ен поэчĕсен сăввисене те кĕртнĕ: Курак Йăванĕ, Ваççа Аниççи, Николай Ефремов, Анатолий Юман, Анатолий Чебанов, Виталий Юмарт, Валентина Тарават, Серте Мишши, Анатолий Ырьят, Николай Ларионов-Йĕлмел.

Редакци конкурсĕн çĕнтерӳçисем çаксем пулчĕç: П.А.Рахманов – обществăлла корреспондент, Н.Ф.Васильева – поэт, А.С.Никонорова – прозаик, Екатерина Шкаликова, Екатерина Вергайкина – çамрăк прозаиксем, Н.Н.Кирюшин – таврапĕлӳçĕ, З.П.Портнова – фотограф.

2014

Январĕн 10-мĕшĕнче «Канаш» хаҫатăн сакăр полоси те тĕслĕ тухма тытăнчĕ.

«Ульяновскмебель» производство пĕрлешĕвĕн директорсен канашĕн председателĕ А.Г.Еленкин редакцие 20 пин тенкĕлĕх икĕ пысăк шкап парнелерĕ. Эпир ăна ырă кăмăлĕшĕн, чăвашлăх ĕҫне пулăшма тăрăшнăшăн чунтан тав тăватпăр!

М.А.Аляпкин пенсионер пуҫарăвĕпе тата вăл призсем туянса панипе хаҫат страницисенче шахмат задачисем шутлассипе конкурс иртрĕ.

Нарăсăн 15-мĕшĕнче Димитровградра Чăваш культура кунĕ иртнĕ.

Мартра «Сарпике» конкурс ҫĕнтерӳҫи Диана Ендиярова пулса тăчĕ.

Мартра «Канаш» хаҫат вулаканĕсен конференцийĕ иртрĕ.

Ульяновскра Пăр керменĕ уҫăлчĕ.

«Аслă Ҫĕнтерӳ» викторинăра ҫаксем ҫĕнтерчĕҫ: Николай Сазардыков, Роберт Игнатьев, Владимир Нестеров. Ăна ирттерекенĕ тата спонсорĕ М.А.Аляпкин.

Хаҫатăн тĕп редакторĕ Н.Ларионов мартра Хусана «Сувар» хаҫатăн 20 ҫулхи уявне кайса килнĕ, чăваш хаҫачĕсен редакторĕсен ҫавра сĕтелне хутшăннă. Октябрьте «Урал сасси» хаҫатăн юбилейне кайнă.

Ульяновскри «Строитель» Культура керменĕнче Чăваш культура кунĕ иртнĕ.

Ака уйăхĕнче Ҫĕнĕ Ульяновскра Чăваш культура кунĕ иртнĕ.

Ака уйăхĕнче вĕрентекенсен пĕлĕвне ӳстерекен институтра И.Я.Яковлев ҫуралнă кун тĕлне наукăпа практика конференцийĕ ирттернĕ.

Хусанта Ульяновск облаҫĕнчи чăвашсен культура кунĕ иртнĕ.

Майăн 31-мĕшĕнче Ульяновскри Ҫĕнтерӳ паркĕнче 25-мĕш хут Акатуй иртрĕ. Унта хăнасем пилĕк регионтан килнĕччĕ.

Киров хулинче иртнĕ «Успешная семья Приволжья» фестиваль-конкурсра Чăнлă районĕнчи Каша ялĕнчи Алевтина тата Владимир Грузинсен ҫемйи «Родительская слава» номинацире палăрнă. Вĕсене РФ Президенчĕн грамотине тата «Ашшĕ-амăшĕн мухтавĕ» орден парса чысланă.

«Канаш» хаҫата 2014 ҫулхи 2-мĕш ҫурсуллăха ҫырăнакансем

хушшинче ирттернĕ лотерейăра çаксем парне выляса илчĕç: Анна Сурнаева, Геннадий Тимкин, Зинаида Аппанова, Иван Семерзин, Анатолий Солодовников, М.Смирнова.

Августра Винновка ращинче Чăваш культура кунĕ иртнĕ.

Облаçри шкулсенче ирттернĕ «Чăваш чĕлхин чи лайăх кабинечĕ» конкурсра Чăнлă районĕнчи Ирçел шкулĕ çĕнтернĕ (вĕрентӳçи – Надежда Михайловна Сайгушева). Иккĕмĕш вырăнта – çак районти Çĕнĕ Улхаш шкулĕ (Светлана Фёдоровна Кудряшова), виççĕмĕшĕнче – Ульяновск районĕнчи Шумовка шкулĕ (Людмила Алексеевна Арефьева).

Октябрĕн 17-мĕшĕнче 17-мĕш библиотекăра И.Я.Яковлев ячĕллĕ обществăн отчётпа суйла конференцийĕ иртрĕ. Председатель пулма А.А.Мордовкинах суйларĕç.

Октябрĕн 24-мĕшĕнче Ульяновскри педуниверситетра пĕрремĕш хут регионти массăллă информации хатĕрĕсен «Медиакаç» фестивалĕ иртрĕ. Унта «Канаш» хаçат редакцийĕ те хутшăнчĕ, С.И.Морозов кĕпĕрнаттăр та пычĕ.

“Канаш” хаҫат авторӗсен ӑсталӑхӗ

Жанрсем

Илемлӗ литература хайлавӗсен тӗрлӗ тӗсӗсем авалтанах палӑрнӑ пулсан журналистикӑри жанрсен ӗмӗрӗ вӑрӑмах мар-ха. 200-300 ҫул каялла хаҫатсем тин тухма пуҫласан пӗтӗм материалсене пӗр евӗрлӗрех ҫырса кӑтартнӑ. Малалла вара фактсене ҫырса кӑтартни ҫеҫ вулакана тивӗҫтерейместь, тишкерсе ҫырни кирлӗ пулать.

Пичет вӑйӗ питӗ пӗлтерӗшлӗ, ун урлӑ уйрӑм ҫын пӗтӗм тӗнчепе ҫыхӑнса тӑрать. Хальхи вӑхӑтра пирӗн хаҫатсенче материалсем тӗрлӗ жанрпа пичетленеҫҫӗ. Мускав университечӗн журналистика факультетӗнчи тӗпчевҫӗсем палӑртнӑ тӑрӑх, публицистика жанрӗсене виҫӗ ушкӑна пайлама пулать:

1. Пӗлтерӳ жанрӗсем;
2. Тишкерӳ жанрӗсем;
3. Илемлӗ публицистика жанрӗсем.

Раҫҫейре XVIII ӗмӗрччен нимле хаҫат та пулман. Пӗрремӗш Петӗр патша пуҫарнипе 1702 ҫулта “Ведомости” кӑларма тытӑнаҫҫӗ. Жанрсем, паллах, пурте пӗр харӑс пулса тӑман, сыпӑкӑн-сыпӑкӑн аталаннӑ. Чи малтан кӗскен те ансат ҫырнӑ заметка ҫуралнӑ. Материалсем ятсӑрах пичетленнӗ. Хаҫат ӗҫӗ вӑй илсе пынӑ май ҫӗнӗ хыпар — корреспонденци ҫуралнӑ. Пысӑк ыйтусене сӳтсе явма, татса пама вара статья кирлӗ пулнӑ. Малалла очеркпа тӗрленчӗк жанрӗсем палӑраҫҫӗ, вӗсем хыҫҫӑн репортаж сарӑлать. Отчет, интервью, рецензи, фельетон жанрӗсем пысӑк вырӑн йышӑнаҫҫӗ.

Чӑваш пичетӗнче жанрсем вырӑс журналистикин традицийӗсен никӗсӗ ҫинче аталаннӑ. Чӑваш журналистикине пуҫласа янӑ “Хыпар” хаҫатӑн (1906-1907 ҫ.ҫ.) пӗтӗм номерӗсем нумай жанрсемпе палӑрса тӑраҫҫӗ. Чӑвашсен кӗске, ансат, кӑткӑс жанрӗсем пурте пӗр вӑхӑтра ҫуралса аталаннӑ.

Пӗлтерӳ жанрӗсем

Вӗсем пурӗ тӑваттӑ: заметка, отчет, интервью, репортаж. Ку жанрсен пӗлтерӗшӗ пысӑк.

I. Заметка. Калӑпӑшӗ пӗчӗк, пӗлтерӗшӗпе пысӑк. Кашни номертех йышлӑ пичетленет. Хӑҫан, ӑҫта, мӗн — ҫак виҫӗ ыйтӑва хуравлать заметка. Ҫӗнӗ фактсене кӑна хыпарлать.

Критикӑлла заметкӑра автор ҫитменлӗхсене уҫса кӑтартать,

айăплине палăртать. Çакăн пек заметкăсем ĕçри, пурнăçри йĕркесĕрлĕхсене пĕтерме пулăшаççĕ.

Заметка тĕсĕсем тĕрлĕ пулаççĕ: чĕнсе каланине хурав пани (заметка-отклик), хăвăн шухăшна кĕскен пĕлтерни (заметка-мнение), хирĕçлесе калани (заметка-реплика), сĕнӳллĕ тата ыйтуллă заметкăсем тата ытти те.

II. Отчет. Вĕсем пухусемпе конференцисем мĕнле иртнине каласа параççĕ, тĕрлĕ ларусемпе, тĕлпулусемпе, демонстрацисемпе паллаштараççĕ. Отчетăн тĕп тĕллевĕ — çак пулăм çинчен ăнланмалла каласа парасси, вĕсен обществăлла-политикăлла пĕлтерĕшне палăртасси.

Çак жанрăн тĕсĕсем виçĕ тĕрлĕ:

1. Пĕлтерӳллĕ тӳрĕ отчет;

2. Пĕр темăпа çырнă тишкерӳллĕ отчет;

3. Пысăк ыйту хускатакан отчет.

III. Интервью. Журналист пĕр-пĕр паллă çынпа калаçни.

Интервью тĕсĕсем.

1. Интервью — монолог. Каласа панине çырса илни. Çакăн пек материал хăйĕн формипе тепĕр чухне корреспонденци е статья патнех çывхарать.

2. Интервью-диалог. Йĕркипе, черетпе парса пынă ыйтусене черетпе хуравлани.

3. Интервью-тĕрленчĕк. Калаçу содержанийĕпе пĕрле тĕлпулу мĕнлерех иртнине, каласа паракан хăйне тыткаланине палăртаççĕ. Шалти туйăмсене уçса пани те пулать.

4. Коллективлă, массăллă е ушкăнпа ирттернĕ интервью. Вĕсене тĕрлĕ пресс-конференцисем хыççăн çыраççĕ.

IV. Репортаж. Ун никĕсĕнче — факт, пурнăçри паллă событи, обществăлла пĕлтерĕшлĕ пулăм, аталану, çĕнĕлĕх. Репортажра оперативлăх пысăк вырăн йышăнать, вăл пурнăçăн пĕр вăхăтне кăтартма, хак пама тивĕç.

Репортаж тĕсĕсем

1. Событиллĕ, пулăмлă репортаж. Обществăлла пысăк пĕлтерĕшлĕ ĕç, событи çинчен тӳрех, оперативлă çырнă репортаж. Сăмахран, çуракине тухни çинчен.

2. Пĕлтерекен репортаж. Калăпăр, музейран, пĕр-пĕр лабораторирен. Оперативлăх пулмасан та пултарать.

3. Пысăк ыйту хускатакан репортаж.

Обществăри çивĕч ыйтусене хускатать, татса пама тăрăшать.

Тишкерӳ жанрӗсем

Вӗсем содержани енчен анлӑрах, тӗплӗнрех, тишкерӳллӗ. Пулӑмсемпе фактсене пур енчен те тимлӗн пӑхса тухни кирлӗ. Ыйтусене татса памалли майсене кӑтартаççӗ.

Тишкерӳ жанрӗсен ушкӑнне çаксем кӗреççӗ: корреспонденци, статья, рецензи, обозрени, хаçат-журнала пӑхса тухни (пичет обзорӗ), çыру.

I. Корреспонденци — публицистикӑри тӗп жанрсенчен пӗри. Çӗнӗ пулӑмсене, малти опыта анлӑн сарма, малалла кайма чӑрмантаракан çитменлӗхсене уççӑн палӑртать, питлет. Темиçе факта пӗлтерет, вӗсене тишкерет, пӗтӗмлетет. Корреспонденци тӗсӗсем.

1. Пӗлтерӳллӗ корреспонденци. Заметкӑна çывӑх, анчах нумай фактпа, анлӑхпа уйрӑлса тӑрать. Корреспондецире темиçе событи пулма пултарать.

2. Тишкерӳллӗ корреспонденци. Пурнӑçа тимлӗн тишкерет, пӗтӗмлетет, çивӗч ыйтусем çӗклет. Çитменлӗхсем сиксе тухнин сӑлтавӗсене кӑтартать. Рейд материалӗсем çак жанрпа пичетленеççӗ.

3. Пысӑк ыйту хускатакан корреспонденци. Кунта çав тери çивӗч ыйтусем çӗкленине палӑртмалла. Çывӑх вӑхӑтра татса памалли проблемӑсем лартать автор, тишкерет, пӗтӗмлетӳ тӑвать.

II. Статья. Журналистикӑри тӗп жанр. Çивӗч ыйтусем кӑларса тӑрать, фактсемпе пулӑмсене тӗплӗнрех тишкерет. Статьяра пӗр-пӗр пулӑма ытти фактсемпе çыхӑнтараççӗ, статистикӑпа усӑ кураççӗ.

Статья тӗсӗсем

1. Умстатья. Хаçат номерӗ унпа уçӑлать. Редакци ятӗнчен пани е автор çырнӑ умстатья пулма пултарать. Хаçатӑн çул-йӗрне палӑртать, вулакана тӗллевсемпе паллаштарать.

2. Теорилле статья. Пӗр-пӗр теорие анлӑн сарма пулӑшать.

3. Пысӑк ыйту хускатакан статья. Общество аталанӑвӗ çинчен пӗлтерет.

4. Паянхи кун ыйтакан темӑпа çырнӑ статья. Темисем: промышленноçа, ял хуçалӑхне аталантарасси, çамрӑксене тӗрӗс воспитани парасси, мораль. Малти опыта сарма пулать ку жанрпа.

III. Рецензи. Вӑл хайлав содержанийӗ çинчен кӗскен каласа парать, тишкерет, хак парать, ун пӗлтерӗшне палӑртать,

çитменлĕхсене критиклет.

IV. Обозрени — хăвăрт чупакан вăхăта, паянхи пурнăçа тĕрĕс ăнланма пулăшакан жанр. Тĕрлĕ темăпа çырнă обозренисем пулаççĕ.

Обозренисене виçĕ ушкăна пайлама пулать:

1. Пĕлтерӳллĕ;
2. Тишкерӳллĕ;
3. Илемлĕ публицистикăлла.

Çырусене пăхса тухни те обозрени пулать.

Хаçат-журнала пăхса тухни. Тĕллевĕ — редакци коллективне пулăшасси, хаçатăн шайне çĕклесси, журналистсен ăсталăхне ӳстересси.

Пĕтĕмĕшле обзорта хаçата тапхăрпа пăхса тухаççĕ (çулталăк, çур çул, квартал, уйăх).

Тематикăлла обзорта уйрăм ыйтăва, темăна мĕнле çутатса пынине тишкереççĕ.

Çыру жанрĕнче халех тумалли ыйтусене кăларса тăратаççĕ. Автор хăйĕн хуйхи-суйхине пĕлтерет. Корреспонденци жанрне çывăх.

Илемлĕ публицистика жанрĕсем

Кунта очеркпа тĕрленчĕк тата фельетонпа памфлет кĕреççĕ. Çак жанрсенче художествăлла тата публицистикăлла çырса кăтартасси пĕр-пĕринпе пĕрлешеççĕ. Очеркла тата сатирăлла жанрсем çынсен шухăш-кăмăлне, шалти туйăмĕсене, чун-чĕрине лайăхрах уçса пама май параççĕ. Фактсем иккĕмĕш вырăна куçаççĕ. Чи мала автор фактсем çине мĕнле куçпа пăхни, пулăмсене мĕнлерех хак пани тухса тăраççĕ. Кунта фактсене пĕтĕмлетсе, сăнарласа кăтартаççĕ.

Очерк тĕсĕсем:

1. Портретлă очерк. Çын шухăш-кăмăлне, характерне кăтартса парать.

2. Событиллĕ очерк. Пĕр-пĕр обществăлла пĕлтерĕшлĕ событие хутшăннă чĕрĕ çынсем çинчен çырнă очерк.

3. Çулçӳрев очеркĕ. Çул çинче тĕл пулнă çынсем, каласа панине пулăмсене çырса кăтартни. Пулăмсен анлăшне кăтартмалла. Социаллă, наукăлла ыйтусене уçса памалла.

4. Пысăк ыйту хускатакан очерк. Воспитани пĕлтерĕшĕ пысăк. Çакăнта критика та пулма пултарать.

Фельетонпа памфлет.

Сатира жанрĕсенчен анлăрах сарăлни — фельетон. Пурнăçри çитменлĕхсене, общество йĕркине пăсакансене тăрă шыв çине кăларать вăл. Çак жанр çиллес, хаяр пулмалла. Сăнлăхне ӳстерсен те пулăмсемпе фактсене пысăклатса кăтартмалла мар. Пулни-иртни çинчен тивĕçлĕ документсене тĕплĕн пăхса тухмалла. Фельетон икĕ тĕрлĕ пулать: адресли, адрессĕрри. Адресли чăн-чăн документсем çирĕплетнипе палăрать. Адрессĕр фельетона пĕрлештернĕ пулăмсемпе, пĕтĕмлетнĕ сăнарпа тăваççĕ.

Памфлет — çивĕч сюжетлă сатира жанрĕсен тепĕр паллă тĕсĕ. Вăл киревсĕррине, сиенлине, хăрушшине çунтарсах ярать, тăшмана вĕлерессле питлет.

"Канаш" хаçатри материалсен чĕлхипе стилĕ

"Публицистика вăл общество пурнăçне, политикăна пур енлĕн, фактсемпе чăн пулса иртнĕ пулăмсем çине таянса, çав вăхăтрах наукăпа илемлĕ литературăн элеменчĕсемпе туллин усă курса çутатакан литературăн хăйне евĕр уйрăм тĕсĕ. Пурнăç ытла та хăвăрт аталаннăран ăна вăл вăхăтра тата хăвăрт, тĕрлĕ енчен хак пама тăрăшать. Çакна тума журналистикăн витĕмлĕ мелĕсем пур". /42/

Çапла хак парать публицистикăна Чăваш патшалăх университетĕнчи журналистика факультечĕн деканĕ А. Данилов доцент. Тĕрĕсех. Мелсем те чылай. Хăш вăхăтра мĕнлипе усă курасси вара журналистăн ăсталăхĕнчен, тавçăрулăхĕнчен килет. Çакна çеç манса каймалла мар вăл: шухăшсене наукăран илнĕ логика принципĕсемпе усă курса ĕнентерме пултармалла.

Хаçатри материалсене мĕнле чĕлхепе тата стильпе çырни — пысăк пĕлтерĕшлĕ. Çакăнтан журналист вулакансен чунне витересси е витерейменни килет. Журналистăн пĕр вăхăтрах педагог та, психолог та, социолог та... пулмалла. Пирĕн тĕп тĕллев — хамăр шухăша çынсем патне тĕрĕс çитересси. Калаçу чĕлхинче те, çыру чĕлхинче те литература нормисене çирĕп тытса пымалла — ку пуплев тĕрĕслĕхĕ. Çаплах çырăвăн тасалăхĕ, логикалăхĕ, вырăнлăхĕ, пуянлăхĕ, сăнарлăхĕ пулмалла. Чĕлхе çынсене пĕр-пĕринпе хутшăнма, пĕр-пĕрин шухăшне ăнланма май паракан общество пурнăçне çăмăллатакан мел. Сăмахсемпе тĕрĕс усă курас тесен чи малтанах вĕсен чăн пĕлтерĕшĕсене лайăх пĕлмелле. Лексика, грамматика нормисене çирĕп пăхăнмалла. Çырăва хăш чухне пуплев

тасалӑхне пӑсакан сӑмахсене — варваризмсем — пӗр сӑлтавсӑрах кӗртсе яраҫҫӗ. Хӑш чухне логикалӑх та ҫук. Ҫакӑ анлӑрах тата ансӑртарах пӗлтерӗшлӗ сӑмахсемпе предложенире усӑ курма, сӑмахсемпе сӑлтавлӑх енчен ҫыхӑнтарма, хирӗҫле пӗлтерӗшлӗ сӑмахсемпе вырӑнлӑ усӑ курма пӗлменнинчен, ӑнлава ытлашши сарса янинчен килет.

Пуплев вырӑнлӑхӗ ҫыру чӗлхишӗн пысӑк пӗлтерӗшлӗ. Кашни чӗлхере функциллӗ стиль текен ӑнлав пур. Чӑваш чӗлхинче илемлӗ литература, публицистика, официаллӑ ӗҫ, наукам стилӗсем аталаннӑ.

Хальхи литература чӗлхинче калаҫу чӗлхипе кӗнеке стилӗ пуррине палӑртаҫҫӗ. Кӗнеке стилӗ хӑй ҫакӑн пек функциллӗ стильсене уйрӑлать: наука, официаллӑ ӗҫ, публицистика, илемлӗ.

Хаҫатра публицистика стилӗпе усӑ кураҫҫӗ. Публицистика тӗллевӗ — хыпарласси тата халӑха пӗр-пӗр шухӑш витӗмӗ кӳресси. Ку стилӗн тӗп уйрӑмлӑхӗсенчен пӗри — обществӑпа политика терминӗсемпе, лозунгла-плакатла сӑмах майлашӑвӗсемпе усӑ курни. Чӗмпӗр тӑрӑхӗнче анатри чӑвашсем пурӑнаҫҫӗ. Ҫавӑнпа та хаҫат чӗлхинче анатри диалект палӑрать. Мӗн каласан та хаҫата вырӑнти халӑх валли кӑларатпӑр-ҫке. Литература норминчен ҫеҫ тухса каймалла мар.

Шупашкарта тухса тӑракан хаҫатсемпе танлаштарсан пирӗн хаҫатра ҫак сӑмахсем тӗл пулаҫҫӗ: сӗре, пултӑк, хӗсмет...

Пӗрремӗшӗ — наречи, "питӗ, "ытла", "ҫав тери" сӑмахсен синонимӗ. Пултӑк вара "пултарулӑх" сӑмаха пӗлтерет. Виҫҫӗмӗшӗпе "служба" сӑмаха палӑртатпӑр. Сӑмахран, ҫар хӗсмечӗ. Ку сӑмах архаизма тухма пуҫланӑччӗ ӗнтӗ, анчах А. Юман ӑна пирӗн хаҫат страницисенче ҫӗнӗ пурнӑҫ пачӗ. Ҫаплах юлашки ҫулсенче вӗрентӳҫӗ, ертӳҫӗ, кӑларӑм, ӳт-пуҫ йышши сӑмахсем анлӑн сарӑлчӗҫ. Вӗсен вырӑсла куҫарӑвӗсем ҫапла: учитель, руководитель, выпуск (е издани), организм. Ҫак сӑмахсене чӑвашла ҫырса хамӑр чӗлхене хуллен вырӑс сӑмахӗсенчен тасатса пыратпӑр. (Ӑсчахсем шутласа пӗлнӗ тӑрӑх, вӗсен шучӗ халӗ пирӗн чӗлхере 20 процента яхӑн.)

"Канаш" хаҫатӑн тӗп жанрӗ — статья. Ҫаплах тӗрлӗ отчетсем, репортажсем чылай. Вӗсен тӗп уйрӑмлӑхӗ — вырӑс чӗлхинчен ҫыру урлӑ кӗнӗ сӑмахсемпе нумай усӑ курни. Тӗслӗхрен, 2001 ҫулхи ҫӗртме уйӑхӗн 1-мӗшӗнче тухнӑ номерти "Медицинӑра ӳсӗмсем кирлӗ" отчета илетпӗр. Вӑл облаҫри врачсен наукӑпа практика конференцийӗпе паллаштарать. Пурӗ кунта 287 сӑмах, вӗсенчен 67-шӗ вырӑс чӗлхинчен кӗнисем (23,3 процент).

“Ӳнерĕн асамлă тĕнчинче” информацире пурĕ 74 сăмах, вĕсенчен 18-шĕ вырăссен (24,3 процент). “Манăн кукаçи” заметкăра вара (авторĕ М. Настина) 290 сăмахран 18-шĕ çеç вырăссен (6,2 процент). Çапла вара, пĕтĕмлетӳ тума пулать: официаллă мероприятисене çутатса панă материалсенче ыттисенчен вырăс сăмахĕсем тăватă хут нумайрах. “Пирĕн таврари кайăк-кĕшĕк” заметкăра (Н. Милюшкина) 153 сăмах, вĕсенчен виççĕшĕ çеç (викторина, конкурс, стена) вырăс чĕлхинчен çыру урлă кĕнĕ (1,96 процент). Кунта акă мĕн курма пулать. Çут çанталăк çинчен эпир хамăр чĕлхепе тап-таса çырса кăтартма пултаратпăр. Наука, вĕрентӳ терминĕсем вара чăвашла йăлтах çук-ха. Çавăнпа та вырăссеннипе усă курма тӳрĕ килет. Сăвăсенче те вырăс сăмахĕсем сахал, çук тесен те юрать. 2003 çулхи нарăс уйăхĕн 6-мĕшĕнче тухнă хаçатри “Шкула аркатма парас марччĕ” статьяна пăхса тухар-ха (авторĕ Н.Васильева).

Кунта калаçу Чăнлă районĕнчи Каша ялĕнче И. Я. Яковлев пуçарнипе уçăлнă шкул çуртне ишес шухăш йĕри-тавра пырать.

Автор хăй калас шухăш патне вулакана майĕпен, фактсене пĕр-пĕринпе çыхăнтарса илсе пырать. Малтан шкул историне кĕскен каланă. Кашара шкул 1895 çулта уçăлнă, вăл йывăç çуртра вырнаçнă. 1913 çулта И. Я. Яковлев пуçарнипе шкула хĕрлĕ кирпĕчрен купалаççĕ. Статья тытăмне автор малалла çапла тăсать: çак шкулăн пĕлтерĕшĕ пирки сăмах хускатать, фактсем илсе кăтартать. Ку шкултан Ехрем Иванĕпе Владимир Сатай çыравçăсем, А. Д. Уфимкин профессор, М. Г. Еграшкина артистка, суту-илӳ министрĕ П. И. Овчинников тата ыттисем вĕренсе тухнине палăртать.

Акă конфликт аталанма пуçлать: 1971 çулта паллă вырăна тустарма тытăннă. “Хуçасем” тăрăшнипе виçĕ класлă шкул пулса юлчĕ. 1978 çулта веçех хупса хучĕç. Ачасемпе вĕрентекенсене Тутар Каши шкулне куçарчĕç. Ялăн пĕр вĕçĕнчен тепĕр вĕçне çитме пилĕк çухрăм. Асфальт çук. Ялăн тепĕр вĕçĕнче вырнаçнă ача садне, шкула çӳрекен ачасен нуши никама та шухăшлаттармасть”, — çавăн пек йĕркесем пур унта./43/

Хăйĕн шухăшĕсене çирĕплетме автор кунта В. И. Ленин 1912 çулта каланă сăмахсене илсе кăтартать: “Уйрăм нацийĕн пур çыннине те тăван чĕлхене вĕренме условисем туса памалла”. /44/ Вăйлă шухăш! Вулакана ĕнентерет, хăйĕн шухăшне курăмлăрах тăвать.

Акă конфликт хĕрсе çитет: “Паянхи кун ял хушшинче çӳрекен сас-хура чуна пăшăрхантарать. И. Я. Яковлев никĕсленĕ шкула

çĕмĕрсе кирпĕчĕсене ял хуçалăх стройкине яма шутланă иккен. Ăçта тĕрĕслĕх? Чăваш ялне, чăваш наци культурине тĕп тăвас шухăшсемпе пурăнакан çын анчах çапла тума пултарĕ. Каша шкулĕнче вĕреннĕ, аслă пĕлӳ илсе пĕтĕм тĕнчипех чапа тухнă, пысăк вырăнта ĕçлекен ентешĕмĕрсем. Хамăртан култарни мар-ши ку?” /45/

Çапла вара, конфликта татса пама автор ентешĕсене чĕнсе калать, пулăшу ыйтать. Ял интеллигенцине, ветерансене вĕрентӳçĕсене хăйсен гражданла позицине кăтартма тархаслать. Юлашкинчен вăл çапла калать: “Чăваш халăхĕ Вĕрентекенĕмĕрĕн 155 çулхи юбилейне паллă тума хатĕрленет. Эпир, кашасем, мĕнле парнепе кĕтсе илĕпĕр-ши çак аслă уява?” /46/

Çак риторикăлла ыйтупа автор вулакан чун-чĕрине витересшĕн тăрăшать. Ку япала ун ăнăçлă пулса тухать.

Апла пулсан статьяна çыраканĕ хăй калас шухăш патне вулакана илсе çитерме пултарчĕ, конфликт тĕшшине тупрĕ (вырăнти пуçлăхсем малашнехи çинчен шутламанни, паянхи пĕчĕк усăллă ĕçе пула ыранхи пысăк тĕллеве курманни). Çакăнтах вăл конфликта мĕнле татса памаллине кăтартать — ял халăхĕн хăйĕн татăклă сăмахне харăссăн каламалла, хăйне пусмăрлама ирĕк памалла мар.

“Шухăшласа пăхăр-ха!” — текен риторикăлла чĕнӳ те пур кунта.

Статьяна пичете каяс умĕн редакцире тӳрлетсе йĕркеленĕ-ха. Çапах та вырăс сăмахĕсем сахал ку текстра: 395 сăмахран 24 (6 процент). Çакă пĕтĕмлетӳ тума хистет: Н. Васильева ялта пурăннине кура хăйĕн тексчĕсенче вырăс сăмахĕсемпе сахал усă курать, чăвашла çырма тăрăшать. Хулара пурăнакансен çырăвĕсенче вара вырăс чĕлхин витĕмĕ пысăкрах.

Юлашкинчен çакна палăртмалла. “Канаш” хаçат хăш чухне анатри чăвашсен чĕлхине çывăхрах пулин те чĕлхе нормине йĕркеллĕ тытса пырать, пăсмасть. Самана таппине туйса çĕнĕ сăмахсемпе те усă курать, киввисене те çĕнĕ тĕс парать, публицистика стильне аталантарать.

Пӗтӗмлетӳ

Ҫапла вара, ҫӳлерех ҫырнисене пӗтӗмлетсе ҫакӑн пек шухӑш патне пырса тухатпӑр: “Канаш” хаҫат — Чӗмпӗр Ен чӑвашӗсен пурнӑҫӗнче паян пысӑк вырӑн йышӑнать. Вырӑнти чӑвашсен литературине, чӗлхине, культурине аталантарнӑ ҫӗрте вӑл пысӑк витӗм кӳрет. Литература нормисене пӑхӑнса пичетленнӗ май чӑваш литература чӗлхине аталантаракан тӗп хатӗр пулса тӑчӗ. Ҫаплах вӑл Чӗмпӗр хутлӑхӗнчи чӑвашсен ӑс-тӑнне йӗркелесе тӑрать.

“Канаш” йывӑрпа ҫуралнӑ. Вӑл тухасса влаҫрисем шансах кайман. Ҫапах та чӑваш хастарӗсем самана ӑшӑннипе усӑ курса хаҫатӑн пӗрремӗш номерне обществӑлла майпа (чӑвашла каласан — нимене пухӑнса) кӑларма пултарнӑ. Пӗрремӗш номертенех хаҫатӑн чи ҫивӗч теми палӑрать: вуншар ҫул тивӗҫлӗ вырӑнта пулман, сахал мар мӑшкӑл тӳснӗ чӑваш чӗлхине шкулта вӗрентме тытӑнмалла, хамӑрӑн тымарсем патне таврӑнмалла. Кун пирки кашни номерте ҫырнӑ, мӗншӗн тесен халӑхра наци ӑнланӑвне вӑратса аталантармалла пулнӑ. Ҫав вӑхӑтрах “Канаш” Чӗмпӗр тӑрӑхӗнчи чӑвашсен пурнӑҫӗн летопиҫӗ пулса тӑчӗ. Унта чӑвашсем ирттернӗ е хастар хутшӑннӑ кашни мероприяти ҫырӑнса пынӑ.

“Канаш” вырӑнта пурӑнакан чӑвашсене пӗр ҫӗре пуҫтарма пултарчӗ. Ун йӗри-тавра интеллигенци явӑҫрӗ, тӗрлӗ ялтан хыпарсем килме тытӑнчӗҫ. Часах пултаруллӑ ҫынсем палӑрчӗҫ: журналистсем, ҫыравҫӑсем, поэтсем, ӳкерӳҫӗсем, юрӑҫсем... Вӗсем ҫинчен хаҫат страницисенче тӗплӗн ҫырса кӑтартнӑ. Апла пулсан хаҫат хӑйӗн тӗп ӗҫне пурнӑҫларӗ: чӑваш халӑхӗ ыттисенчен нимӗнпе те кая мар, тӑван чӗлхене ҫине тӑрса вӗренмелле, культурӑмӑра аталантармалла тесе ӗнентерчӗ.

1997 ҫулта вырӑнти чӑваш ҫыравҫисем “Шевле” литпӗрлешӳ йӗркелесе яни, 1920-21 ҫулсенче тухса тӑнӑ “Атӑл юрри” журнала тепӗр хут кӑларма тытӑнни, “Шевле ҫути” альманах кун ҫути курни, темиҫе автор хӑйӗн кӗнекисене пичетлеме пултарни шӑпах ҫак шухӑша ҫирӗплетет. Урӑхла каласан хаҫат чӑвашсен ҫутлӑх йыхравҫи пулса тӑчӗ.

Вӑтӑр ҫул каялла ҫеҫ Чӗмпӗрте лару-тӑру пачах урӑхлаччӗ. Икӗ чӑваш трамвай ҫинче тӗл пулсан чӗлхисене хуҫкаласа вырӑсла калаҫатчӗҫ е тӑван чӗлхепе хӑлхаран хӑлхана пӑшӑлтататчӗҫ. Хула шкулӗсенче тӑван чӗлхе вӗрентесси, Ульяновскра Акатуйсем ирттересси ҫинчен ӗмӗтленме те пултарайман. Халӗ ку пурнӑҫ чӑнлӑхӗ.

Ку чухне халăх кĕнеке-журналтан писрĕ — те хакĕсем çыртаççĕ, те пурнăç пĕлтерĕшĕ улшăнса пырать... Çавăнпа та чылай чухне хаçат çемьере пĕртен-пĕр вуламалли япала пулса тăрать. Çакна шута илсе “Канашра” пурнăçăн тĕрлĕ енне çырса кăтартма тăрăшатпăр. Мĕнле кăна рубрика çук кунта: ача-пăча, çамрăксем, салтака каякансем, ал ăстисем, вĕрентӳçĕсем, ашшĕ-амăшĕ, тĕне ĕненекенсем, пахчаçăсем, тутлă апат пĕçерме юратакансем, таврапĕлӳçĕсем валли... Пысăк çемьене пирĕн хаçат çитсен унта кашни хăй валли усăллă тата вулама интереслĕ материал туптăр тетпĕр. Вулакансен шухăшне чи мала хуратпăр. Мĕншĕн тесен халĕ ыйтусен самани, кашни çак пурнăçра хăй вырăнне тупасшăн. Пирĕн пĕрремĕш тивĕç — вĕсене пулăшасси. Çакă шăпах çӳлерех каланипе килĕшсе тăрать.

Редакцие çулсерен пин ытла çыру килет. Çакă хаçатпа вулакан хушшинчи тачă çыхăнăва кăтартса парать. Тĕрлĕ конкурссем, викторинăсем, лотерея вăййисем ăна çирĕплетес тесе йĕркелетпĕр.

Ульяновск облаçĕнче паян 256 массăллă информаци хатĕрĕ, вĕсенчен 184-шĕ – периодика пичет изданийĕ, 73 электрон массăллă информаци хатĕрĕ, çав шутра 32 телепрограмма, 14 телепрограмма, 2 информаци агентстви, 13 телеканал, 20 радиотелеканал, 2 элетрон периодика изданийĕ. Пурĕ 10 ытла журнал тухать. Вĕсенчен виççĕшĕ наци чĕлхипе: “Канаш”, “Ĕмĕт” (тутарсен), “Ялгат” (мордвасен). Тăтăшах мар пулин те нимĕçле те пичетленет — “Рундшау” (редакторĕ Е. Миллер). Вĕсен тĕллевĕсем пĕр евĕрех — хăйсен халăхĕсен культурине çӳллĕрех шая çĕклесси.

Çавăнпа пĕрлех “Канаш” экономикăпа производство ыйтăвĕсене те айккине хăвармасть. Промышленность комплексне 400 ытла пысăк предприяти кĕрет, вĕсенче 160 пин ытла вăй хурать. 1985 çултанпа “Авиастарта” сарлака фюзеляжлă тата ытла та йывăр транспорт тата пассажир самолечĕсем тума тытăннă. Тĕнчере ун евĕрлисем çук. Область суту-илӳ 69 çĕршывпа тăвать. Чĕмпĕрте тĕнчери чи пысăк авиакомпанисенчен пĕри — “Волга-Днепр” вырнаçнă. Атăл урлă хывнă çĕнĕ «Президентский» кĕпер – Европăра чи пысăккисенчен пĕри. Унăн тăршшĕ шыв çийĕн – 6 çухрăма яхăн.

Çаксем пирки “Канаш” хăйĕн вулаканĕсене хыпарласах тăрать.

Çапах та чи анлă тема — чăваш юхăмĕнчи ĕçсем. И. Я. Яковлев ячĕллĕ общество, Ульяновск облаçĕнчи чăвашсен наципе культура автономийĕ ирттерекен мероприятисем — тĕп вырăнта. Вĕсен конференцийĕсем, съезчĕсем пирки тĕплĕн çырса кăтартнă.

Чăваш таврапĕлӳçисем те хăйсен пĕрлешĕвне йĕркеленĕ. Вĕсем "Ульяновская-Симбирская энциклопедия" валли чăвашсем çинчен материалсем пухса панă.

Тĕрлĕ уявсем, мероприятисем ирттерме Чăваш культура центрĕ пулăшать (вăл Нацисен культурисене çĕнетсе аталантаракан центрăн тытăмне кĕрет). Акатуй, Кĕрсăри, улах, Çăварни — хула чăвашĕсем те халь çакăн пек уявсем ирттереççĕ. Акă вăл кивĕ йăласен çамрăклăхĕ.

И. Я. Яковлев шкулĕн комплексĕнчи чиркĕве те тепĕр хут чĕртнĕ. Халĕ унта чăвашла кĕлĕсем вулаççĕ.

Чĕмпĕр çĕрĕ çинче чăваш наци кĕрешĕвĕ аталанма пуçларĕ. Кĕске вăхăт хушшинчех чĕмпĕрсем пысăк турнирсенче призлă вырăнсем йышăнма пултарчĕç.

Чăваш тĕнчи аслă. Чĕмпĕр Ен — ун пĕр пайĕ. Çакăнта чăвашлăх аталанни пĕтĕм чăваш тĕнчине вăйлатать. Çак ĕçре вара "Канаш" хаçат çынсемпе влаçа, çынсене пĕр-пĕринпе çыхăнтарса тăрать, федераци политикине тытса пырать. Наци хутшăнăвĕсен çĕнетӳ тапхăрĕнче ку ĕçĕн пĕлтерĕшĕ ытла та пысăк, çав вăхăтрах — яваплăхĕ те.

Çапла вара, Чĕмпĕр Ен чăвашĕсен "Канаш" хаçачĕн пĕлтерĕшĕ питĕ пысăк. Вăл тухма пуçланăранпа облаçра чăваш чĕлхине шкулта вĕренесси чылай лайăхланчĕ, культура шайĕ ӳсрĕ, çынсенче наци ăнланăвĕ çуралса аталанчĕ. Ку вара малалла шанчăкпа пурăнма май парать. Апла пулсан "Канаш" информаци уйĕнче хăйĕн тĕрĕс вырăнне тупрĕ тесе калама пултаратпăр.

Юлашкинчен çакна каламалла. Çак ĕçе çырнă вăхăтра "Канаш" хаçатăн кашни çулхи подшивкине пăхса тухма тӳрĕ килчĕ. Мĕн çинчен кăна çырман-ши унта, мĕнле кăна тема хускатман-ши? Тĕпчемелли питĕ нумай. Çӳлерех çырса кăтартнисем — пĕчĕк пай кăна, пĕрремĕш утăм. Кашни темăна малалла тăсса кайса тĕпчеме пулать: анлăшĕпе те, тарăнăшĕпе те. Эпĕ ку ĕçре ун пек тĕллев лартман, кунта пурин çинчен те çырса пĕтерес çук. Çапах кам та пулин çак темăпа малалла тĕплĕнрех ĕçлессе шанатăп. Манăн пысăк мар та çиелерехрен çырнă материал вара вĕсене кăштах та пулин пулăшма пултарсан савăннă пулăттăм.

Историческая справка ульяновской областной чувашской газеты «Канаш»

Первая чувашская газета в Симбирске вышла 13 апреля 1918 года, называлась она – «Сене пурнас» (Новая жизнь). Её издавал комиссариат образования Симбирской губернии. Она издавалась до 1920 года (всего 137 номеров). Также в Симбирске некоторое время издавались другие газеты на чувашском языке – «Сутталла» (К свету), «Херле армеец » (Красноармеец), «Чухансен сасси» (Голос бедноты). Это тоже происходило в 1919-20 годах. В 1920-21 годах вышли два номера журнала на чувашском языке – «Атал юрри» (Песня Волги). Потом все издания были закрыты.

С началом демократических перемен в конце 1980-х годов в Ульяновске стала выходить новая чувашская газета - «Канаш» (Совет). Её первый номер появился 30 декабря 1989 года. Газета "Канаш" основана Постановлением бюро Ульяновского обкома и исполкома Совета народных депутатов.

Первые учредители «Канаша» – Ульяновской обком КПСС и исполком областного Совета народных депутатов. Нынешний учредитель – правительство Ульяновской области.

Сегодня редакция размещена в здании Ульяновской областной чувашской национально-культурной автономии по адресу: улица Льва Толстого, дом 12. Тираж газеты - около 1500 экземпляров. Она выходит еженедельно по четвергам на 8 полосах формата А3 в полноцветном варианте.

С1 января 2009 года в целяхоптимизации расходов редакция перестала существоватькак областное государственное учреждение и реорганизоваласьпутём присоединения к ОГУ «МедиаЦентр». Ныне она входит в областное государственное автономное учреждение «Издательский центр «Ульяновская правда».

Сейчас в редакции работают 6 человек. Все журналисты с высшим филологическим и журналистским образованием. Четверо -- члены Союза журналистов России, а двое - члены Союза писателей России

В 1995 году редакция газеты удостоена премии Союза чувашских краеведов и премии Чувашской молодёжи имени Альберта Канаша.

В1996 году редакция поощрена Благодарственным письмом Всечувашского общественно-культурного центра (ЧОКЦ) .

Также редакция «Канаша» является неоднократным призером областных конкурсов среди средств массовой информации.

В1999 году за плодотворную работу и личный вклад в развитие национальной культуры, в дело стабилизации экономики области редакция награждена Почётной грамотой Главы администрации области.

В 1999 году за большой вклад в развитие чувашской национальной культуры, пропаганду патриотизма, дружбы между народами редакция награждена Почётной грамотой Законодательного Собрания Ульяновской области.

В2003 году редакция награждена Дипломом 3-ей степени за третье место в номинации «Областные, городские газеты и журналы» в областном конкурсе СМИ «Человек труда».

В 2005 году за плодотворную информационно-просветительскую деятельность по возрождению и развитию языка, культуры, обычаев и традиций чувашского народа редакция награждена Почётной грамотой Законодательного Собрания Ульяновской области.

Редакция в разные годы неоднократно за большой вклад в развитие языка, культуры, обычаев и традиций чувашского народа награждалась Благодарственными письмами и Почётными грамотами Ульяновской областной чувашской национально-культурной автономии.

В 2009 году за многолетнюю и плодотворную работу в деле сохранения, возрождения и развития чувашского языка и культуры редакция награждена Грамотой министерства образования Ульяновской области.

В 2009 году редакция стала победителем в областном фестивале прессы за лучшую презентацию среди печатных СМИ Ульяновской области.

20 марта 2009 года на 7 съезде Чувашского национального конгресса в связи выходом 1000-го номера за большую работу по развитию чувашского языка и культуры редакцию наградили Почётной грамотой Чувашского национального конгресса (ЧНК).

В2009 году за успехи в деле воспитания граждан в духе мира и дружбы редакция награждена Почётной грамотой Ульяновской Городской Думы.

В 2009 году за особый вклад в развитие национальной культуры, общественную деятельность по пропаганде и развитию

родного языка, народных традиций и духовности, укреплению дружбы между народами редакция награждена Почётной грамотой Главы города Димитровграда Ульяновской области.

В 2010 году редакция за большой личный вклад в дело сохранения культурного богатства чувашского народа награждена Благодарственным письмом министерства образования Ульяновской области

В 2010 году за плодотворную работу по освещению темы духовного развития чувашского народа редакция награждена Почётной грамотой Союза журналистов Чувашской Республики.

В2010 году редакция за значительный вклад в сохранение и развитие чувашского языка, культуры и национальныхтрадиций и в связи 20-летием со дня выхода первого номера награждена Благодарственным письмом губернатора Ульяновской области.

В2011 году редакция награждена Дипломом за участие в конкурсе на лучшее освещение в региональныхСМИ деятельности судов и органов судейского сообщества Ульяновской области «Ваша честь!» в номинации «Судебная тематика в сетке вещаний».

В2014 году редакция постановлением президиума Чувашской народной академии наук и искусств награждена орденом Николая Васильевича Никольского первой степени.

При редакции газеты “Канаш” с 1997 года работает литературное объединение местныхчувашскихписателей “Шевле” (Зарница), которым руководит главный редактор -- член Союза писателей и Союза журналистов России -- Н.Н.Ларионов. За прошедшее время в Союз писателей России вступили более 10 человек. При содействии редакции издано более 80 книг местных чувашских авторов.

В 2000 году при финансовой поддержке областной администрации редакцией изданы литературный альманах«Шевле =ути» (Свет зарницы) и третий номер журнала “Атёл юрри” (Песня Волги).

В2012 году при финансовой помощи «ИД «Ульяновская правда» редакцией издан четвёртый номер журнала “Атёл юрри” (Песня Волги).

Тематическая направленностьгазеты – вопросы образования народа, сохранения и развития родного языка, культуры, обычаев и истории чувашского народа.

26 марта 2009 года вышел 1000-й номер газеты.

30 декабря 2014 года исполнилось 25 лет со дня основания газеты.

Министру информационной
политики и массовых коммуникаций
Чувашской Республики
Андреевой В.В.

Уважаемая Валентина Владимировна!

Мы хотим выйти к Вам с деловым предложением во имя развития чувашской культуры. Хотя и живём нынче в информационном веке, мы, чуваши, проживающие в разных регионах России, можем сказать, что голоса Чувашской Республики за её пределами слышно слабо. Спутникового телевидения у нас, к сожалению, нет. Эфирного радио – тоже. Чувашское национальное телевидение и радио по Интернету смотреть и слушать можно, но таких людей, надо признаться, не очень много. Газет, выходящих в Чебоксарах, за пределами Чувашской Республики выписывают единицы. В то же время чувашские газеты выходят в Ульяновской области («Канаш»), в Татарстане («Сувар»), Башкортостане («Урал сасси»), Самарской области («Самар Ен»), Тюменской области («Таван»). Может, в других регионах России есть другие газеты. Но каждый из нас живёт своей жизнью, как говорят, варится в собственном соку.

Было бы очень хорошо, если бы для них в Чебоксарах готовили ежемесячный вкладыш с новостями Чувашской Республики и присылали в электронном варианте в редакции региональных чувашских газет. А здесь они будут распространяться среди подписчиков. От этого проекта выиграть должны все: люди в глубинке будут в курсе событий, происходящих в Чувашской Республике, можно рекламировать санатории и курорты Чувашской Республики, а у региональных чувашских газет может возрасти популярность и тиражи.

В Ульяновской области такой добрый пример есть: областная татарская газета «Емет» («Чаяние») выходит с ежемесячным вкладышем, который присылают из Казани.

Со своей инициативой я поделился с директором областного государственного бюджетного учреждения «МедиаЦентр», куда входит редакция газеты «Канаш», Дмитрием Григорьевичем Ивановым. Он эту идею одобрил.

Думаем, после изучения опыта татарских коллег можно запустить этот проект и в чувашских региональных газетах.

С уважением,
главный редактор ульяновской
областной чувашской
газеты «КАНАШ» Ларионов Николай Николаевич.

15 января 2014 г.

ЧӐВАШ РЕСПУБЛИКИН
ИНФОРМАЦИ ПОЛИТИКИН ТАТА
МАССӐЛЛӐ КОММУНИКАЦИСЕН
МИНИСТЕРСТВИ

МИНИСТЕРСТВО
ИНФОРМАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ
И МАССОВЫХ КОММУНИКАЦИЙ
ЧУВАШСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

428004, г. Чебоксары,
[illegible]
тел. (8352) 64-20-90, факс (8352) 64-20-[illegible]
E-mail: [illegible]
[illegible]

11.02.2013 № 01/14-398
На № ______ от ______

Главному редактору Ульяновской
областной чувашской газеты
«Канаш»
Н.Н. Ларионову

Копия Государственный Совет
Чувашской Республики

Администрация Главы
Чувашской Республики

Уважаемый Николай Николаевич!

Министерство информационной политики и массовых коммуникаций Чувашской Республики рассмотрело Ваше обращение в адрес Государственного Совета Чувашской Республики и Мининформполитики Чувашии о сотрудничестве с Ульяновской областной чувашской газетой «Канаш» и сообщает следующее.

Ваше обращение было обсуждено с главными редакторами республиканских газет «Хыпар» (АУ «Издательский дом «Хыпар», e-mail: hypar@chtts.ru, hypar1@mail.ru) и «Советская Чувашия» (ОАО «Газета «Советская Чувашия», e-mail: sch@chuvashia.ru).

Контент чувашской страницы в газете «Канаш» может быть сформирован из республиканских и районных новостей, а также новостей с официального портала органов власти Чувашской Республики http://www.cap.ru, где новости выкладываются в режиме «on-line». Республиканские, районные и городские газеты Чувашской Республики оперативно размещают публикации на собственных сайтах. Данные материалы могут быть использованы при подготовке выпусков газеты «Канаш» со ссылкой на первоисточник. Кроме того, газета «Советская Чувашия» готова высылать на Ваш адрес приложение «Среда Чувашии». Конкретные формы взаимодействия Вы можете обсудить с главными редакторами самих газет. Также Ваше предложение было направлено в газету «Чӑваш хӗрӗ» (МОО «Чувашский национальный конгресс», e-mail: congress21@mail.ru).

Благодарим Вас за инициативу и надеемся на успешное сотрудничество.

Министр В.В. Андреева

[illegible]
[illegible]

Чӗрӗк ӗмӗр – пӗрле эпӗр!

«Канаш» хаҫатӑн 1-мӗш кӑларӑмӗ кун ҫути курнӑранпа (1989 ҫулхи раштавӑн 30-мӗшӗ) чӗрӗк ӗмӗр – 25 ҫул - иртсе кайрӗ. Калама кӑна вӗт – чӗрӗк ӗмӗр!

Ҫак хушӑра эпир Ульяновск облаҫӗнчи кашни районта, вӗсенчи кашни ялта (чӑвашсем ытларах тӗпленсе пурӑнаканнисенче вуншар, ҫирӗмшер... хут!) пулса экономика, политика, ял хуҫалӑх, промышленность, вӗрентӳ, культура, спорт, социаллӑ пурнӑҫ ыйтӑвӗсемпе тӗрлӗ материалсем калӑпларӑмӑр. Облаҫри чи хастар чӑвашсен ӗҫӗ-хӗлне хаҫат страницисенче ҫутатса патӑмӑр. «Канаш» хаҫат журналисчӗсене нумайрах пулнӑ ялсенче йыттисем те палла пуҫларӗҫ пулӗ!

Ҫапла, пурнӑҫ улшӑнса пырать. Апла пулсан - ҫынсем те. Вӗренӳ, культура, спорт... шайӗнче. Ҫакна эпир кашни тӗл пулура туятпӑр. Эпир, чӑвашсем, ҫак чӗрӗк ӗмӗр хушшинче ытти наци ҫыннисем хушшинче самай ҫӳллӗ шая ҫӗклентӗмӗр: пирӗн ӗҫченлӗхрен, культурӑран, вӗренӳ шайӗнчен... тӗлӗнме пуҫларӗҫ. Эпир пур енӗпе те тӗслӗхлӗ халӑх йышне кӗтӗмӗр. «Канаш» хаҫат вара (1298 номер тухнӑ!) пирӗн тӑрӑхри чӑвашлӑх тӗнчин тӗкӗрӗ пулса тӑчӗ.

Паллах, хисеплӗ вулакансем тата хаҫата ҫырӑнса илекенсем, пирӗн пата ярса панӑ сирӗн материалӑрсемсӗр хаҫат тӗшши, илемлӗхӗ, пӗлтерӗшӗ самай тӗссӗр те япӑхтарах пулнӑ пулӗччӗ. Статистика кӑтартӑвӗ-семпе киленер-ха: сиртен 1990 ҫулта – 1123, 1991 – 857, 1992 – 806, 1993 – 978, 1994 – 1019, 1995 – 1116, 1996 – 794, 1997 – 1239, 1998 - 1075, 1999 – 1234, 2000 – 1201, 2001 – 1019, 2002 – 1059, 2003 – 842, 2004 – 627, 2005 – 574, 2006 – 678, 2007 – 587, 2008 – 525, 2009 – 659, 2010 – 386, 2011 – 507, 2012 – 469, 2013 – 326, 2014 – 420 тӗрлӗ материал илтӗмӗр. Пурӗ – 20120! Цифрӑсене материалсене шута илмелли ятарлӑ журналсенчен илнӗ. Пӗр пысӑклатса кӑтартмасӑр.

Обществӑлла корреспондентсенчен ҫирӗм пилӗк ҫул хушшинче нумайӑш ҫут тӗнчерен уйрӑлма ӗлкӗрчӗҫ. Хӑйсем хыҫҫӑн чӑваш халӑхӗшӗн ырӑ та усӑллӑ йӗр хӑварнӑшӑн чунӗсем ҫӑтмахра киленччӗр!

2014 ҫул ҫинчен калас пулсан – савӑнмалли те, кӑштах кулянмалли те пур, паллах. Эпир сиртен 420 материал илтӗмӗр. Пӗлтӗрхипе танлаштарсан – ытларах. Вӗсенчен 250-шӗ хаҫатра хӑйсен вырӑнӗ сене тупрӗ. Вӑтӑрӑшне, шел, пӑрахӑҫласа архива ӑсатма тӳр килчӗ. 120-шӗ – 2015 ҫулта пичетленӗ. Пӗлтӗр пичетленсе ӗлкӗ рейменнисем – 25 материал – кӑҫал кун ҫути курчӗҫ.

Обществӑлла корреспондентсем камсем тетӗр-и? Акӑ вӗсем:

В.Архипова, В.Андрихова, Н.Антонова, З.Афанасьева, А.Ашкеров, М.Аляпкин, Н.Анфимов, П.Андрихов, А.Азанова, А.Богатов, А.Белова, С.Бабаева, З.Брюхина, С.Борисова, З.Бикмендеева, А.Белов, Ангелина Белова, А.Вражкин, А.Волынщикова, Н.Васильева, Д.Вражкина, Е.Вергайкина, О.Ванюшкина, Г.Галкина, Р.Головина, А.Григорьев, Н.Гаврилова, Л.Данилов, П.Дьяконов, П.Долгов, В.Етриванова, А.Ермилов-Юман, Е.Егорова, В.Журавлев, Г.Желтухин, Л.Завьялова, П.Землемерова, И.Иванюкова, М.Игнатьев, Л.Ибукова, Д.Иванова, Н.Иванова, О.Измайлова, В.Иванов, К.Имангулова, Н.Казаков, Н.Кирюшин, Е.Краснова, З.Кустова, О.Киверова, Л.Краснова, А.Коновалова, О(И).Кашеева, И.Кирпичников, Н.Кадебин, Г.Карсаков, Л.Калянова, Ю.Кудаков, Ю.Канина, Н.Костин, Г.Кондратьев, Т.Краснова, К.Краснова, Ю.Ларионова, А.Ледюкова, Н.Литвинова, А.Лобанчикова,Е.Маркелова, О.Мельникова, Р.Макарова, Г.Микка, Д.Мустаев, В.Муравьев, В.Медведева, Г.Мадюков, И.Николаева, А.Няга, А.Никонорова, Н.Няга, Г.Никитина, Н.Новоселец, Н.Осипова, З.Оферкина, А.Пешне, З.Портнова, С.Портнов, П.Рахманов, Н.Романова, А.Романова, Н.Розов, Ю.Романов, С.Ржата, З.Рейтер, М.Селендеева, Серте Мишши, Н.Садовникова, В.Станьял, Л.Сультеева, В.Селендеев, А.Садовников, В.Симаков, Е.Серебрякова,Т.Серебрякова, А.Сергеев, Н.Садовников, Е.Столярова, В.Тарават,С.Ульянов, Г.Улюкин, Е.Уресметова, В.Утриванов, С.Ульянова, Л.Улендеева, С.Утриванова, Л.Фадеева, М.Чатта, И.Чернов, П.Чатта, Е.Черных, В.Шумилова, В.Широкина, Е.Шкаликова, Т.Школенок, А.Шкаликов, И.Щеголькова, Л.Ярославская, П.Ярославская. Вӗсене Ҫӗнӗ ҫул ячӗпе хӗрӳллӗн саламласа вӑрӑм та сывлӑхлӑ, телейлӗ кун-ҫул сунатпӑр. Пире 2015 ҫулта тата хастартарах пулӑшасса шанатпӑр. «Канаш» хаҫат 2014 ҫулта ятарлӑ конкурссем йӗркелерӗ. Вӗсен ӑнланӑвӗпе, пӗлтерӗшӗпе ҫыхӑннӑ материалсене – чӑваш тумне, йӑли-йӗркине, уявӗсене, ӗҫме-ҫимине ытти халӑхсен хушшинче сарма пулӑшакан сӑн ӳкерчӗксемпе ӳкерчӗксене, чӑваш халӑх пурнӑҫне, ӗҫне-хӗлне ҫутатса паракан хайлавсене раштавӑн юлашки вунӑ кунлӑхӗчченех йышӑнтӑмӑр. Тӗп хаклавӗ – чӑвашлӑх виҫи пулчӗ.

«Канаш» тусӗсене ытларах «Чӑвашлӑх тумӗ – чӑвашлӑх асамлӑхӗн сумӗ» (сӑн ӳкерекенсен ӑмӑртӑвӗ) конкурс кӑсӑклантарса илӗртрӗ пулмалла. Татьяна Серебрякова, Ольга Ванюшкинапа Светлана Утриванова, Елена Серебрякова (Чӑнлӑ районӗ, Ҫӗнӗ Улхаш), Ольга Измайлова, Геннадий Микка, Наталья Гаврилова, Кристина Имангулова, Александра Ледюкова (Чӑнлӑ районӗ, Кивӗ Улхаш), Люция Улендеева, Мария Селендеева (Чӑнлӑ районӗ, Чӑвашкасси), Екатерина Столярова (Чӑнлӑ районӗ, Ирҫел), Галина Галкина

(Ульяновск районĕ, Ишевке), Галина Никитина (Ульяновск районĕ, Симĕс Рашча), Лидия Ярославская (Майна районĕ, Чӳрекел), Сергей Портнов (Сăр районĕ, Архангельски ялĕ), Зоя Рейтер (Çĕнĕ Ульяновск), Елена Уресметова, Александра Романова, Наталья Новоселец, Герман Мадюков, Зинаида Кустова, Лаврентий Данилов (Ульяновск) ĕçĕсем конкурс тĕллевĕсене туллин тивĕçтереççĕ. Вĕсене пурне те саламлатпăр!

Фотомаçтăрăн конкурса тăратнă пĕр ĕçĕпех унăн пултарулăхне тĕрлĕ енлĕн хаклама май çук, паллах. Çавăнпа та çĕнтерӳçĕсене палăртнă чухне кам ытларах тата пахарах ĕçсем ярса панине шута илтĕмĕр. Пĕрремĕш вырăна Елена Уресметова çĕнсе илчĕ. Унăн ĕçĕсем 7,28,37-мĕш номерсенче пичетленчĕç. Иккĕмĕш вырăна Елена Серебряковапа (31,32-мĕш номерсем) Мария Селендеева (19, 33-мĕш номерсем) тивĕçрĕç. Виççĕмĕш вырăна Ольга Измайловапа ((15,35-мĕш номерсем) Наталья Новоселец (24,46-мĕш номерсем) пайларĕç.

«Чăваш çынни – пыл хурчĕ» конкурса Нина Романовапа Валентина Широкина (пĕрлехи ĕç,Ульяновск районĕ, Теччĕ ялĕ), Елена Егорова (Мелекесс районĕ,Ерыклинск ялĕ) хутшăнчĕç. Çĕнтерӳçĕ ятне Елена Егорова (25, 36-мĕш номерсем) тивĕçрĕ.

«Пылпа тулччăр алтăрсем», «Манăн тăван пит нумай» конкурссене, шел, хутшăнакан пулмарĕ.

«Авăнмасăр, вăй хумасăр» (хăй тĕллĕн вĕреннĕ обществăлла корреспондентсен, поэтсемпе писательсен ăмăртăвĕ) конкурс вăтам шайра иртрĕ темелле. Петр Рахмановăн – 48, Василий Журавлевăн – 24, Николай Кирюшинăн -17, Нина Васильеван – 13, Лаврентий Даниловăн – 9, Петр Андриховăн – 8, Николай Казаковпа Анна Никонорован – 7, Мария Селендееван, Нина Антонован, Николай Кадебинăн, Роза Макарован -6, Алексей Ашкеровăн, Лидия Ярославскаян – 5 ĕçĕ хаçатра кун çути курчĕ.

Вĕсенчен уйрăмах штатра тăман обществăлла корреспондента - Петр Рахманова - палăртса хăвармалла. Вăл ĕç хастарĕсем çинчен çырнисĕр пуçне кулăшла калавсем шăрçалама та вĕренсе пырать. Вĕсене калăпланă чухне Кушак Печчи, Улхаш Печчи, Энтри Печчи хушма ятсемпе усă курать. Вăл сăн ӳкерекен те, курав камери çине ӳкерсе илекен те, водитель те... Пур енĕпе те маçтăр!

Василий Журавлев çинчен калас пулсан вăл – литературăри нумай жанрпа ĕçлеме хăнăхса пыракан çыравçă. Сăввисем те, кулăшла калавĕсем те, ĕç çыннисем çинчен калăпланă материалĕсем те вулакансене тĕлĕнтереççĕ.

«Канаш» хаçата вырăнти профессионал поэтсемпе писательсем – Анатолий Юман, Валентина Тарават, Серте Мишши – уйрăм тĕспе тĕрлĕ енлĕ пулма пулăшаççĕ. Вĕсен сăввисемпе калавĕсем хăй

тĕллĕн вĕреннĕ çыравçăсемшĕн – тĕслĕх вырăнĕнче.

«Авăнмасăр, вăй хумасăр» конкурс лауреачĕсем: Петр Рахманов – пĕрремĕш вырăн (журналистика), Василий Журавлев – 1-мĕш вырăн (литература), Николай Кирюшин – 1-мĕш вырăн (таврапĕлӳ).

Ытти çыравçăсем 2014 çулта (хăй тĕллĕн вĕреннисем) канашçăсен кăмăлне тупсах каяймарĕç. Вулакансем хăш-пĕр хайлавне тиркесе куçран каланă, телефонпа шăнкăравласа пĕлтернĕ тĕслĕхсем пулчĕç. Малашне хайлав шучĕшĕн мар, унăн пахалăхĕшĕн вăй хурас пулать.

«Канаш» шкул ачисемшĕн çырав ĕçĕнче хăйне евĕр çул кăтартса пыракан хатĕр пулса тăчĕ. Уйрăмах Ангелина Белова, Алена Волынщикова, Анна Коновалова, Анастасия Садовникова, Ольга Киверова, Екатерина Шкаликова, Петр Дьяконов, Полина Ярославская, Светлана Ульянова, Дарина Иванова, Александр Шкаликов, Никита Садовников, Сергей Ржата, Алена Белова, Татьяна Краснова, Кристина Краснова (Майна районĕ, Чӳрекел шкулĕ), Анастасия Няга, Дарья Вражкина, Светлана Бабаева (Чăнлă районĕ, Кивĕ Улхашри таврапĕлӳ кружокĕн хастарĕ-сем), Юлия Ларионова (Ульяновск хули, 85-мĕш шкул), Даниил Мустаев (Ульяновск хули, 3-мĕш номерлĕ гимнази), Любовь Сультеева (Аслă Нагаткинти вăтам шкул) ĕçĕсене палăртса хăвармалла. Тĕслĕхрен, Юлия Ларионован 3 ӳкерчĕкĕ «Шăпăрланта» пичетленчĕ. Светлана Ульянован – 3, Александр Шкаликовăн, Алена Белован, Ангелина Белован – 2 ĕçĕ хаçатра кун çути курчĕ.

Пирĕн пата Шупашкар ачисем те çыраççĕ. Тĕслĕхрен, Аня Лобанчикован икĕ сумлă ĕçĕ хаçатра пичетленчĕ. Вăл журналист пулма ĕмĕтленет.

Хаçат пуласлăхĕшĕн, унăн тĕшшишĕн ырми-канми тăрăшакансем нумаййипе мăнаçланатпăр. Тĕслĕхрен, чăваш халăх ăсчахĕ Михаил Андреевич Аляпкин хăй пуçарăвĕпе «Аслă Çĕнтерӳ» конкурс йĕркелерĕ. Тăкакĕсене хăй çине илчĕ. Иван Моисеевич Кирпичников нумаях пулмасть «Чăваш халăх ăсчахĕ» сумлă ята тивĕçрĕ. Вăл хаçат журналисчĕсене Анат Тимĕрçенте кашнинче кĕтсе илме, вĕсене ял хастарĕсемпе паллаштарма хатĕр. Кунтикавра – Николай Казаков, Ирçелĕнче – Тимофей Азанов, Кашара – Нина Васильева, Пухтелĕнче – Нина Кушты, Аслă Нагаткинта – Валентина Тараватпа Александра Синдюкова, Чӳ-рекелĕнче – Лидия Ярославская, Димитровградра – Геннадий Улюкин, Курак Хăвинче – Татьяна Спиридонова, Çĕнĕ Ульяновскра – Зоя Рейтер, Чăвашкассинче – Марийăпа Василий Селендеевсем хаçат журналисчĕсен чăн-чăн пулăшаканĕсем. Мария Селендеева ентешĕмĕр вулакансене çулталăк хушши вырăнти чăваш уявĕсен йăли-йĕркипе паллаштарса

тăчĕ. Николай Розов чăваш ялĕсем тăрăх çӳресе чăваш юрри-такмакне пуçтарчĕ. Вĕсене уйрăмăн-уйрăмăн калăпласа хаçатра пысăк калăпăшлă материалсем пичетлерĕ.

Тавах сире, сывлăхлă та телейлĕ пулăр!

Çĕршыв экономикине, апла пулсан Раççей çыннисене, 2015 çулта йывăрлăхсем кĕтеççĕ. Тенкĕ хевти чакнăçемĕн чакса пырать, ăна долларпа евро хăйсен айне тăвасшăн. Европа, НАТО çĕршывĕ-сем Раççей вăйсăрланса пытăр тесе санкци хыççăн санкци хатĕрлеççĕ. Хĕç-пăшалланса хăратаççĕ. Çук, Раççей нихçан та тăшман айне юлман – яланах çĕнтернĕ. Çĕнтерме вара çĕршывра пурăнакан çĕр ытла наци халăхĕн туслăхĕ вăй парса тăрать. Малашне те çапла пулĕ.

2015 çул - йывăç Качака (гороскоп тăрăх), Раççей шайĕнче - литература, чăваш тĕнчишĕн - К.В.Иванов çулĕ. Апла пулсан пире, çырав тĕнчинче вăй хуракансене, çĕршывшăн, Ульяновск облаçĕшĕн, «Канаш» хаçатшăн тухăçлă, ăнăçуллă пуласса шанса вăй хума Турă хушнă.

Çĕнĕ çул ячĕпе, ентешсем!

Анатолий ДМИТРИЕВ, çырусен пайĕн пуçлăхĕ.
(«Канаш», 2014, 51-мĕш номер, раштавăн 25-мĕшĕ.)

Асӑрхаттарусем

/1/ Петрова М. Чӑваш пичечӗ // Хусан: Тутар АССР писателӗсен литература сборникӗ. — Хусан. 1967. — 274 с.

/2/ Никольский Н. В. Хыпар — 1906-1907 ҫулсенче эрнере пӗрре тухса тӑнӑ чӑваш хаҫачӗ // Хыпар. — 1996. 27-29 №№. 2 с.

/3/ Аван-и, вулакан // Канаш. — 1989. Раштав, 30.

/4/. Алексеев А. Наци культурине аталантармалла // Канаш. — 1989. Раштав, 30.

/5/. Волков Г. Ывӑлӑм ман — чӑваш // Канаш. — 1990. Кӑрлач, 13.

/6/ Калистратов А. Чун хурланать, чун савӑнать // Канаш. — 1991. Ака, 27.

/7/ Саландаев И. Чӑвашсем, чӑмӑртанӑр // "Канаш". — 1991. Ака, 27.

/8/ Кирюшкин И. И. Я. Яковлев шкулне уҫасах пулать // Канаш. — 1990. Нарӑс, 10.

/9/ Юхма Мишши. "Канаш" халӑхшӑн канаш пултӑрччӗ // Канаш. — 1990. Нарӑс, 3.

/10/ Пряников В. Халӑхран канаш ыйтас // "Канаш". — 1990. Нарӑс, 17.

/11/ Юнгеров Н. Авалхи йӑла-йӗркене упрасчӗ // "Канаш". — 1990. Нарӑс, 27.

/12/ Тӑван чӗлхе — чӑваш чӗлхи: Чӑваш чӗлхи ҫинчен каланӑ ытарлӑ сӑмахсем, цитатӑсем, сӑвӑсем. — Кӳкеҫ. — 2000. 14 с.

/13/ Ҫавӑнтах. 17 с.

/14/ Пряников В. Мускав чӑвашӗсем патӗнче // Канаш. — 1990. Пуш, 10.

/15/ Николаев А. Космонавт саламӗ // Канаш. — 1990. Пуш, 17.

/16/ Сементер Ю. Чун-чӗрери хӗлхемҫӗм // Канаш — 1990. Пуш, 24.

/17/ Бабаев Е. Манар мар тӑван чӗлхене // Канаш. — 1990. Пуш, 31.

/18/ Волков Г. Тӑван сӑмах сиплӗхӗ // Канаш — 1990. Ака, 28.

/19/ Данилов М. Тӑван сӑмахшӑн, тӑван культурӑшӑн // Ҫавӑнтах.

/20/ Вирьялова О. Хамӑр хаҫат куҫа уҫрӗ // Ҫавӑнтах.

/21/ Юман А. Сӑвӑ ҫырас тесен мӗн пӗлмелле // Канаш. — 1990. Ҫу, 19.

/22/ Тăван чĕлхе — чăваш чĕлхи: Чăваш чĕлхи ҫинчен каланă ытарлă сăмахсем, цитатăсем, сăвăсем. — Кӳкеҫ. — 2000. 19 с.
/23/ Ҫавăнтах. 21 с.
/24/ Паймуратов Н. Ăс-тăн пуҫламăшĕнче — тăван чĕлхе // Канаш. — 1990. Ҫĕртме, 9.
/25/ Елагин В. Чăваш педучилищи уҫăлайĕ-ши? // Канаш. — 1990. Ҫĕртме, 16.
/26/ Юхма Мишши. Эсĕ те чăвашах, аякри тăванăм // Канаш. — 1990. Утă, 21, 28.
/27/ Елагин В. Сохраним ли себя как нацию? // Канаш. — 1990. Раштав, 8.
/28/ Ромашкин В. Роль областного чувашского общества в сохранении и развитии национальной культуры // Чуваши Симбирского Поволжья. — Ульяновск: Симбирская книга, 1998. С.152-153.
/29/ Центр документации новейшей истории Ульяновской области. Архивная справка № 41. 2003. Апрель, 23.
/30/ Юман А. И. Я. Яковлев ячĕллĕ... —Ульяновск: Симбирская книга, 1998. 30 с.
/31/ Книга приказов № 1 по редакции газеты “Канаш” 05-01. 1 с.
/32/ Свидетельство о регистрации средства массовой информации. 1994, апрель, 27.
/33/ Капитонов Я. Мальелсем малалла пăхаҫҫĕ // Канаш. — 1989. Раштав, 30.
/34/ Юман А. Ҫĕршыва тăрантаракансенчен пĕри // Канаш. — 1994. Ҫĕртме, 11.
/35/ Ларионов Н. Ҫăкăр ҫитернĕшĕн — ял халăхне тав // Канаш. — 2002. Ҫурла, 8.
/36/ Ларионов Н. Эревет — вунă ҫулта // Канаш. — 1996. Раштав, 7.
/37/ Степанова А. Еткер — пилĕк ҫулта // Канаш. — 1994. Ҫĕртме, 25.
/38/ Ларионов Н. Чи пысăк ĕмĕт — чăваш шкулне уҫасси // Канаш. — 1997. Юпа, 11.
/39/ Ларионов Н. Илия атте — тĕн академийĕн выпускникĕ // Канаш. — 1997. Ҫурла, 16.
/40/ Ларионов Н. Тав сăмахĕ — чи пахи // Канаш. — 2000. Авăн, 8.
/41/ Артемина А. Шахмат “королĕн” тренерĕ // Канаш. — 2002. Ака, 11.

/42/ Данилов А. П. Публицистикăпа илемлĕ литература ыйтăвĕсем. Шупашкар: Чăваш ун-ĕн изд-ви, 2002. 23 с.
/43/ Васильева Н. Шкула аркатма парас марччĕ // Канаш. — 2003. Нарăс, 6.
/44/ Çавăнтах.
/45/ Çавăнтах.
/46/ Çавăнтах.

Усă курнă литература

1. "Закон РФ о средствах массовой информации". // Пресса Чувашии. Чебоксары, 1995.

2. Кодекс профессиональной этики российского журналиста // Пресса Чувашии. Чебоксары, 1995.

3. Актуальные проблемы журналистики. Сборник научных трудов // Под редакцией Куракова Л. П., Данилова А. П. Чебоксары. 1995. — 212 с.

4. Богданов Н. Г., Вяземский Б. А. Справочник журналиста. Л.: Лениздат., 1971. — 687 с.

5. Былинский К. И., Розенталь Д. Э. Литературное редактирование. М.: Искусство, 1961. — 355 с.

6. Горохов В. М. Слагаемое мастерства. М.: Мысль. 1982. — 160 с.

7. Гуревич С. М. Планирование работы в редакции. М., 1979. — 31 с.

8. Данилов А. П., Алексеев В. Н. Жанры советской журналистики // Чуваш. ун-т. Чебоксары. 1988. — 80 с.

9. Данилов А. П. Чăваш публицистики // Вĕренӳ пособийĕ. Шупашкар: Чăваш ун-ĕн изд-и. 1991. — 80 с.

10. Данилов А. П. Публицистикăпа илемлĕ литература ыйтăвĕсем. Шупашкар: Чăваш ун-ĕн изд-ви, 2002. — 484 с.

11. Журналистика и информация. С. Пб.: Изд-во С.-Пб ун-та 1994. 178 с.

12. Иванов В. П. Чувашская диаспора: расселение и численность. Этнографический справочник. — Чебоксары, 1999. — 316 с.

13. Иванов В. П. Формирование чувашской диаспоры. Чебоксары, 1988. — 11 с.

14. Колосов Г. В. Публицистика как творческий процесс. М.: Изд-во Московского ун-та, 1977. 87 с.

15. Ныркова Л. М. Как делается газета? М.: изд-во "Гендальф", 1979. — 31 с.

16. Памятная книга редактора. М.: Книга, 1988. — 415 с.

17. Петров К. К. Чăваш журналистикин жанрĕсем. Шупашкар: Чăваш ун-чĕ, 1990. — 69 с.

18. Проблемы национального в развитии чувашского народа. Сборник статей. — Чебоксары, 1999. — 304 с.

19. Подготовка и оформление рефератов, курсовых и дипломных работ. Составители Данилов А. П., Кириллова А. А.

Чебоксары: Чуваш ун-т, 2002. 32 с.
20. Прохоров Е. П. Введение в теорию журналистики. М.: Мысль, 1993. — 139 с.
21. Рабочая книга редактора районной газеты. М.: Молодая гвардия, 1988. — 575 с.
22. Ромашкин В. Ф. и другие. Чуваши Симбирского Поволжья. — Ульяновск, 1998. — 168 с.
23. Столов Н. Н. Периодическая печать Ульяновской губернии 1837-1927 г.г.: Библиографический справочник. — Ульяновск, 1928. — 27 с.
24. Слово о науке. — Составитель Лихтенштейн Е. С. М.: Знание, 1976. — 304 с.
25. Тăван чĕлхе — чăваш чĕлхи: Чăваш чĕлхи çинчен каланă ытарлă сăмахсем, цитатăсем, сăвăсем. — Кÿкеç. — 2000. — 85 с.
26. Тенюшев И. Я. Чăвашсен малтанхи публицисчĕсем. Шупашкар. Чăв. кĕн. изд-ви, 1987. — 62 с.
27. Тенюшев И. Я., И. Я. Яковлев — публицист. Чебоксары: Чув. кн. изд-во, 1990. — 144 с.
28. Устав редакции областной газеты "Канаш". Ульяновск. 1989. Декабрь, 28.
29. Ульяновская-Симбирская энциклопедия. Том 1. Ульяновск, 2000. — 397 с.
30. Хусан. Тутар АССР писателĕсен чăваш секцийĕн сборникĕ. Хусан, 1967. — 303 с.
31. Чăваш литератури: поэтикăпа стиль ыйтăвĕсем. Статьясен сборникĕ. Редакторĕ В. Г. Родионов. Шупашкар, 1989. — 153 с.
32. Чăваш литературипе диплом ĕçĕ çырасси. Васильев А.П. пухнă. Шупашкар. Чăв. ун-ĕн изд-ви. 1995. — 28 с.
33. Чувашское население России. Том 2. Автор-составитель Алексеев П. М. М.: ЦИМО, 2001. — 528 с.
34. Шульгина Н. Пусть всегда будет книга: Очерки. Саратов: Приволжское книжное издательство, 1988. — 144 с.
35. Этнопедагогический манифест И. Я. Яковлева. Сборник статей. Редактор Кириллов И. П. Чебоксары, 2001. — 59 с.
36. Юман А. И. Я. Яковлев ячĕллĕ. Ульяновск: Симбирская книга, 1998. — 127 с.

Тупмалли

1. Кӳртӗм 3
2. «Канаш» хаҫатӑн малтанхи утӑмӗсем 8
3. Редакци коллективӗ 36
4. Хальхи вӑхӑтри лару-тӑру 40
5. "Канаш" хаҫатӑн наци ӑнланӑвне аталантарас ӗҫри вырӑнӗ...43
6. Чӑваш пичечӗ – ӑс-хакӑл культурин пӗр пайӗ 66
7. «Канаш» – Чӗмпӗр чӑвашӗсен пурнӑҫӗн летопиҫӗ.................84
8. «Канаш» хаҫат авторӗсен ӑсталӑхӗ 95
9. Пӗтӗмлетӳ..103
10. Историческая справка 106
11. Чӗрӗк ӗмӗр – пӗрле эпӗр 111

Николай Ларионов
Чӗмпӗрти "Канаш" хаҫат – 25 ҫулта
Ульяновской газете "Канаш" – 25 лет.

В авторской редакции.

Формат 60x84. Бумага офсетная.
Печать ризограф. Тираж 300 экз.

Отпечатано с готового оригинал-макета.

50.

[illegible]

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible]
6. [illegible]
7. [illegible]
8. [illegible]
9. [illegible]
10. [illegible]
11. [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]